

SVENSK-KURDISK

JOURNAL

Dubbelnummer 1-2/1986 årg 2
Pris 25:-



De kurdiska barnen i Turkiet
H. S. Nyberg i Kurdistan
Celadet Bedirxan och hans livsverk
Kurdiska institutet i Paris — intervju
med Kendal Nezan



Omslagsfoto: Ferhad Shakely

Innehåll

Ledare: Ett tidskriftsår	3
H.S. Nyberg i Kurdistan, <i>Sigrid Nyberg Kahle</i>	4
Kurdiska dialekter och skriftspråk, <i>Bo Utas</i>	8
Dikter av Piramêrd och Dildar	12
Celadet Ali Bedirxan och hans livsverk, <i>Mehmed Uzun</i>	14
Kurdiska institutet i Paris. Intervju med Kendal, <i>Hewraz Germiyani</i>	19
Kurdisk konstutställning i Karlstad	23
Klassisk och modern kurdisk poesi, <i>Ferhad Shakely</i>	25
Khazé (novell), <i>Ibrahim Ahmad</i>	32
Kurdiska projektet i Tensta	34
Nya tidskrifter	36
Böcker 1986	37
Bokpresentationer	38
Luddmössan (novell), <i>M. Emin Bozarlan</i>	39
De kurdiska barnen i Turkiet	41

Svensk-Kurdisk Journal
Utkommer med 4 nr/år

Utgiven av:
Kulturföreningen Sverige-Kurdistan
Ansvarig utgivare:
Rolf Hansson
Chefredaktör:
Ferhad Shakely
Redaktionssekreterare:
Christian Råbergh
Redaktion:
Bakhtiar Amin
Farhad Azad

Tel: 08-60 27 51, 96 91 56
Adress: Box 615, 191 26 Sollentuna
Postgiro: 486 39 33-0
Lösnummer: kr 20:-

Prenumeration:
4 nr 65 kr, som insättes
på postgiro nr 486 39 33-0

Kulturföreningen Sverige-Kurdistan är en partipolitiskt och religiöst obunden, idéell förening som verkar för att bevara och stödja den kurdiska kulturen samt för ömsesidig förståelse mellan kurder och svenskar.

Ansvaret för innehållet i de signerade artiklarna — vilket inte nödvändigtvis behöver representera redaktionens uppfattning — ligger hos artikelskrivarna själva, med undantag av ledaren som är ett officiellt uttryck för idéerna bakom tidskriften och den förening den företräder.

Ett tidskriftsår

Svensk-Kurdisk Journal har utkommit med sin första årgång. Vi kan blicka tillbaka på ett framgångsrikt år, under vilket vår tidning blivit känd och rönt framgång bland både svenska och kurdiska läsare.

Liksom många andra kulturtidningar lider vi brist på tid och pengar. Tid att avsätta för frivilligt arbete från redaktionens sida och pengar för produktions- och distributionskostnader. Trots detta utkommer Svensk-Kurdisk Journal nu med ett välmatat dubbelnummer för att markera en höjd ambitionsnivå både vad gäller kvalitet (även korrekturläsning) och kvantitet. Det är emellertid vår förhoppning — och en nödvändig förutsättning för fortsatt utgivning — att vår ansökan om tidskriftsstöd från Kulturrådet behandlas positivt.

Den kurdiska frågan har under det gångna året väckt ett allt större intresse och fått stöd från olika håll, både i Sverige och ute i världen. Ett exempel på detta är de två svenska riksdagsmotioner som vi publicerade i förra numret av Svensk-Kurdisk Journal. Bland kurderna i exil märks också en allt livligare aktivitet med ökad bok- och tidningsutgivning, konstnärlig verksamhet, forskning och dokumentation. En del av aktiviteterna berättar vi om i detta nummer, bl a i en intervju med ledaren för det kurdiska institutet i Paris, Kendal Nezan.

Ett annat tema är det kurdiska språket och språkforskningen. Den svenske språkforskaren Bo Utas behandlar i en artikel det kurdiska språkets dialekter och skriftspråk, medan den kurdiske författaren och journalisten Mehmed Uzun i sin artikel berättar om Bedirxan, en pionjär vad gäller utvecklingen av det kurdiska skriftsystemet. Ett annorlunda och på många sätt unikt svenskt inslag är den reseskildring som beskriver professor H.S. Nybergs resa till Kurdistan, skriven av hans

dotter Sigrid Nyberg-Kahle. I träffsäkra ögonblicksbilder från ett Kurdistan under tidigt 1960-tal, får vi möta den berömda orientalisterna och språkprofessorn bland kurdiska vänner, kolleger och dansande kurdiska skolflickor.

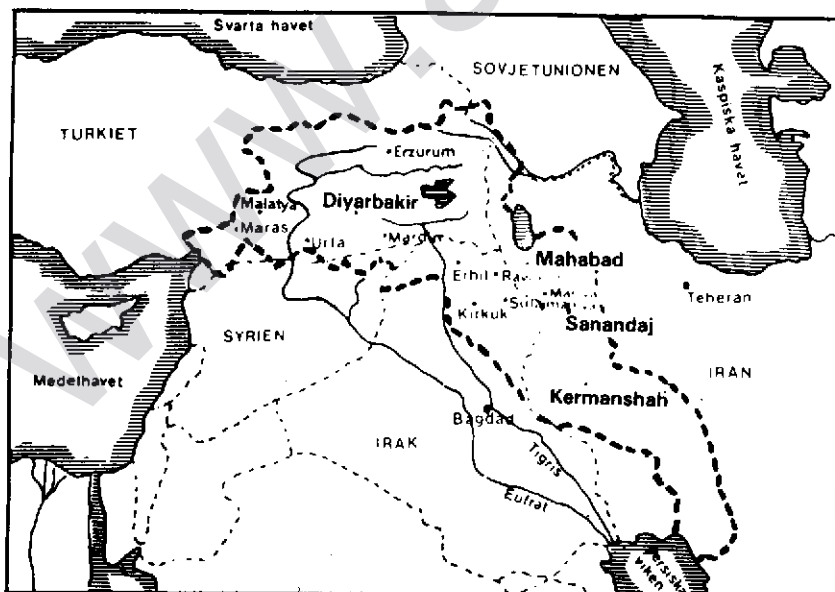
Ett tredje tema handlar om kurdisk litteratur och poesi, där vi i en artikel av Ferhad Shakely, själv poet och författare, får en utmärkt historik över den kurdiska poesins utveckling genom århundradena. Vi kan tydligt se hur poesin vuxit fram i växelverkan med historien; än har den kunnat ge en stark och vacker röst åt de kurdiska frihetssträvandena, än har den förtrampats och förtryckts av främmande makthavare.

I övrigt återfinns som vanligt noveller och dikter av kurdiska författare och poeter, presentationer av böcker och tidskrifter och även ett läsarbrev med en dikt, översatt av en svensk och en kurdisk läsare i samarbete.

Brevet får mig att tänka på att vi i redaktionen — med stor glädje och entusiasm — råkat förverkliga något av den svenska invandrapolitikens samverkansmål, både i det redaktionella arbetet och i vår dialog med läsarna.

Detta hoppas vi kunna fortsätta med under det kommande utgivningsåret, även om vår ambition främst är att stödja och vidmakthålla den kurdiska kulturen och uttrycka vår solidaritet med det kurdiska folket. Under vårt tidskriftsår har utvecklingen i världen varit oroande och vi har i synnerhet i Sverige skäl att erinra oss Kendal Nezans slutord i den tidigare nämnda intervjun: "Att vara solidarisk med andra, med förtryckta, det innebär enligt min uppfattning att försvara sin egen frihet..."

Christian Råbergh



Kurdistan

Befolkning: 20—25 miljoner

Fördelning på olika stater:

Turkiet	10—12 milj
Irak	3—4 milj
Iran	6—7 milj
Syrien	ca 1 milj
Sovjet	ca 0,5 milj

Landyta: 520 000 km², ungefär lika stort som Frankrike.

Fördelning på olika stater (uppskattningsvis):

Turkiet	48 %
Irak	16 %
Iran	31 %
Syrien	3 %

Kurderna härstammar från mederna, som bildade det mediska imperiet år 612 f.Kr. Kurdiska tillhör iranska grenen av den indoeuropeiska språkfamiljen.

H.S. Nyberg i Kurdistan

Av Sigrid Nyberg Kahle

Den svenska orientalisten och språkforskaren professor H.S. Nyberg hörde till världens främsta forskare inom sitt område. Hans berömmelse är kanske än större utanför än inom Sveriges gränser. H.S. Nyberg besökte vid flera tillfällen även Kurdistan och visade ett stort intresse för det kurdiska språket och det kurdiska folket. H.S. Nybergs dotter, Sigrid Nyberg Kahle, berättar i denna rese-schildring om ett av H.S. Nybergs besök i Kurdistan år 1960.

När min far, professor H.S. Nyberg, kom för att fira sin 70-årsdag hos oss i Bagdad, där vi var som diplomater, var ett av hans önskemål att få träffa kurder. Det var ju under Abdel Karim Qasims regim, årsskiftet 1959-60, då Iraks kurder fick uppleva en kort period av relativ frihet och kulturell autonomi. Han ville också genast taga kurdiska lektioner. Vi lyckades hitta fru Pakiza Hilmi, som bjöd oss på té tillsammans med framstående kurder från Sulemaniya. Hon skaffade också min far en kurdisk lärare, som han satt med morgon efter morgon i vår vackra trädgård vid Tigris' strand mittemot Daura.

Den 24 februari 1960 höll min far en föreläsning om "Persiska språkets utveckling med särskild hänsyn till kurdiskan" inför kurdiska studenter vid Bagdads Universitet, på engelska. Det måste ha varit ganska fantastiskt för de unga studenterna att för första gången få höra en europeisk språkforskare tala vetenskapligt om deras språk. Efteråt frågade de: "Vilket språk är äldre, kurdiska eller persiska?" eller "Vilket språk gillar ni bäst, persiska eller arabiska?" Min far svarade salomoniskt, med glimten i ögat: "Kurdiska!"

En ovanlig semester

Jag själv hade varit i Kurdistan strax efter revolutionen 1958 med min ett-åriga lilla dotter. Hur kom det sig? Det kan man undra. Inga utlänningar fick resa omkring i Irak på den tiden. Jag ha-



Professor H.S. Nyberg.

de dock föresatt mig att se Kurdistan så snart som möjligt efter min ankomst och anhöll om tillstånd vid Inrikesministeriet. Som skäl till resan skrev jag helt enkelt: "semester"! Diplomaterna i Bagdad trodde inte sina öron när de hörde att jag beviljats resetillstånd. Alltså for babyn och jag med tåg till Mosul, där vi fick bo hos en vänlig arabisk familj, vars hus nyss hade plundrats i samband med Shawwafs uppror. Man kände nästan fortfarande lukten av blod efter alla dödade på gatorna.

Vi tog en vanlig landsvägsbuss upp till det stora turisthotellet i Serseng, där Kung Feisal och Abdul Illah, nyligen mördade vid revolutionen, hade ett ganska blygsamt sommarpalats (som jag förresten fick se inifrån). Det stora ho-

tellet var alldeles tomt. Det beboddes av tusentals flugor, min lilla dotter och mig själv. Omkring den iskalla swimmingpoolen satt massor av kurder och tittade varje morgon på, hur "Ise" och jag steg ner i poolen. På kvällarna gick vi upp till en liten trädunge, där kurderna brukade samlas om kvällarna till sång och dans. Vi fick vara med och klappa i händerna. Det var bara män. Snart blev vi goda vänner och de var faderligt omtänksamma och vänliga mot oss. Efter några dagar kom en irakisk officer och frågade barskt om jag inte förstod att det var livsfarligt för en ensam kvinna med ett litet barn att vistas helt ensam på detta hotell mitt i det vilda Kurdistan, bara ett par månader efter juli-revolutionen.

Jag log.

Nu skulle min far och jag åter besöka Kurdistan, vars karga skönhet jag hade beskrivit för honom i entusiastiska ordalag. Den här gången flög vi och var efter en och en kvarts timme i Kirkuk med dess väldiga oljecisterner som representerar Iraks välstånd; 113 människor begravdes levande här under oroligheterna efter revolutionen, turkmener mest. Idag den 26 januari 1960 verkade det fridfullt — inga utbrända hus liksom i Mosul. Vi gick till polisen med våra permits — och gav oss det kurdiska landskapet i våld:

En rak jämn asfaltväg förde oss genom brungula kullar, som snart blev till sönderhackade berg. Mycket småsten och ofruktbarhet. En strålände blå vårhimmel välvde sig över ödemarken. Utom bilen hördes inte ett ljud. Vid varje infart till en by visade vi fram vårt dyrbara papper från Försvarsministeriet: "Al-Professår Nyberg wa karimatuhu.." professorn och hans kära dotter... Mellan byarna såg vi endast får och vallpojkar. Plötsligt efter ett back-krön överrumplar oss en snöhöjd bergskedja: Zagrosbergen borta i Iran! Det måste vara kritberg eller kalksten, säger min far. Det är snö, säger jag. Saken blir aldrig avgjord till någonderas fördel, men jag fortsätter att drömma om det paradisiska högfjället bortom horisonten.

Dalen som Sulemaniya ligger i är vid och flack med relativt låga bergskedjor runt omkring, men i solnedgången förvandlas de torra gråbruna bergen till flammande eld; det är inte en av dessa överraskande dalar som flyter av 'mjölk och honung' och man börjar undra hur den kan livnära en hel stad, kurdernas huvudstad. Ett stort bergmassiv, Pira Magrûn, står för sig självt på slätten. Jag påminns omedelbart om mina resor i andra delar av Asiens södra bergland alltifrån Azerbeijan i väster till Nepal och Himalayaländerna i öster. Någon-ting har väl också invånarna i sådana oländiga trakter gemensamt. Geväret är aldrig långt borta, livskampen hård. Afghaner, pathaner och kurder har — utan varje jämförelse för övrigt — behållit sin kulturella egenart.

Vi tycker att de kurder vi ser på gatan har finskurna ansikten och kraftiga, välvuxna gestalter. Så snart vi kommer in på något kontor och dricker té eller kaffe med någon myndighetsperson ser vi samma uppmjukade, lite degiga skrivbordsmänniskor som på all världens kontor. Vi beundrar klädslen: de mörkblåa eller gråa påsbyxorna, dubbelknäppt blus, turban med fransar på och ett stort, brokigt skärp. Kvinnorna har långa, brokiga klänningar med brett skärp, svart mössa långt nerdragen i pannan samt mantel. Beslövade är bara kvinnorna i städernas medelklass.

En kall och snål vind svepte emot oss

vid infarten till Sulemaniya. Den lyckades tränga sig genom väggarna på det resthus där vi tog in för 24:80 kronor natten *med mat* per person; rummen var enkla men hade både varmvatten, skrivbord och läslampa. O skräck, min far hade glömt sin rakhysel och jag min py-



Muhammad-î Khal, qadhi i Sulemaniya.

jamas! Vi tog sedan för vana att i de kal- la rummen klä på oss alla varma kläder vi hade... Det första vi gjorde var att hälsa på stadens *qadhi* eller domare, Muhammad-î Khal. Han höll på att färdigställa en *farhang* eller rättare sagt en *Qamûs* över det kurdiska språk som talar här, sorani. Qadhin hade lång näsa, närsynta och skarpa små ögon och ihopknipen mun. Den röda fez omlindad med vitt bandage som alla qadhier bär satt djupt ner i pannan.

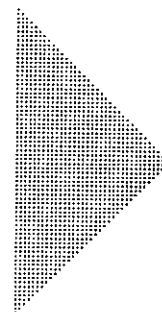
Ett lärt samtal

Det blev ett lärt samtal på klassisk arabiska. Jag förstod att det var besvärligt att få ett lexikon fint tryckt häruppe. Jag lärde mig att det fanns många kurdiska dialekter men att den som nu framlades i skrift var Sulemaniya-dialekten och att kurderna i Turkiet hade helt andra dialekter. al-Khal sade att de irakiska kurderna var realistiska och inte trodde att ett självständigt Kurdistan, omfattande alla dessa länders kurder, skulle bli möjligt annat än efter kanske ett nytt världskrig med ny omfördelning av världen. Senare upptäckte vi att de flesta kurder häruppe var kommunister, som trodde att endast Sovjetunionen skulle kunna skapa frihet för Kurdistan! Inte undra på det, då Iraks Kommunistparti, som höll på att ansöka om licens, höjde ropet "akrad-arab akhwân" "kurder och araber är bröder" och hade många punkter på sitt program om kurdiska nationalrättigheter.

"Jag hyser stor sympati för kurdernas nationalism" sade min far. "De har varit och är ett av jordens många ständigt förtryckta och eftersatta folk. Enstaka kurder har varit framträdande i sina länders historia: den store Saladdin till vars grav i Damaskus vi alla vallfärdar, det var en kurd. En av Egyptens mest begåvade kulturpersonligheter, Ahmad Tejmur Pasha, var av en kurdisk familj i Syrien. Kurderna har stora möjligheter, när de kommer ut i andra sammanhang. Det är naturligt att de som har kommit sig upp och fått utveckla sin begåvning hyser en brinnande önskan att emancipera sitt folk." Vi satt och samtalade på ett av Sulemaniyas kaffehus. Kurdernas bästa chans i Irak, sade vi oss, är att ta den utsträckta handen som regeringen i Bagdad sträcker ut. Pan-arabismen, så populär just då i vissa kretsar, trodde vi inte var lösningen. Ty Irak består ju till hälften av minoriteter, varav den största är kurderna. Qasims linje var: ett irakiskt Irak för araber, kurder, armenier, assyrier m.fl. "Arab-Akrad Akhwân" ljöd det vart vi gick, och den som sade det lade ihop sina pekfinger för att illustrera.

På resthuset inväntade vi besöket av en anmäld kurdisk redaktör, som aldrig kom. Istället kom Fu'ad Rashid, chef för kulturväsendet, med en Herr al-Musa, verkställande byrådirektör. Vi frös så denna den kallaste kvällen i Sulemaniya att vi bjöd in dem på fars rum, där vi satt inlindade i tunga filtar och täcken. Efter att ha talat länge om Kurdistan och lyckan att äntligen få främja en kurdisk kultur började vi tala om Sverige, som de båda tycktes beundra oerhört, mot hur dåligt allting var i Kurdistan. Jag tröstade dem med att berätta om allting som var dåligt hemma i Sverige, men det tyckte inte min far om alls. Vi hade faktiskt en uppgörelse efteråt, där han sade: "Varför svärtar du ner ditt eget land så där?! Right or wrong, my country!" Men det var ju för att de inte skulle känna sig tillplattade av vår förträfflighet...

Torsdagen den 28 januari infann vi oss på "Wuzârat ma 'arauf fi Sulemaniya", på kulturministeriet, och togs emot av Herr Musa och en liten engelsktalande kurd vid namn Majid Sa'id, en orakad lärare vid namn Mahmûd Ahmad samt en teckningslärare, Showki, chef





för, hör och häpna "the audio-visual centre"! Dessa blev våra ständiga följeslagare under denna märkliga dag. Herr Showki bad oss om ett stipendium till Sverige eller till "det demokratiska Tyskland". Vart vi än gick stod den äppelkindade Herr Showki med mörkt vågigt hår och elegant kostym framför oss med sina pappersmeriter i handen. Tyvärr visste vi att alla ansökningar måste gå genom irakiska regeringen, så att det knappast gick att göra något för en enskild person, särskilt inom ett konstnärligt område.

Den äppelkindade Showki visade oss en färgfilm 16 mm om revolutionsfirandet i Sulemaniya 1959. Inga pansarvagnar och vinande jetflygplan som vid paraderna i Bagdad, utan dansande kurdiska skönheter och bergsbor på vandring!

En kurdisk dans

Jag ville se en kurdisk dans, sade jag, och eftersom Kurdistan är en ort, där gästens önsningar genast uppfylles, fördes vi till en flickskola, där jag omringades av nyfikna flickor som ville veta allt om svenska flickor, medan min far drogs in i en virvel av unga, söta lära-

rinnor, modernt klädda. De visade oss kurdiska mönster och akvareller som de hade målat. Efter kaffedrickande med kakor som de själva bakat ropades vi in i en liten hall, där ett femtiotal unga flickor i tjocka kappor trängdes. De hade ingen make-up utan finna tonårshyer och vackra, mörka ögon och stark ansiktsfärg: friskheten in person. Fem högresta och raka flickor hade oss till ära satt på sig kurdisk kostym och rätt som det var hade jag själv på mig en sådan.

Dessa kostymer bestod av långa påsiga byxor med guldränder på tvären, en halvlång genomskinlig skjorta med mycket långa armar som knyts bakom ryggen så att hälften av ärmarnas förlängning kom att ligga över skulderna. Under denna chiffon-eller nylonskjorta syntes en modern spetsprydd nylonunderklänning. Utanpå en broderad väst, som kunde vara mycket olika; min hade fredsduvor i paljetter. Västkanterna har guld- och silverbårder som glittrar och överalltsammans lassas så många smycken som möjligt. Skorna som flickorna bar var också broderade, ibland med plasthålar. Någon huvudbonad bar de ej. De fem flickorna dansade flera olika sorters "helperkê", variationer på danssteg på samma tema, medan de höll varandra i händerna; något som indiska

flickor t.ex. aldrig gör. Dansstegen är ganska enformiga, men rytmiska. De flickor som stod och såg på började klappa händerna och eggade danserskorna med höga rop. Då och då tittade de på min far för att se efter hur han reagerade; det blev nog nöjda!

Plötsligt stod en vacker flicka upp och sjöng en politisk kampsång, de andra stämde in i refrängen, och då och då avbröt de sig för att hurra för Abdelkarim Qasim, för fred och samförstånd mellan folken, åter för Qasim, åter för fred, och så för Jumhuria (republiken), för kurdiskt-arabiskt broderskap och så slutligen för fred igen. Nu var det tid för min far att säga någonting. Han tyckte det behövdes lite omväxling så han nämnde ordet FRIHET — då blev det ingen hejd på flickornas jubelrop. "Jag skall fara hem och berätta för den svenska ungdomen om mina upplevelser" sade han, "i KURDISTAN". Dånande hejarop följde och om flickorna skulle ha orkat lyfta min far till skyn hade de nog gjort det. Nasreen, en tjej som stod i närheten, tog av sig sina tofflor och gav mig. Jag min dumbom kysste henne impulsivt på kinden, vilket gav upphov till ett allmänt fnitter. Flickorna hejade och klappade och så pussade hon mig tillbaka.

Nu drogs vi in i ett annat klassrum

och H.S. Nyberg befann sig nu omringad av yngre flickor, mellan 12 och 16 år. Dock icke utan att först ha suttit inne på rektorsexpeditionen tillsammans med tre söta lärarinnor som bjöd på gahwa, chae och chae-tirsh "Vad vill ni höra för lektion?" frågade de. "Gärna historia" sade H.S. Nyberg.

En kurdisk historielektion

Vi kom in i ett klassrum, där lärarinnan just höll på att diktera något. Avsaknaden av läroböcker i ett land som Irak förklarar det myckna dikterandet i skolorna — liksom utantill-inläringen. Alla häften lades snabbt ned i bänkarna och en mönsterlektion tog sin början — på arabiska. "Kurdiska undervisar man bara på i den lägsta klassen. För högsta-diet finns det ännu inga kurdiska läroböcker alls", förklarade lärarinnan. Lärarinnan sköt ut en massa frågor om assyrer, babylonier, ackadéer och sumerer, flickhänderna viftade och knäppte och svaren kom rappt och klart. Synd att vi inte fick höra lärarinnans version av *nutidens* historia —. Vi trodde nu att vi sett alla Sulemaniyas skolor, med det fanns 40 alltsomallt. Vi besökte bara en till. Där stod flickor uppställda i vita rockar omkring ett bord med tre tallrikar på. På tallrikarna låg 1. kex 2. en omelett 3. en sockerkaka. Det var deras examensarbeten. Vi fick smaka. Slutligen i teckningssalen mötte vi åter den äppelkindade Herr Showki, med sin vädjan: "Jag vill lära, lära!"

"Kan jag få gå i en bokhandel?" frågade min far slutligen desperat. Våra snälla följeslagare uppfyllde denna önskan och där stod vi nu och bläddrade i kurdisk litteratur i stadens enda boklåda- och fann resultatet magert. Det var mest kommunistiskt betonad litteratur, både poesi och politik. Istället köpte vi kurdiska mössor, ett av de skönaste proven på kurdiskt handarbete. Och när vi kom hem till resthuset klockan fyra stod två lärarinnor och en flicka, Jamila, där med en kurdisk kostym i famnen som jag FICK I PRESENT, (tyvärr stals den senare ifrån mig i Tyskland...) De tog med mig på en tebjudning där jag fick lära mig dansa en dabka tillsammans med fyra kurdiskor, mot att jag för dem sjöng "Ack Värmeland du sköna". Så i solnedgången till Sarchinar, där bergen glödde, varefter min far och jag avsattes vid ett stenhus. Där fanns en neonskylt: KHEBAT.

Barzanis huvudkvarter

Vi trodde att detta var något kafé eller någon mötesplats för ungdom. Kurder i

alla åldrar satt i trapporna. En lång kurd kom och tryckte min hand kraftigt och sade: "Good night!" — "Ska ni gå redan?" svarade jag fånigt. Det var ju bara en välkomsthälsning. I det långsmala rummet hängde följande porträtt: i mitten en kurdskvinna omgiven av äldre och yngre kurder. Martyrer, fick vi veta, fallna i kamp mot imperialismen och för den kurdiska saken. Därefter porträtt av Mao Tse Tung (som han stavades på den tiden) och Lenin. Vi befann oss i huvudkvarteret för Mulla Mustafa Barzanis nybildade "Kurdisk-Demokratiska Parti". Vi utsattes för ett veritabelt förhör om Sverige:

"Är ni medlemmar av någon militär pakt?" — "Nej". — "Förekommer främmande investeringar i ert land?" — "Nej". "Hur många partier har ni?" — "Fem". Vi räknade upp dem. "Hur många kommunister?" — "Ganska få." — "Varför det?" — "Därför att den sociala välfärdsstaten passar oss bättre än en form som vi tror skulle ställa oss i beroende av en annan makt. Vi vill vara självständiga och fria och leva i fred." — "Ni är ju så rika!" — "Jamen för bara hundra år var vi nästan ett underutvecklat land" — Det hade ingen hört talas om och det tyckte alla var fantastiskt — hoppfullt och trösterikt.



Som avslutning på vår lilla privata vistelse i Sulemaniya tog vi en taxi till dammen i Derbendi Khan. Landskapet blev mera dramatiskt med underliga formationer i mjuk sten. Uppåt, genom en lång, ofärdig tunnel som lämnats i sticket av fransmännen vid revolutionen, tills vi såg konstruktioner, baracker och tält på andra sidan och hörde brakande larm. Dammen byggs av tre amerikanska kontraktörer och en tysk firma med ingenjörer av många nationaliteter över Tigris biflod Dijala (Sirwān), som skall förse norra Irak med elektricitet. Bland mängden av nationaliteter utkristalliserade sig snart en jugoslav, som visade oss omkring lägret i Kamela, en anhopning vita, prydligt numererade baracker omkring en swimming-pool med trottoar och träd och triumfport! Varje barack hade två kök och två badrum. De tyska piloterna och ett annat tyskt par, Herr Kreger och vi, gick till den amerikanske vice-resident-ingenjören som visade oss dammen. När man inte vet någonting om dammar frestas man att se dem mytologiskt, ungefär som de kurdi-

ska arbetarna som skojar om att en liten Landrover är en stor Landrovers *son*. Det berättade en tysk ingenjör som bevis på, inte kurdernas skämtlynnne, utan deras "tekniska efterblivenhet"!!!

Under den kurdiska stjärnhimlen

Konversationen vid kvällsmaten i baracken, där vi inbjudits att sova, fick andra accenter än däruppe i Khebats huvudkvarter. Vi talade om nobelpriset till Pasternak, om jugoslavisk litteratur, om heminredning, om Wolfgang Leonhard, den kommunistiske avhopparen, om månen, om matematik, om en amerikansk sekt som tror att jorden är platt och andra kosmiska och halvkosmiska ämnen. Och vi talade om kurderna, medan Karlavagnen stod på huvudet över oss och stjärnhimlen gnistrade klarare än någonsin i Bagdad. Dit flög vi ner i ett litet VW-plan nästa morgon på 600 meters höjd med "Captain Weiss". Vi flög över Kurdistan med dess bergväggar och klyftor och floder och for-sar, över stäppens fyrkantiga åkerlappar och ner över öknen. "Det är inget kul att flyga fram och tillbaks här rakt fram två gånger om dagen" sade piloten.

När vi kom hem satt Pakiza ar-Rawi med sin syster med efternamnet Hilmi och väntade. Pakiza är i färd med att översätta "Avesta" till kurdiska. Min far återtog sina kurdiska lektioner. När han hade rest fortsatte vi att umgås med kurder så länge det var möjligt — sista kvällen innan vi lämnade Irak i mars 1961 hade vi bjudit in en kurdisk ledare tillsammans med arabiska nationalistledare; snart skulle något sådant bli helt omöjligt. Kurdernas situation i Irak förändrades drastiskt och blodiga broderkrig utbröt. Min far fortsatte med sina kurdiska intressen så gott det gick hemma i Uppsala, och jag stod i tät förbindelse med International Society of Kurdistan, med säte i Rotterdam. Genom detta fick jag regelbundna informationer om allt som rörde kurderna under en tidpunkt, då de flesta människor i Sverige knappast visste om kurdernas existens. Idag har vi många kurder bland oss som svenska medborgare eller utländska gäster. Måtte de känna sig hemma i detta land, bidra till vår kultur och någon gång skänka två stora kurdvänner bland svenska forskare en tanke: den härområdet avlidne professor Stig Wikander, samt min far, professor H.S. Nyberg, som levde fram till 1974. De båda deltog alltid varmt i kurdernas öde, studerade deras språk och historia, och led med dem.

Kurdiska dialekter och skriftspråk

Bo Utas

Språkvetenskapligt sett är kurdiskan ett iranskt språk känt i ett flertal dialekter. Bland övriga nutida iranska språk kan den kanske närmast jämföras med pashto, afghanernas språk.

Kurdiska och pashto är jämförbara både i antalet talande och deras dialektsplittring och uppdelning på flera stater. Men medan pashtonerna, eller pathanerna som de kallas i öster, bara är uppdelade på två länder, Afghanistan och Pakistan, lever kurderna som bekant i inte mindre än fem stater: Irak, Iran, Syrien, Turkiet och Sovjetunionen. Det har verkligen inte underlättat deras försök att skapa ett gemensamt skriftspråk.

Förhållandet dialekter—skriftspråk

Förhållandet mellan dialekter och skriftspråk är överhuvudtaget komplicerat och mycket olikartat i dagens olika iranska språk. Det mest använda iranska språket är förstås nypersiskan, huvudspråk i Iran men ändå egentligt modersmål för mindre än hälften av landets befolkning. Det är ett skriftspråk som är känt i sin nuvarande form sedan det började skrivas med arabiskt alfabet för drygt 1000 år sedan. Intressant nog grundar det sig inte på någon känd eller idag talad dialekt utan är i grunden ett blandspråk skapat som medium för kommunikation över dialekt- och språkgränser. En särskild form av nypersiska är tadjikiskan, som på grundval av några dialektala särdrag utvecklats i den centralasiatiska Tadjikiska Sovjetrepubliken sedan den på 1930-talet börjat skrivas med cyrillisk (rysk) skrift. Den är ett instruktivt exempel på hur ett nytt skriftspråk kan skapas genom en starkt centraliserad språk- och kulturstyrningsprocess.

Ett annat iranskt språk som sedan 1930-talet skrivs med cyrillisk skrift är ossetiskan som talas av ungefär en halv million människor i sovjetiska Kaukasus. Den finns i två huvuddialekter, av vilka den östliga ("iron") ligger till grund för det dominerande litteraturspråket. Ännu en annan situation råder beträffande belochernas språk. Det talas av en förhållandevis stor folkgrupp (ca 5 milj.) i Pakistan, Iran och Afghanistan (och till och med en liten grupp i sovjetiska Centralasien). Dialektsplittringen är stor, och olika dialekter har vid olika tider fått ligga till grund för försök att skriva språket. Man har alltid använt arabiskt alfabet men aldrig kommit fram till någon stabiliserad ortografi, bl.a. på grund av de rätt stora fonetiska skillnader som karaktäriserar de olika dialekterna.

Jag har inledningsvis tagit upp dessa olika exempel på förhållanden mellan dialekt och skriftspråk för att peka på den mångskiftande typ av samband som finns. Man måste betänka att ett skriftspråk är en produkt av historiska processer, i regel mycket långdragna sådana, som i fråga om nypersiskan, men ibland korta, som ifråga om tadjikiskan. Det är följaktligen viktigt att se noga på de allmänna (utomspråkliga) historiska faktorerna för att förstå ett skriftspråks utveckling.

Ett flertal dialekter

Både pashto och kurdiska är alltså uppdelade i ett flertal dialekter, men medan skillnaderna mellan pashto-dialekterna framför allt är av fonetisk natur, ligger skillnaderna mellan de kurdiska dialekterna i stor utsträckning på det morfologiska planet (d.v.s. i formläran). Det förra förhållandet underlättar skapandet av ett gemensamt skriftspråk, förutsatt att man konstruerar ett alfabet som förmår dölja de viktigaste ljudmässiga skillnaderna. Det kan man säga att pashtonerna gjort, då de sedan slutet av 1600-talet använt ett modifierat arabiskt alfabet som tillåter olika, dialektfärgade uttal av samma skrivtecken. Kurdiskan har det svårare härvidlag.

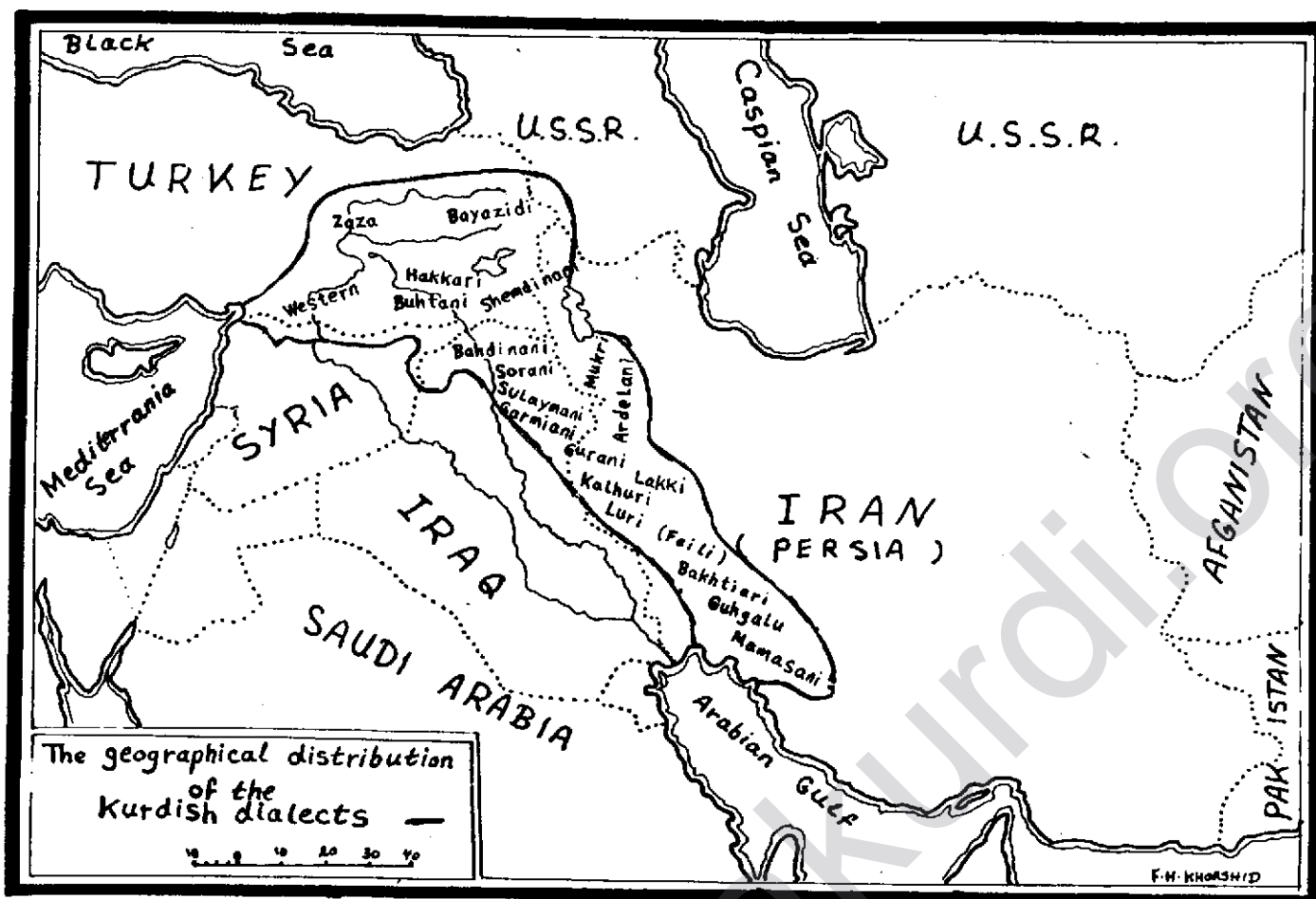
De kurdiska dialekterna skiljer sig rätt betydligt från varandra, och då särskilt i formläran. I princip är de mer olika ju längre från varandra de talas. En

del av de dialekter som talas av människor som betraktar sig som kurder är så pass skilda från huvuddialekterna att västerländska språkforskare velat se dem som separata språk. De har då bland annat utgått från det kriteriet att dialekter skall vara hjälpligt ömsesidigt förståeliga för personer utan särskilda förkunskaper. I praktiken har det kriteriet sällan upprätthållits i dagligt bruk runt om i världen. Se bara på de s.k. "nordiska språken"! Nog är väl svenskan och norskan i regel ömsesidigt förståeliga?

Klassificering

Den inbördes grupperingen av de kurdiska dialekterna är någorlunda klar, men på grund av att flera av dem är bristfälligt kända och studerade kan ingen klassificering ännu betraktas som definitiv. Vanligen brukar man skilja mellan nordliga och sydliga (tidigare sade man också "västliga" och "östliga") eller nordliga, centrala och sydliga dialekter. Den viktigaste gränsen, den mellan nordliga och (centrala-) sydliga dialekter går grovt sett från södra Urmia-sjön (i Iran) över till floden Stora Zab och längs denna till Tigris (söder om Mosul i Irak). Gränsen mellan de centrala och sydliga dialekterna brukar läggas från trakten norr om Kermanshah (i Iran) till Khanaqin och Djabal Hamrin (i Irak).

Väster om Tigris och norr om Stora Zab och Urmia-sjön, d.v.s. bland kurderna i nordvästra Irak, Syrien, Turkiet och Sovjetunionen, har vi alltså de nordliga dialekterna, som sammanfattande brukar kallas kurmandji (ibland även nordkurmandji). De omfattar bl.a. dialekterna i Diyarbakir, Bohtan och Sindjar i nordväst och Bayazid, Hakkari och Bahdinan i nordost. Det är befolkningsmässigt och geografiskt det största kurdiska området. Den centrala gruppen, som nu ofta kallas sydlig, representeras speciellt av Sorani, Mukri och dialekten i Suleimaniya (huvudstad i nuvarande irakiska Kurdistan). Till de sydliga dialekterna, i inskränkt mening, räknas framför allt Kermanshahi och Lakki (i Iran). Dit räknar kurderna själva också Feili (Luri). En dialektgrupp som kurderna själva, i motsats till de flesta europeiska språkmän, likaledes betraktar som kurdisk omfattar Gorani-



De kurdiska dialekternas utbredning.

Haurami i sydost (Irak) och Zazayi i nordost (Turkiet).

Parthiska Mediska

Alla dessa dialekter har en del gemensamma språkdrag som brukar hänföras till den gren av den iranska språkfamiljen som kallas nordvästiranska. Tidigare nordvästiranska språk i iransk språkhistoria är parthiskan (under den parthiska eller arsacidiska dynastin, 250 f.Kr.—225 e.Kr.) och den i bara ett fåtal namn och låneord kända mediskan (under den mediska dynastin, 600—500-talen f.Kr.). Ett möjligt släktskap med dessa gamla språk har naturligtvis åberopats av kurderna för att hävda en historisk kontinuitet helt tillbaka till det mediska riket någon gång i historiens gryning. Ur spåklig synpunkt är detta samband emellertid långtifrån klart. Bland annat saknas belägg för mer än 1000 år av språkutveckling mellan parthiskan och kurdiskan. För övrigt är parthiskan knappast en direkt avläggare av mediskan, och i ett tänkt samband mellan mediskan, som vi alltså knappast känner till, och kurdiskan saknas mellanled över en period av 2000 år. Indelningen av moderna iranska språk och dialekter i en nordvästlig och sydvästlig

grupp är också osäker. Nypersiskan, som då anges som det viktigaste sydvästspråket, har i sig en hel del nordvästdrag, och balochiskan, som nu talas längst ner i sydost, har mer genomgående nordvästdrag än kurdiskan.

Flera alfabeten

Till det intryck av mångfald som kurdiskan ger bidrar det faktum att den skrivs med ett flertal alfabeten: framför allt arabiskt, latinskt och cyrilliskt (ryskt). Det hänger förstas samman med den kurdiska kulturens historia och dagens politiska förhållanden. Den tidigaste skrivna litteratur som är bevarad på kurdiska hänför sig till 15- och 1600-talen och är avfattad på en nord(kurmandji-) dialekt, nämligen djiziri (efter staden Djizire, som vid den tiden var huvudstad i det betydande kurdiska furstendömet Bohtan). Denna gamla litteratur utgörs framför allt av poesi av diktare som Mela Djiziri och Feqe Teyran och Ehmedi Khanis omfångsrika versberättelse *Mem u Zin*, som har kallats kurdernas nationalepos. Dessa verk är skrivna med arabiskt alfabet på ett sätt som nära ansluter sig till nypersiskans skriftsystem. Dikterna följer för övrigt också den arabisk-persiska poesiens former och verslära.

Detta kurdiska litteraturspråk, grundat på Djizire-dialekten, överlevde sedan furstendömet Bohtans upplösning och har förblivit de nordliga kurdernas skriftspråk, det som vi idag kallar "kurmandji" (även om "kurmandji" egentligen betyder "kurdiska" i allmänhet). De kurdiska intellektuella som från slutet av förra århundradet inom det osmanska rikets ram verkade för ett återupplivande av kurdisk kultur använde sig av detta skriftspråk, och på det utgavs de första kurdiska tidningarna och tidskrifterna (*Kurdistan* i Kairo 1898 och *Kurd* i Istanbul 1907). Efter det att Turkiet på 1920-talet införde ett latinskt alfabet för turkiskan, började också kurderna i Turkiet använda detta alfabet för sin kurmandji, och så har man gjort intill idag — under de korta perioder man överhuvudtaget fått möjlighet använda kurdiskan i skrift. Kurderna i

Sovjetunionen, som talar en dialekt som står den ursprungliga djiziri-dialekten nära, skriver i stort sett samma språk men, sedan 1930-talet, med ryskt alfabete.

Hawrami-dialekten

I centrala och södra Kurdistan hade det på djiziri-dialekten grundade skriftspråket föga genomslagskraft. Där fick till en början hawrami-dialekten (en typ av gorani) en dominerande ställning som litterärt språk. Hawrami skrevs med arabiskt alfabete på samma sätt som den ursprungliga djizirilitteraturen. Dess betydelse som skriftspråk hade sitt ursprung i en utbrytarsekt ur islam, kallad "ahl-i haqq", som ersatte arabiskan som religiöst språk med denna kurdiska dialekt. Hawrami blev sedan skriftspråk i det kurdiska Ardalan-furstendömet, som hade först Sharazur (i nuvarande Irak) och sedan, efter 1612, Sanandadj (i nuvarande Iran) som huvudstad. Därav kan man se något av religionernas viktiga roll för kodifieringen av skriftspråk och förstå att arabiskans dominans inom islam hämmade uppkomsten av lokala skriftspråk.

Från Suleimani till sorani

I och med Ardalan-furstendömet's upplösning förlorade hawrami under 1800-talet sin ställning som skriftspråk utanför ahl-i haqq-anhängarnas led. I mellersta och södra Kurdistan ersattes det så småningom av ett skriftspråk grundat på central-dialekter. De s.k. Baban-furstarna gjorde från år 1784 Suleimaniya till huvudstad i ett kurdiskt rike som bevarade en relativ självständighet fram till mitten av 1800-talet. Under inflytande av gorani och på grundval av Babanfurstarnas ursprungliga Sharazur-dialekt och andra centraldialekter skapades under 1800-talet ett suleimanski skriftspråk som blev ett betydande medium för kurdisk litteratur. Under tiden för det osmanska rikets sönderfall och uppkomsten av det moderna Irak blev suleimani det dominerande skriftspråket för Iraks kurder och ett viktigt uttryck för den nationalismen som snabbt spred sig i samband med kurdernas kamp för oberoende.

Genom att kurderna haft betydligt bättre möjligheter i Irak än i grannländerna att använda sitt språk i undervisning och litteratur har suleimani i vår tid blivit det mest brukade kurdiska skriftspråket. Det kallas numera i regel "sorani", som ursprungligen var namnet på en dialekt runt staden Ruwandez.

Särskilt efter Kassems statskupp 1958 fick kurderna i Irak möjlighet att utveckla sitt skriftspråk, bl.a. genom att ämnet kurdologi infördes vid Baghdads universitet, och suleimanisorani antog gradvis en mer allmän karaktär genom att ett flertal ord och språkdrag upptogs ur omkringliggande dialekter. Detta "sorani" blev officiellt språk för alla Iraks kurder. Det används t.ex. i skolarböcker och undervisning. Ett kurdiskt universitet öppnades i Suleimaniya år 1968, och en Kurdisk Vetenskapsakademi grundades år 1970 (blev 1978 en del av Iraks Vetenskapsakademi).

Sorani skrivs numera med ett modifierat arabiskt alfabete som, i motsats till vad som är brukligt i denna alfabetstyp, har försetts med entydiga tecken för alla vokaler. Vidare skrivs arabiska låneord fonetiskt, d.v.s. enligt kurdiskt uttal, och inte med sin arabiska stavning. Också detta är ovanligt bland de anpassningar av arabiskt alfabet som förekommer i en stor del av den muslimska världen, som för nypersiska och pashto, för att nämna två iranska språk. De första ansatserna till detta modifierade kurdiska alfabet återfinns i den ovannämnda tidskriften Kurdistan och i en Bibel-översättning från 1905. Det utvecklades vidare på 1930-talet och fastställdes i sin nuvarande form vid den språkreform som följde på Kassems maktövertagande 1958. Även i Iran har man efterhand övergått till att skriva kurdiska med detta modifierade arabiska alfabet. Man använder där ett skriftspråk som står nära sorani. Det är grundat på mukri-dialekten men uppblandat med suleimani-element. Det är emellertid bara under kortare perioder, framför allt under den s.k. "Mahabad-republiken" 1945-46, som kurdiska har kunnat tryckas i någon större utsträckning i Iran.

Dagens språksituation

Dagens språksituation kompliceras på ett överskådligt sätt av att de politiska förhållandena tvingat stora grupper av kurder i exil. Eftersom dessa i mycket stor utsträckning är politiskt och kulturellt verksamma, publiceras nu mängder av böcker och tidskrifter på kurdiska i många västeuropeiska länder, inte minst i Skandinavien. Därvid finns det naturligtvis av praktiska och nationalistiska skäl tendenser att försöka jämka samman de olika skriftspråken, så att de i en framtid skulle kunna uppgå i ett gemensamt kurdiskt högspråk. Som jag försökt visa med exemplen ovan, är utvecklingen av ett sådant skriftspråk en process som styrs av en mängd faktorer, både inomspråkliga och utomspråkliga. Redan användningen av tre olika alfabe-

ten bjuder på praktiska problem. Det är för närvarande osannolikt att man i någon av de stater där de arabiska, latinska och cyrilliska varianterna har sitt ursprung skulle vara beredda att uppges sitt speciella alfabet.

Också i exil måste det vara svårt, om inte omöjligt, att enas om ett alfabet på bekostnad av de andra. Vad beträffar de språkliga skillnaderna är de ännu så stora mellan de två huvuddialekterna, kurmandji och sorani, att det säkert behövs ett mycket långt och målmedvetet arbete för att närma dem till varandra. För att åstadkomma något sådant krävs en central auktoritet som står över partsintressena och åtnjuter vidsträckt förtroende (eller har maktmedel att hävda en parts intressen framför de andras). I avsaknad av en sådan auktoritet är kanske den mest framkomliga vägen att målmedvetet arbeta för en ökande ömsesidig förståelse mellan dialekterna, t.ex. genom att låta de olika dialekt- och skriftformerna uppträda tillsammans i publikationer, undervisning, teater, radioutsändningar o.s.v. Men det är naturligtvis något som kurderna måste sköta själva.

Hade vi skandinavier genomfört vår "nordism" på ett mer målmedvetet sätt, hade vi antagligen vetat mer om hur sådana kulturella integrationsprocesser fungerar. Som det är idag har vi knappast något att lära ut på det området.



Ur godhet kommer — godhet



FLYKTING POLITIKEN

För mig är flyktingpolitik internationell solidaritet omsatt i praktisk handling.

Många miljoner människor lider nöd i vår värld. Vi kan inte hjälpa alla genom att öppna våra gränser, men de som uppfyller den svenska lagens krav på flyktingskap har rätt till en fristad i vårt land. De har också rätt att bli behandlade med värdighet och respekt. Att bli flykting är inte något som en människa väljer. Flyktingskapet är oftast en tung börda, som vi mer lyckligt lottade bör försöka göra lättare att bära.

Anita Gradin
Invandrarminister



Broschyren kan rekvireras hos invandrarverket, Box 6113, 600 06 Norrköping.



Invandrarverkets uppgift är att i generös anda tolka utlänningslagens bestämmelser samt att svara för mottagandet av flyktingar och en del av de asylsökande som kommer till landet.

Båda leden är viktiga inslag i vår flyktingpolitik. I detta sammanhang vill jag särskilt lyfta fram flyktingmottagandet som är en ny uppgift för verket och inte minst betona samarbetet med kommunerna. Det är främst på kommunerna det kommer an om det nya flyktingmottagandet skall kunna fungera. Det krävs att politiker, tjänstemän och enskilda ställer upp så att de nya kommuninvånarna får en bra start i Sverige. Vad som behövs är också ett helhjärtat engagemang av folkkrörelser, samfund och andra enskilda organisationer. De kan göra mycket för att få flyktingarna att känna sig välkomna och för att motverka fientliga attityder.

Thord Palmund
Generaldirektör, Statens invandrarverk

Piramêrd (1867-1950)

Piramêrd, "den gamle", som egentligen hette Tawfiq Mahmud, var född i Sulaimaniya, irakiska Kurdistan. Efter att ha varit ottomansk ämbetsman bosatte han sig i det självständiga Irak 1924. Han skrev mycket och spelade stor roll i "kurdiseringen" av det kurdiska språket, där han kritiserade de många lånen från grannspråken. Som publicist samlade han också nära 6500 kurdiska ordspråk som har kommit att bli en sorts lexikon över det kurdiska språket.

Dessutom var Piramêrd en framstående journalist. I början av 1930-talet utgav han tidningen Jijan som senare ändrade namn till Jîn (Liv), och som han fortsatte att ge ut fram till sin död. Efter Piramêrds bortgång övertogs utgivningen av hans medarbetare, bland andra Goran.

Piramêrd är en av de första kurdiska pjäsförfattarna. Bland hans mest kända verk kan nämnas Mahmud Axay Shîwekel (Aga Mahmud från Shîwekel) och Duwandze Siwarey Meriwan (De tolv roddarna från Meriwan). Han avled den 19 juni 1950.



Stjärnorna och jag

*Fjärran stjärnor som glänser i natten,
lika ledsna som jag själv: ingen vila, ingen sömn.*

*Det finns år vi känner till, de och jag, det finns vaknätter:
så många nätter då vi inte har fått vila vårt huvud mot en kudde.*

*I går, i gryningen, grät de över mitt öde:
de såg mig förlorad, olycklig bland vänner och ovänner.*

*Aldrig hade jag sett sådan omsorg, någon som grät över mitt
öde som ett bristande moln.
Det var så skönt med stjärnornas tårar! Och jag som hade trott
att det var dagen...*

*Jag har bett vinden fråga dem varför de är så ledsna,
för stjärnorna är inte som vi, de är närmare Guds tron.*

*Deras budbärare hade skrivit i gräset med daggens hjälp:
"Kurdernas smärta har som en våg nått upp till himlen.*

*Kurdernas skri från nordan har tagit sig fram till himlen.
Det är en pust av deras suckar som har fått tårarna att rinna."*

Översättning via franskan av Lars Bäckström

O fiende!

*O fiende, kurdiska folket lever kvar!
Det har inte krossats av tidens kulor:*

*den kurdiska ungdomen reser sig djärvt.
Med sitt blod har den färgat livets krona.*

*Må ingen säga: kurderna är försvunna! De är levande,
de lever och aldrig ska vi sänka våra fanor*

*Vi är ättlingar till mederna och Konung Chosroes.
Kurdistan är vår religion, vårt credo.*

*Vi är ättlingar till revolutionens röda baner,
betrakta vårt förflutna, hur blodigt det är.*

*Må ingen säga: kurderna är försvunna! De är levande
de lever och aldrig ska vi sänka våra fanor*

*Den kurdiska ungdomen är här, den står redo
att skänka sitt liv som det yttersta offret,*

*att skänka sitt liv som det yttersta offret,
att skänka sitt liv som det yttersta offret.*

Översättning via franskan av Lars Bäckström

"Ey reqîb"

*Ey reqîb her mawe qewmî kurd-ziman
Naysîkênê daneyî topî zeman !*

*Lawî Kurd hestaye serpe wek dilêr
Sa be xôn nexşî eka tacî jîyan !*

*Kes nelê Kurd mîrduwe, Kurd zînduwe,
Zînduwe qet nanewê alakeman !*

*Ême roley rengî sûr û şorişîn
Dînman, ayinmam her nîştîman !*

*Ême roley Mîdiya w Key-Xusrewîn
Seyrîke xônawîye raburdûman !*

*Lawî Kurd her hazir û amadeye
Cafîdaye, canfîda, her canfîda !*

Dildar (1917-1948)

Dildar, "den kärlekskranke", pseudonym för Yunis Rauf, föddes i Koye, i irakiska Kurdistan. Efter att ha gått ut mellanskolan i Kirkuk begav han sig till Bagdad för att studera juridik. Han utövade inte så mycket sitt yrke som advokat eftersom han föredrog poesin. Hela hans diktning är genomträngd av patriotism, vilket förskaffade honom åtskilliga fängelsevistelser i den hashemitiska dynastiens Irak. Den här sången av honom har nått över gänserna, och de flesta kurder betraktar den som sin nationalsång.



Celadet Ali Bedirxan och hans livsverk

Av Mehmed Uzun

Det är snart 35 år sedan en kurdisk författaren och journalisten Celadet Ali Bedirxan dog (1). Överallt i världen utförs numera omfattande forskning av denne högt uppskattade författares litterära och vetenskapliga arbeten. Hans livsverk, vars syfte var att bevara och utveckla det kurdiska språket och litteraturen, är föremål för ingående studier.

Celadet Ali Bedirxan's arbeten är livsviktiga för i synnerhet kurderna i Turkiet och Syrien. Vore det inte för hans insatser och utomordentliga ansträngningar, hade dessa kurder idag med stor sannolikhet haft ännu större svårigheter beträffande läs- och skrivkonsten på sitt språk.

Celadet Ali Bedirxan's arbeten (tillsammans med brodern Kamuran, 1895—1978) för att bevara och utveckla det kurdiska språket kan sammanfattas på följande vis: de arabiska bokstäverna övergavs och i stället togs i bruk de latinska bokstäverna och ett anpassat och välutvecklat alfabet till kurdiskan utarbetades; det kurdiska språkets skriftstandard byggdes upp och en kurdisk grammatik sammanställdes. I tidskrifterna som de själva utgav, försökte de skapa ett rikt, skriftligt litterärt språk.

Det är utan tvivel anmärkningsvärt att en enskild person tillsammans med sin närmaste krets, under utomordentligt svåra förhållanden och med ytterst begränsade resurser, åtar sig en uppgift som i andra länder åligger akademier, institut och universitet. Sitt arbete utförde Celadet Ali Bedirxan under hela sitt liv utan tanke på egen vinning och ständigt kämpande med en mängd praktiska och tankemässiga svårigheter. Självfallet har hans bakgrund och släkttillhörighet, uppfostran och utbildning



Celadet Bedirxan (bild från Mehmed Uzuns arkiv).

samt livserfarenheter spelat en mycket viktig roll för detta enorma arbete.

Slakten

Celadet Ali Bedirxan's släkt har spelat så många avgörande roller i Kurdistanens historia, att det vore omöjligt att betrakta, utforska eller skriva om den utan att reflektera över slakten Bedirxan's gärningar. I synnerhet allt sedan 1840-talet har en eller flera medlemmar av denna släkt intagit viktiga roller i samtliga politiska, sociala och kulturella tilldragelser som ägt rum i Kurdistan. Slakten Bedirxan är den släkt som styrt sedan århundraden det starkaste och mest utvecklade bland furstendömena, nämligen furstendömet Cizre-Botan.

Den siste representanten för furstendömet Cizre-Botan, Bedirxan Pascha, ledde ett uppror i början av 1840-talet mot den ottomanska staten för ett självständigt Kurdistan (2). Men upproret blev inte framgångsrikt och år 1848 förvisades Bedirxan Pascha med hela sin stora familj först till Istanbul, och därifrån till Kreta. Bedirxan Pascha avled år 1868 i Damaskus. Bedirxan Pascha hade en stor och talrik familj. Man vet inte exakt hur många barn han hade. Enligt major Noel skulle han ha haft 90 barn, enligt diplomaten Trotter 40 söner och 14 döttrar, enligt Elphiston 65 barn. (3). Men enligt Halil Nadir Kutluk skulle han ha haft 99 barn med 34 hustrur. (4).

Celadet Ali Bedirxan's yngre bror, Bedirxan Pascha's barnbarn Kamuran Ali Bedirxan säger beträffande antalet barn: "Det sägs att min farfar hade 99 barn... Säkert är, att vid hans död levde fortfarande 21 söner och 21 döttrar... Jag har personligen känt 15-16 farbröder och lika många fastrar..." (5).

Ett stort antal av Bedirxan Pascha's barn gick i faderns fotspår genom att delta i den kurdiska nationella rörelsen och de har inom den spelat viktiga roller. Av dessa ledde Osman Pascha och Hüseyin Pascha det kurdiska upproret år 1879. Hüseyin Bedirxan avrättades år 1910. En annan son till Bedirxan Pascha, Mithat, var anförare under upproret år 1889 och påbörjade utgivandet av den första kurdiska tidningen, *Kurdistan*, år 1898 i Egypten. Efter Mithat fortsatte brodern Abdurrahman utgivandet av samma tidning och utgav den även under en lång period i Europa. Halil Rami blev guvernör i Malatya år 1923 och efter grundandet av Republiken Turkiet blev han en av de 150 personer som förvisades. Bahri Pascha samarbetade med den berömde kurdiske ledaren Scheik Ubeydullah och gjorde uppror mot den ottomanska regimen (6).

Celadet Ali Bedirxan's far, advokaten och ämbetsmannen Emin Ali Bey

(1851-1926) anförde å sin sida tillsammans med brodern Mithat det väpnade upproret år 1889. Till följd av att upproret misslyckades, fördes han åter till Istanbul och försattes under bevakning (7). Emin Ali Bey arbetade vidare i Istanbul och hjälpte till att några kurdiska organisationer bildades och tidningar utgavs. Efter första världskriget bildades organisationen Kurdistan Tealî Cemiyeti (Kurdistan Främjande Förbundet), vars viceordförande Emil Ali Bey blev (8). Han var en flitig skribent i olika tidskrifter och tidningar.

Celadet Ali Bedirxan's äldre bror, advokaten och författaren Süreyya Bedirxan (1883-1938) var ordförande inom Kurdistan Kommittéen i Egypten på 1920-talet och senare var bröderna tillsammans verksamma i Xaybün Partiet som grundades år 1927.

Sådan var Celadet Ali Bedirxans släkt. Med andra ord en släkt, som såg sig själv som självskriven kandidat för att styra den eventuella, framtida staten Kurdistan. Därför fick Celadet Ali Bedirxan genomgå en utbildning, vilken precis som för de övriga familjemedlemmarna var ämnad att tillgodose det behov som planerna för framtiden kunde föranleda. Familjen levde i exil i Istanbul, men, för att inte glömma den levande, talade kurdiskan, kallade man till sig privata informatörer, trubadurer, lärare (från slaktens hemort Botan). För att barnen även skulle lära sig andra främmande språk, anställdes barnskötare och lärare tillhörande de olika i Istanbul bosatta etniska grupperna.

Det bör påpekas, att Celadet Ali Bedirxan till följd av de utbildningsmöjligheter som familjen beredde honom, behärskade arabiska, persiska, turkiska, grekiska, franska och tyska, samt att han efter utgivandet av HAWAR (Utroppet) även lärde sig engelska (9).

Språkkunnigheten och förtrogenheten med olika kulturer utgjorde den verkliga grunden för hans framtida arbeten. Senare, då han hade publicerat, i form av en liten bok, sitt alfabet bestående av latinska bokstäver, uttryckte han själv följande: "På den tiden (i barndomen, förf.anm.) kunde jag, av de språk som inte skrevs med arabiska bokstäver, grekiska, lite franska och det ryska alfabetet" (10).

Han hade dessutom stor nytta av vistelserna i Västeuropa, där han knöt direktkontakt med västvärldens språk och kultur. Celadet Ali Bedirxan reste tillsammans med brodern Kamuran Ali Bedirxan till München i Tyskland 1922. Där bedrev han studier vid universitetet. Under de år han vistades i Tyskland studerade han på nära håll det tyska språket och kulturen. Han forskade särskilt i det tyska skriftspråkets tillkomst.

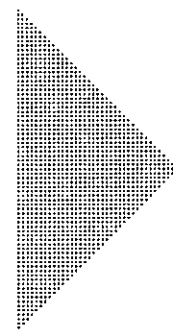
Efter att ha bosatt sig i Syrien, tillämpade han sina forskningsresultat från

Tyskland på sitt fortsatta arbete med språket. Han skriver följande i tidskriften HAWAR: "Nationernas enhet utgår ifrån språkets enhet. Bismarck byggde upp den tyska nationens enhet på det enhetliga tyska språket. — Även kurdernas enhet kan endast byggas upp med ett enhetligt kurdiskt språk. Ett enhetligt språk har sin grund i enhetliga bokstäver. Alltså, beträffande ett gemensamt språk är det första steget enhetliga bokstäver" (11).

Hawar, skriftspråket och den skriftliga litteraturen

Celadet Ali Bedirxan visste hur viktigt ett gemensamt skriftspråk var för den över fyra rikena (Turkiet, Iran, Irak, Syrien) splittrade kurdiska nationen. Han hade arbetat med detta redan i Istanbul, fördjupat sig i ämnet i Tyskland och nu, för att kunna publicera sina konkreta resultat och för att kunna sprida dem till de kurdiska folkmassorna, avvaktade han lämplig tid, plats och tillfälle. Han hade tillsammans med fadern och två bröder (Süreyya och Kamuran) blivit förvägrad inresetillstånd till Turkiet. Därför kom han att välja Syrien såsom lämpligt vistelseland. Syrien befann sig dåförtiden under fransk styre. En liten del av Kurdistan låg inom de syriska gränserna. Där fanns alltså i viss mån en kurdisk befolkning och de kurdiska intellektuella, vilka efter tillkomsten av Republiken Turkiet tvingats lämna landet, levde till stor del i Syrien.

Den 15 maj år 1932 började Celadet Ali Bedirxan i Damaskus utge HAWAR, tidskriften som kom att spela en mycket viktig roll. Tidskriften trycktes först såväl med latinska som med arabiska bokstäver, men sedermera enbart med latinska bokstäver. Utgivandet av denna tidskrift bemöttes med stort jubel bland kurderna. I ledarartikeln under rubriken "Syfte, Arbetssätt och Hawar's Skriftsystem" i det första numret, påpekas att HAWAR framförallt kommer att understryka det kurdiska språkets existens, därför att språket är det kurdiska samhällets främsta förutsättning (12). Där beskrivs sedan punkt för punkt vil-





Celadet Bedirxan (bild från Mehmed Uzuns arkiv).

ka uppgifter tidskriften åtagit sig i sitt program. Såsom de främsta uppgifterna rubriceras följande: 1) Att skapa ett anpassat alfabet för kurdiskan och verka för dess spridning bland kurderna. Att utarbeta en grammatik för det kurdiska språket. 2) Att utröna de kurdiska dia-

lekterna, att utforska det kurdiska språkets historiska ursprung, utveckling och dess förhållande till övriga besläktade språk. 3) Att samla den muntliga kurdiska litteraturens alster och publicera dem i tidskriften. 4) Att göra den klassiska litteraturen känd genom nyupplagor

och att utkomma med moderna författares och poeters verk. 5) Att arbeta vidare med den Kurdiska historien.

Tidskriften HAWAR förverkligade mångfaldigt dessa planer. Denna tidskrifts första nummer utkom år 1932 och det sista numret den 15 augusti år 1943. Sammanlagt utgavs under denna period 57 nummer. Inte sällan efter oräkneliga svårigheter, återkommande förseningar och hinder. Varje nummer var välfyllt med gamla epos, sagor, folkvisor, brottstycken ur den kurdiska klassiska litteraturen och artiklar därom, stycken ur olika litterära genrer samt artiklar om det kurdiska språket (13).

En stor del av forskningen om det kurdiska språket var utförd av Celadet Ali Bedirxan. Eftersom kurderna under hundratals år aldrig haft en egen stat utan i allmänhet hade levt ett nomadiserande liv, hade de inte kunnat skapa vare sig ett starkt, utvecklat skriftspråk eller en skriftlig litteratur. Under åren som följde efter första världskriget försvårades situationen ytterligare för kurderna i och med att ottomanerna försvann från den historiska scenen och den nya Republiken Turkiet (där den största delen av Kurdistan ligger) trädde fram. Kurderns land hade nu uppdelats i fyra delar och i Turkiet förbjöds det kurdiska språket, kurderna blev utsatta för intensivt förtryck och assimilering. Celadet Ali Bedirxan och vännerna förstod att om inte allvarliga och aktiva insatser påbörjades, riskerade det kurdiska språket, under rådande förhållanden, att totalt utplånas. Och de påbörjade omgående sitt arbete.

Det första steget i arbetet blev att skapa ett lämpligt alfabet för kurdiskan bestående av latinska bokstäver. Sedan Islam hade spritt sig i Kurdistan började kurderna använda samma skrift som Koranen var skriven på, arabiska (14). Men eftersom kurdiska är ett indoeuropeiskt språk var de arabiska bokstäverna ett relativt besvärligt skriftsystem (15). I början av 1900-talet i synnerhet, började kurderna så småningom övergå från de arabiska till latinska bokstäver. Men det första verkliga alfabetet bestående av latinska bokstäver utarbetades av Celadet Ali Bedirxan (16).

I det första numret av HAWAR förekommer vid sidan av artiklarna tryckta med latinska bokstäver även utförliga regogörelser beträffande det nya alfabetet. Detta nya alfabet publicerades senare samma år, 1932, i en liten bok. I förordet till denna bok förklarar Celadet Ali Bedirxan även anledningen till det nya alfabetets tillkomst: "År 1919 reste vi till bergen i Malatya. Vi anlände till Reschwan-stammens område och den engelske majoren Noel var med oss. Majoren kunde sydkurdiska och arbetade på att lära sig den nordliga dialekten, så han skrev ned vissa saker. Jag för min

del var upptagen med att insamla vissa epos, sagor och berättelser.

Ibland tittade vi tillsammans på vad vi skrivit, läste varandras texter och diskuterade. Jag uppmärksammade att majoren om än med främmande accent, dock obehindrat läste sina anteckningar. Jag själv däremot hade enorma svårigheter med att särskilja mellan (u,) och (o,) och mellan (i,) och (e,)* Varför...? Därför att majoren skrev med latinska bokstäver medan jag skrev med arabiska bokstäver. Därefter bestämde jag mig genast och gjorde ett alfabet av latinska bokstäver" (17).

Sedan den dagen använder Turkiets och Syriens kurder detta alfabet och publicerar otaliga böcker, tidskrifter, tidningar. Det nya alfabetet blev mycket betydelsefullt, särskilt för den turkiska delen av Kurdistan. Förutom att förbjuda det kurdiska språket, övergav Turkiet år 1928 de arabiska bokstäverna och övergick till de latinska för att skapa en ny nationell historia, språk- och kulturruppfattning. Trots de stora skillnaderna mellan det turkiska och det kurdiska alfabetet blev det faktum att båda var latinska, en viktig fördel för kurderna i Turkiet (18).

Efter att det nya alfabetet kommit till, utvecklades det kurdiska skriftspråket. I det första årsnumret av HAWAR visar artikeln "heyineke Yeksali" (Ett-åringen) att tidskriften hade som sin grund en mycket medveten politik: "HAWAR, detta nyss ett år fyllda barn,

är förvisso det, som för vårt folk skapat grunden för vårt språk. Vårt språk är inte längre enbart ett talspråk utan även ett skriftspråk. Denna ett-åring har även förmedlat till oss dessa bokstäver och därmed möjliggjort för vårt språk ett bättre skriftsystem, där vårt språks varje ljud, var för sig och som det låter, har kunnat överföras på papper... Men det vore tillsvidare fel att tro, då vi talar om ett skriftspråk, att vårt nu skulle vara lika starkt som andra språk och att man nu i skrift kan uttrycka allt" (19).

Förutom alfabetet är Celadet Ali Bedirxan's viktigaste bidrag att ha lagt grunden till en kurdisk grammatik och kartlagt de elementära språkreglerna. Parallellt med alfabetet arbetade han även med detta. Han jämförde de olika dialekterna och för kurmanci dialekten, vilken även idag är grundläggande, sammanställde han en förträfflig grammatik (20). Han avsatte i varje nummer av HAWAR särskilda sidor för de grammatiska arbetena.

Det framgår i Celadet Ali Bedirxan's artiklar i HAWAR, RONAHI (Upplysningen) och i andra sammanhang att han hade gjort resor i hela Kurdistan, noggrant utforskat samtliga dialekter och språkbruket i olika områden och var väl förtrogen med den klassiska litteraturen och dess språk. Den utförliga skrift han år 1935 sände till Turkiets president Mustafa Kemal är ett exempel på hans stora kunskaper. I denna utförliga skrift, förutom att han berör andra ämnen, krossar han punkt för punkt de rasistiska turkiska språkvetarnas påståenden beträffande det kurdiska språket och förklarar med utförliga exempel det kurdiska språkets stuktur, utveckling och förhållande till övriga språk (21).

Celadet Ali Bedirxan hade under hela den tid han var verksam med språkligt arbete ständiga kontakter med europeiska och ryska kurdologer, orientalisterna och språkvetare, han brevväxlade och samarbetade periodvis med dessa. Det bidrog till att hans verk, alfabetet och grammatiken, blev i så hög grad förtjänstfulla. Sålunda kom hans alfabet och grammatik långt senare, år 1970, att utges i Frankrike på franska av den franske diplomaten och kurdologen Roger Lescot.

Avslutning

Dessa av Celadet Ali Bedirxan utförda arbeten har för det utplåningshotade kurdiska språket, kulturen och litteraturen varit av ovärderlig betydelse. Men vi bör inte glömma bort hans övriga förtjänster. Förutom att han var en utmärkt språkvetare och en lysande journalist, var han i lika hög grad en begåvad författare, poet och översättare. Hans dikter, skrivna i eget namn såväl som under olika pseudonymer, är bland de bästa inom modern kurdisk poesi. Dessa dikter, som i sin helhet är föremål för forskning, trycks ständigt i kurdiska tidskrifter och tidningar för att sålunda föras vidare till nya generationer. Novellerna som pryder sidorna i HAWAR och RONAHI kan läsas med stor behållning.

Språket i hans noveller och dikter är mycket rikt, behagligt och är präglad av en sällsam pregnans. Utan tvekan står Celadet Ali Bedirxan främst bland författarna med sin mästerliga förmåga att uttrycka sig på det kurdiska språket. ■

* Problemen med att skilja vokaler åt fanns fram till 1930-talet, då man genomförde en reformering av alfabetet. Det persiskt-arabiska alfabetet modifierades då för att bättre passa det kurdiska språkets fonetik. Det modifierade skrivsättet används nu i irakiska och iranska Kurdistan. (red anm)

Noter:

1) Celadet Ali Bedirxan omkom i en olycka den 15.7.1951 i Damaskus. Detta är exakt dödsdatum. Däremot förekommer oklarhet när det gäller hans exakta födelsedatum. Hittills har flertal artiklar och studier som behandlat Celadet Ali Bedirxan angivit att han föddes 1897. Men som jag har förstätt det, torde årtalet vara felaktigt. Ty han själv skriver i tidskriften RONAHI (nr 25, 1944) att han tjänstgjorde som officer i den ottomanska armén år 1917. Därför förefaller det svårt att tänka sig att en 20-åring yngling, på den tiden, i en av de mäktigaste arméerna kunde ha tjänstgjort som officer. Han bör nog ha varit lite äldre.

Långt senare under mina sammankomster med Celadet Ali Bedirxans hustru Rewchen Bedirxan, erfor jag att det födelseår som hittills varit känt härstammade från ett identitetskort, utfärdat i Syrien. Detta årtal hade förmodligen uppgivits för att minska en del svårigheter som exillivet kunde medföra... I vintras (mars 1986) påträffade jag bland Celadet Ali Bedirxans få efterlämnade anteckningar följande: "Idag fick jag i ett skriftligt meddelande besked från universitetet om att jag har relegerats emedan jag inte erlagt erforderlig avgift. Faktum är att jag vid 31 års åldern är sparkad från skolan?" Dessa rader är skrivna den 10 mars år 1924 i München. Enligt detta skulle Celadet Ali Bedirxans födelseår vara 1893.

2) Sasoni, Garo — Kurt Ulusal Hareketleri ve Ermeni-Kurt İlişkileri, Stockholm — 1986 Orfeus förlag

3) Kutschera, Chris — Le Mouvement National Kurde, Paris, 1979, Flammarion.

4) Kutluk, Halil Nadir — Orman ve Av Dergisi, nr 2 — Ankara, 1963

5) Kutschera, Chris — se ovan.

6) Kutschera Chris —"

7) Tidningen DÜNYA, Istanbul — 5 juni 1977

8) Silopi, Zinar — Doza Kurdistan s. 52-54 — Beirut, 1969 — Stewr

9) Reşo Hemreş — Mîr Celadet Bedirxan û Jînenî-gariya Wî bi Kurtî — HAWAR, Berlin, nyupplaga, 1976

10) Bedirxan, Celadet Ali — Rûpelinên Elfabê — Damaskus, 1932 — tryckeri Terekî

11) Bedirxan, Celadet Ali — HAWAR nr 3 — Damaskus, 1932

12) HAWAR nr 1 — Damaskus 1932

13) Under andra världskriget började Celadet Ali Bedirxan ge ut en annan tidskrift: RONAHI. Den publicerades precis som HAWAR i Damaskus. Även den följde i stora drag de principer som gällde för HAWAR. Skillnaden var att i RONAHI gavs det större utrymme för översättningar från olika språk. Översatta engelska, franska, tyska, amerikanska, danska, arabiska och persiska verk prydde dess sidor. Det bör påpekas att dessa över-

sättningar hade stor betydelse för det kurdiska språket. RONAHI utkom med 28 nummer under tiden april 1942-mars 1945.

14) Rêzan, Dr. Rehber — Celadet Bedirxan, Roja Nû nr 11 — Stockholm 1986

15) Khorshid, Fuad Hama — Kurdish Language and Geographical Distribution of Its Dialects — Bagdad, 1983.

16) I Celadet Ali Bedirxans anteckningar som jag gått igenom, framgår att han gjorde för sig själv ett latinskt alfabet och att han förde sina anteckningar med latinska bokstäver, långt innan han började ge ut HAWAR.

17) Bedirxan, Celadet Ali — Rûpelinên Elfabê — Damaskus, 1932, Terekî

18) I Kurdistans iranska och irakiska delar använder man fortfarande de arabiska bokstäverna. De kurder som lever i Sovjetunionen använder kyrilliska bokstäver.

19) HAWAR nr 20, Damaskus, den 8 maj 1933

20) Det kurdiska språket består av fyra tydligt skilda dialekter: kurmanci, sorani, lori, dumilî. Av dessa är kurmanci skriftspråket för kurderna i Turkiet, Syrien och Sovjet och sorani (sydkurman-cî) skriftspråket för kurderna i Iran och Irak. (Khorshid, Fuad Hama. se ovan.)

21) Bedirxan, Celadet Ali — Mektup 1933 — första uppl. Haleppo, 1973; den andra uppl. Ankara 1978, förlaget Komal

IN MEMORIAM

Selahaddin Rastgeldi till minne

En av de mest kända kurderna i Sverige, med dr Selahaddin Rastgeldi, har avlidit i en ålder av 58 år.

Han föddes i Urfa, Turkiet. Han avlade bl a en Bachelor of Science-examen vid Robert College i Istanbul 1947 och samtidigt turkisk studentexamen. 1947 blev han laboratorieassistent hos professor Eric Jorpes vid kemiska institutionen vid Karolinska institutet i Stockholm och blev 1957 — efter att ha erhållit tillstånd att studera medicin i Sverige — med lic samt 1958 med dr. 1961 blev han svensk medborgare och 1963 ledamot av Svenska läkarsällskapet.

Rastgeldi bildade 1965 en solidaritetsorganisation, "Svensk-kurdkommittén", tillsammans med Märta Hansson, änka efter en kurdisk nationalist och prins, Olof G Tandberg, Vetenskapsakademiens internationelle sekreterare, och Jan O Nordlander, Utrikespolitiska institutet. Svensk-kurdkommittén ansåg sig i första hand vara en humanitär hjälporganisation för den kurdiska civilbefolkningen. Ansträngningarna in-

riktades på att samla och sprida information om den irakiska arméns krigföring i det då pågående kriget mellan Baath-regimen och Barzani. I detta syfte skickades Rastgeldi 1967 till irakiska Kurdistan. Dennes iakttagelser utmynnade i en bok kallad "Det glömda kriget — rapport från det irakiska Kurdistan" (Natur och Kultur, 1967). Boken är en utmärkt beskrivning av civilbefolkningens svåra situation och innehåller många bra bilder. Svensk-kurdkommittén skickade i två omgångar läkemedel till ett sammanlagt värde av 3-4 miljoner kronor till irakiska Kurdistan. Men man hade svårigheter att nå fram med hjälpsändningarna. Slutligen lämnade Sovjetunionen tillstånd och medicinen nådde på så sätt fram via Aserbajdsjan och Iran. Kommittén inbjöd också den islamiska revolutionens representant Ismet Cherif Vanly till Sverige 1967. Denne var vid den tiden Barzanis representant utomlands.

På senare år ägnade sig Rastgeldi mera av sin tid åt (bibliskt-) historiska stu-



dier av text och bild, särskilt med utgångspunkt i hembygden Edesa/Urfa och dess förbindelse med Jesusgestalten och publicerade essäer om detta i vetenskapliga tidskrifter. Närmast sörjande är dotter, son och syskon.

DAGENS NYMETER Onsdagen den 26 mars 1986

Selahaddin Rastgeldi död

Läkare med engagemang för förföljda människor

Med dr Selahaddin Rastgeldi, Stockholm, har avlidit i en ålder av 58 år.

Han föddes i Urfa, Turkiet. Han avlade bl a en Bachelor of Science-examen vid Robert College i Istanbul 1947 och samtidigt turkisk studentexamen. 1947 blev han laboratorieassistent hos professor Eric Jorpes vid kemiska institutionen vid Karolinska institutet i Stockholm och blev 1957 — efter att ha erhållit tillstånd att studera medicin i Sverige — med lic samt 1958 med dr. 1961 blev han svensk medborgare och 1963 ledamot av Svenska läkarsällskapet. På senare år ägnade han mer av sin tid åt (bibliskt-) historiska studier av text och bild.

inte för att han var rädd men han ville inte bli indragen i de ständiga personkomplotter som tycks vara flyktingars öde.

Selahaddin Rastgeldis engagemang i den kurdiska civilbefolkningen blev en börda. På hans mottagning på Strandvägen kunde det hänga klasar av hjälpsökande — och han gav även när han inte längre hade något att ge, ty han hade sett krigets ansikte och visste vad det innebar att komma till ett främmande land och söka hjälp.

Jag kommer ihåg en replik från hans gamle lärofader i Sverige professor Erik Jorpes, som när han fick höra att jag var Selahaddins vän lutade sig fram och sade på ett lågt och fin-



tets medicinsk-kemiska institution hos professor Erik Jorpes. Vi var alla imponerade av hur snabbt denne turkiske kurd kunde lära sig behärska svenska.

Hans stora intresse för experimentellt arbete visade sig snabbt fruktbart och gav till resultat bl a en för tiden helt ny princip att med centrifug särskilja olika typer av blodkroppar och anrika desamma i vätskorna. På den-

Kurdiska institutet i Paris — ett försvar för en hotad kultur.

Intervju med Kendal Nezan

Intervjuare: Hewraz Germiyani



Kurdiska institutet i Paris grundades 1983 för att stärka och vidareutveckla den kurdiska kulturen i exil. Institutet ger forskare, författare och konstnärer möjligheter att arbeta med och studera den kurdiska kulturen för att därigenom kunna "försvara en hotad tusenårig kultur". Svensk-Kurdisk Journal har intervjuat institutets ledare Kendal och i intervjun redogör Kendal för institutets syfte och arbetssätt.

Institutets verksamhet är av största betydelse för kurderna i exil och för hela det kurdiska folket, som ju i stor utsträckning saknar möjligheter att i sitt hemland bedriva motsvarande arbete.

Varje organisation har en historia, hur ser historien ut för det kurdiska institutets tillblivelse?

Tanken att skapa en institution till försvar för och spridning av den kurdiska kulturen föresvävade för några år sedan vissa kurdiska intellektuella. På grund av det kurdiska folkets tragiska politiska situation — sönderslitet mellan flera stater, underkuvat, berövat de mest elementära fri- och rättigheter etc — kunde en sådan institution bara grundas och fungera fritt i Västeuropa. Förverkligandet av en idé, hur klok den än är, förutsätter de rätta mänskliga

Kurdiska Institutet i Paris, 106 rue Lafayette.

och materiella medlen. Efter militärkuppen i Turkiet september 1980 flydde ett stort antal kurdiska intellektuella och konstnärer till Europa och bildade tillsammans med dem som hade flytt under de tidigare vågorna av förtryck en betydande mänsklig maktfaktor. När den franska vänstern kom till makten i maj 1981 fick vi lagliga, och i viss utsträckning också materiella möjligheter att slutligen förverkliga vårt projekt.

Ett dussintal kurdiska intellektuella och konstnärer hemmahörande i Irak, Iran, Syrien, Turkiet och Sovjetunionen, alla mycket välkända och respekterade för sina bidrag till kurdernas kultur och till deras sak stod faddrar när det Kurdiska Institutet grundades och gav det en moralisk auktoritet som är oundgänglig för en organisation som vill vara enande och som vänder sig till den kurdiska befolkningen i dess helhet.

Det bör sägas att några skulle ha velat se denna enhet i form av en "representativ kommitté", eller mer exakt som en sammanslutning av kurdernas politiska partier och grupperingar. En sådan lösning är knappast realistisk för den nationella kurdiska rörelsen i dess nuvarande situation; mycket uppsplittrad på det politiska planet, med grupper som ibland ligger i öppen strid med varandra skulle man snabbt finna sig vara paralyserad, i en återvändsgränd. I en politisk situation som är så ogynnsam skulle ett sådant närmande vara felaktigt. Ty det handlar inte om att skapa en nationell kurdisk regering i exil utan ett kulturellt institut. Kurderna skall, som andra folk, vänja sig vid att erkänna kulturens självständighet i förhållande till politiken. Jag är lycklig över att kunna konstatera att verkliga framsteg har gjorts på detta område sedan Institutet tillkom.

Innebär det att Institutet är en opolitisk organisation?

Landsförvisningen, utstötningen och nedbrytningen av den kurdiska kulturen är delar av ett mer allmänt förtryck som det kurdiska folket är offer för sedan Kurdistan delades. Åtgärden att förbjuda kulturen hos ett folk som fallit offer för vissa staters politik är alltså en politisk handling i detta begrepps vidare bemärkelse. Men det är inte en stödåtgärd till förmån för den ena eller andra politiska organisationen, det ena eller andra politiska partiet i Kurdistan. Vår handling är en motståndshandling på det specifika kulturområdet till förmån för hela den kurdiska nationen.

Vad är det viktigaste som Institutet har uträttat sedan grundandet och fram till idag?

Som ni vet invigdes Institutet den 24 februari 1983; det existerar alltså sedan lite mer än tre år tillbaka. För en aktion som ställer in sig på lång sikt är den tiden för kort för att göra ett bokslut. Men man kan ge en uppfattning om det

arbete som hittills utförts. Vår viktigaste uppgift är att samla alla skrift-, ljud- och bilddokument med anknytning till kurderna, deras historia, kultur och nuvarande situation. Det gäller att skapa kärnan till ett kurdiskt nationalbibliotek. För närvarande har vi det största kurdiska biblioteket i västvärlden med ca 3400 verk på 25 språk, 4 000 diapositiv, 75 filmer (reportage och dokumentärer), 420 timmar musik, skivor, samlingar av gamla och nya kurdiska tidskrifter och tidningar, europeiska pressklipp om kurderna sedan 30-talet. Det återstår ännu mycket att göra på detta område med tanke på att vårt folks kollektiva minne för närvarande är så kringstrött. Det måste sägas att på detta



område, liksom på andra, har kurderna hamnat långt på efterkälken. De flesta europeiska nationerna påbörjade detta arbete redan på 1400-talet, hos en del, t ex armenierna, går ett sådant företag tillbaka ända till 1200-talet. Det innebär att vi är sent ute på detta vitala fält för vårt folks tillblivelse.

Insamlandet av en rikhaltig och seriös dokumentation på ett område, så att det är tillgängligt för vem som helst, är det första villkoret för att uppväcka en vilja till vetenskaplig forskning. I själva verket har många studenter, både i Frankrike och i grannländerna (Schweiz, Italien) sedan Institutet tillkom valt att skriva sin uppsats eller avhandling om kurderna. Än så länge är det inte många kurder, men de kommer, ty bildandet av kulturella och vetenskapliga arbetsgrupper är för oss ett annat angeläget mål. Vi har för närvarande ett fyrtiotal stipendiater som valts ut genom tävlingar och som bedriver sina högre studier vid europeiska universitetet. I sommar ska vi utse ytterligare ett fyrtio-

tal kandidater. Alla kommer säkerligen inte att bli framstående lärda, men om en fjärdedel av dessa studenter blir seriösa forskare på en hygglig vetenskaplig nivå så skulle redan detta vara en utomordentligt tjänst som Institutet gjort den kurdiska nationen.

Just nu är det verkligen ödsligt på de humanistiska vetenskapernas område hos kurderna i Turkiet och Iran. Men nu är det så att ett folk som inte känner till sitt förflutna och som är föga medvetet om sin kulturella identitet svårligen kan förverkliga sitt enande. Hur stort hjältemodet och självupppoffringen hos dess kämpar än är: saknas det nationella medvetandet, kan det när som helst bli splittrat, manipulerat, bedraget av sina fiender; dess kamp och dess framtid förblir bräckliga, osäkra. Den kulturella identiteten är den nationella enhetens cement. Därför, tvärt emot vad en del påstår, är arbetet med språket, litteraturen, historien och konsten inte förbehållet en elit som förströelse och sysselsättning; på grund av de intellektuella och konstnärernas oundgängliga tolkningar är språket ett progressivt kommunikationsmedel på olika sätt ut till alla befolkningslager där det stärker den nationella identiteten och medvetenheten.

Utöver dokumenterandet och utbildningen av dessa grupper, vad gör ni mer?

Vi har också en blygsam forskningssaktivitet. Blygsam därför att, som jag nämnde nyss, vårt folk ännu tyvärr har mycket få forskare med god vetenskaplig utbildning och det kommer att ta många år och ihärdiga och tålmodiga ansträngningar att så småningom fylla denna allvarliga brist. Våra arbeten har publicerats i tidskriften *Studia Kurdica* som utkommer på arabiska, persiska och turkiska och av vilken ett internationellt nummer på engelska och franska håller på att färdigställas. I förhållande till publikationer vid Främre Orientens universitet håller den här tidskriften en nivå som är alltigenom aktningsvärd. Vi bemödar oss om att i samverkan med våra vänner kurdologer och orientalisterna i utlandet stadigt förbättra dess kvalitet.

På språkets område arbetar vi på ett kurdisk-franskt lexikon med 55000 ord. Vi håller på att avsluta bokstaven G, det kurdiska alfabetets nionde bokstav. När detta grundläggande arbete en gång slutförts och med det som utgångspunkt kan våra medarbetare eller andra framställa andra lexika: kurdiskt-turkiskt, arabiskt, tyskt eller svenskt. Den svåraste uppgiften är att på ett europeiskt språk ställa upp en förteckning över det kurdiska ordförrådet och i den ta med så många ord som möjligt ur alla dialekter i vårt språk. Vad beträffar grammatiken och normaliseringen av skriften är vi mycket försiktiga. Vi sam-



Den kurdiske regissören Yilmaz Güney (t.v.) och Kendal Nezan, två av Kurdiska Institutets grundare vid invigningen 1983.

lade i maj 1983 ett lingvistsymposium för att diskutera problem med alfabetet och vidta de mest angelägna åtgärderna. I övrigt väntar vi oss att de fördjupade vetenskapliga studierna ska ge oss mer kunskap, innan vi föreslår lösningar. Språket är hela nationens gemensamma arv; dess förnyelse och standardisering är nödvändiga för att göra det till ett modernt kulturellt kommunikationsmedel, förstärkt för alla och svarande mot kurdernas behov i slutet av 1900-talet. Men det är ett arbete som sträcker sig över flera decennier.

En annan viktig verksamhet inom Institutet är information. Vi ger varannan månad ut en informations- och kontaktbulletin på sju språk: tyska, engelska, spanska, franska, italienska, kurdiska och turkiska. Tillsammans med en stor översikt över den internationella pressen om kurderna sprids denna bulletin till forskningscentra, universitet, partier, fackliga och humanitära organisationer i ett femtiotal länder i Asien, Afrika, Amerika, Europa dvs från Folkrepubliken Kina till Peru, från Australien till Sovjetunionen och Skandinavien. För de allra flesta av dessa länder utgör vår bulletin den viktigaste informationskällan om kurderna. Såvitt jag vet är

det första gången i kurdernas historia som en sådan systematisk satsning på information i global skala har företagits. Och vi räknar med att under de kommande åren denna aktion skall utvidgas ytterligare. På Institutet tar vi på samma sätt emot journalister, universitetslärare, diplomater, huvudsakligen europeiska men också från Latinamerika, Främre Orienten, Amerika och Asien som försöker informera oss och ytterligare väcka våra känslor för den kurdiska saken.

Utställningar av målningar och fotografier, musikkonserter, inslag i radio och TV och studiedagar som organiseras tillsammans med de franska, tyska och italienska universiteten ansluter sig också till denna typ av kulturinformation. Vad spridningen av den kurdiska kulturen beträffar så förblir vår aktion, på grund av brist på medel, otillräcklig, långt ifrån vad som behövs. Vi publicerar på kurdiska språket en kulturtidskrift, Hevi (Hopp) på 208 sidor som utkommer två gånger per år. Vi har vidare gett ut ett tiotal kassetter med kurdisk musik och en videofilm på kurdiska. Vi har för närvarande ett sextiotal böcker färdiga för publicering, likaså sju videofilmer och ett hundratal musikkassetter

som ligger och väntar i våra kartonger i brist på pengar. För de svenska läsarna, som skulle kunna finna detta förvånande, bör jag förklara att den franska staten inte finansierar de kulturella publikationerna på invandrarspråk och att Institutets blygsamma budget just nu inte längre tillåter att detta arbete förverkligas trots att det är nödvändigt för den kurdiska gemenskapen.

Utöver dessa aktiviteter som vänder sig till alla kurder och till alla dem som över hela jorden intresserar sig för den kurdiska frågan har vi också några projekt av lokalt intresse för kurderna i Paris-regionen: kurser i franska för kurdiska flyktingar och arbetare; kurs i kurdiska, i dans och teater, feriekoloni för



de kurdiska barnen, introduktionskonferenser i kurdisk kultur och i kunskap om tredje världen; råd och hjälp till invandrade kurder i deras kontakter med myndigheter osv.

Hur ser ni på framtiden?

Vår framtid är knuten till det kurdiska folkets. Om vårt folk i morgon blir herre över sitt eget öde i en del av eller i hela sitt territorium skulle det mesta av våra aktiviteter kunna förläggas dit bort. Medan vi väntar förblir Institutets framtid osäker, den största svårigheten är finanserna. Det är för övrigt det problemet som hela den oberoende kurdiska rörelsen kommer att stå inför. Trots den numerära styrkan i Västeuropa (säkerligen mer än 600000 personer) är kurderna dåligt organiserade. De kommer i allmänhet från jordbruksområden och har ingen erfarenhet av föreningsliv, har levt den tidigare delen av sitt liv i dessa odemokratiska länder, där det inte existerar något civilt samhälle eller oberoende sociala och kulturella organisationer, därför har de invandrade kurderna heller knappast någon erfarenhet av organisation. Om de lyckades att organisera sig och i synnerhet accepterade att betala frivilligt en nationell kurdisk avgift skulle de i Europa kunna bilda en "ersättningsstat" utan territorium, alltså en samling mäktiga institutioner finansierade av kurderna själva och oberoende av utländsk inblandning. De 200000 invånarna på Malta eller Island är väl organiserade och finansierar väl sina oberoende stater genom egna ansträngningar. Om armenierna eller judarna i diaspora idag har vida

större inflytande än de kurdiska invandrarna så är det på grund av deras ekonomiska och intellektuella styrka. Erövrandet av ekonomisk och kulturell makt, det är det mål som kurderna i dia-



spora borde sträva efter att nå för att bli respekterade, för att kunna överleva som en oberoende enhet och för att på ett effektivt sätt kunna hjälpa sina landsmän i Kurdistan.

Vad tänker ni göra medan ni väntar på att detta långsiktiga mål ska förverkligas?

Fortsätta att utveckla vår verksamhet på alla områden, i synnerhet med att ut-

bilda vetenskapliga medarbetare och med att sprida den kurdiska kulturen. Utforska alla möjligheter att berika, stärka och befästa Institutet och göra det till en bestående institution. Bidra till att göra kurderna mer medvetna om att de inte kan befria sig från sina bojor annat än genom egna ansträngningar.

Har ni något att säga till våra svenska läsare?

När man läser en tidskrift som er finner man där en andlig öppenhet och utan tvivel solidaritet med kurderna. Jag uppskattar varmt dessa mänskliga kvaliteter som är sällsynta i en värld, som snarare behärskas av staternas krämrande och individernas sig-själv-närmast. Jag skulle vilja säga dem att de förtryckta inte är några helgon; som förtryckta bland andra förtryckta är kurderna långt ifrån felfria. De har tvärtom många brister. Men för den skull förtjänar de inte mindre solidaritet från alla de folk som är hängivna friheten och rättvisan. Varje gång som en stämning kvävs någonstans på jorden, varje gång som ett folk blir tystat, fjättrat, innebär det ett utarmande av hela mänskligheten, det är ett blödande sår i mänsklighetens kropp vilken utgörs av de ädla idealen rättvisa, frihet och broderskap. Att vara solidarisk med andra, med förtryckta, det innebär enligt min uppfattning att försvara sin egen frihet, att bespara mänskligheten den sociala konformismens gråhet och den kulturella uniformitetens armod. Tack för att ni är solidariska med oss.

Översättning: Bengt Nordling

Korrespondens

Från en entusiastisk läsare i Svedala har vi fått ett trevligt brev. Hon skriver bl a följande:

Hej! Jag heter Moniqa och vill först och främst tacka för en fin tidskrift, som hjälpt mig att förstå min kurdiska fästman bättre och som givit mersmak på detta med kurdiska författare och poeter. Jag har t ex läst den fina dikten "Den övergivnes klagan" av Hëmin, och det är en författare som intresserar mig mycket. Jag skriver själv mycket, och går en skrivarkurs på folkhögskolenivå. Därav mitt litterära och poetiska intresse. Jag och min fästman har funderat på att tillsammans översätta en del kurdiska dikter och berättelser till svenska. Vi skickar med en dikt vi översatt, om Ni är intresserade.

Varma hälsningar

Moniqa Norrgård

Akhol Hjärtat

*Bli inte arg på mig när Din skönhet drar till sig mina blickar,
Ty så vacker är Du att även guden Venus skulle darra inför Dig.*

*Ta bort slöjan från Ditt ansikte, för jag vill kunna se Dig
Genom Ditt ansikte kan jag förstå hur Gud har kunnat skapa
så mycket vackert i världen*

*När jag ser Ditt guldgula hår blixtra i solskenet
Tycks mig inte regnbågen längre ha någon skönhet.*

*Mitt liv går mot höst, och i ruinerna av det gamla hjärtat
Vill världen odla nya kärleksfrön.*

Under våren har elever och lärare vid lärarhögskolans (HLS) kurdiska hemspråklärlinje för att uppfylla kravet på praktik besökt de kurdiska områdena i de sydliga sovjetrepublikerna Armenien, Aserbajdsjan och Georgien.

Gruppen fick tillfälle att träffa många akademiker, författare och bönder. Vår medarbetare, Ferhad Shakely, deltog i resan och avser att publicera sina intryck i kommande nummer av Svensk-Kurdisk Journal.

Kurdisk konstutställning i Karlstad

Efter konstutställningen i samband med kulturveckan i Karlskoga förra året, ställer nu tre kurdiska konstnärer ut i Karlstad. Mohammed Khaled, Farouq Omer och Abdulla Beston är alla tre från den irakiska delen av Kurdistan. De är nykomlingar i Sverige, men har redan hunnit med mycket. De ritas och målar intensivt även i sitt nya land.

— Vi måste fortsätta vår kamp även i Sverige, säger Mohammed Khaled. Vårt folk lider under de grymma staternas regimer. Med våra bilder försöker vi visa regimernas grymhet och omänsklighet.

Mohammed Khaled kom till Sverige med sin fru och tre barn för sex månader sedan. Han har flytt från förtryckets Irak för att slippa bli arresterad. Många av hans släktingar och vänner har blivit torterade och avrättade i Irak. Bilderna som han ställer ut i Karlstad har han gjort i Sverige.

— Jag försöker göra bilder som handlar om det kurdiska folket, säger han. Mina bilder är realistiska och visar den verklighet som existerar i Kurdistan.

Hans bilder är starka. De handlar om döden, tortyren, sorgen och väntan. Men trots detta elände finns det hopp i hans bilder. Det finns ljus och tro på framtiden.

— De vill släcka vårt ljus och förstöra vår framtid, säger Khaled upprörd. Det är därför de är rädda för vår konst och litteratur.

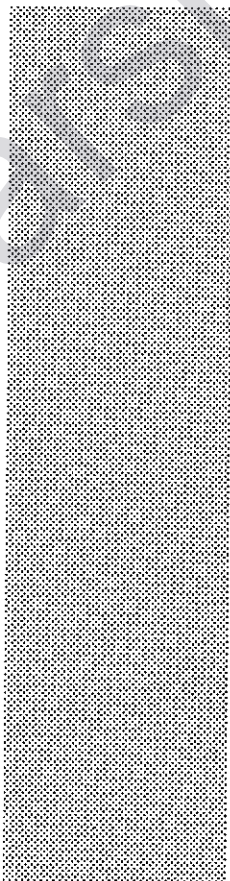
Öppet fick Khaled och hans vänner inte ställa ut sina regimkritiska bilder i Irak. Om de gjorde det, riskerade de flera års fängelsestraff. Därför ställde de ut sina tavlor illegalt och i hemlighet. Flera gånger har han deltagit i utställningar som arrangerats av Peshmerga (den kurdiska gerillan) i avlägsna byar i de kurdiska bergen.

— Det var en fruktansvärd upplevelse att samtidigt som mina utställningar pågick ha vänner som blev mördade i min famn, som bad mig om en droppe vatten. Min uppgift var och är att göra dem odödliga, måla av dem och deras verklighet.

Khaled tror att han kan utvecklas konstnärligt i den svenska tryggheten och demokratin. Med sina bilder vill han påverka svenskarna så att de kan se den kurdiska verkligheten och ta den kurdiska frågan på allvar.

— Det är därför som den här utställningen inte är den sista utställningen för oss. Vi hoppas kunna göra turnéer runt om i landet, med början här i Värmland.

Firat Ceweri



Shamil Nadirov Murazovitj

Shamil Nadirov Murazovitj är född 1949 i staden Tbilisi i Georgien (Sovjet). 1966 avslutade han sina gymnasiestudier och belönades med guldmedalj. 1972 var han klar med sin utbildning på ett arkitektsinstitut.

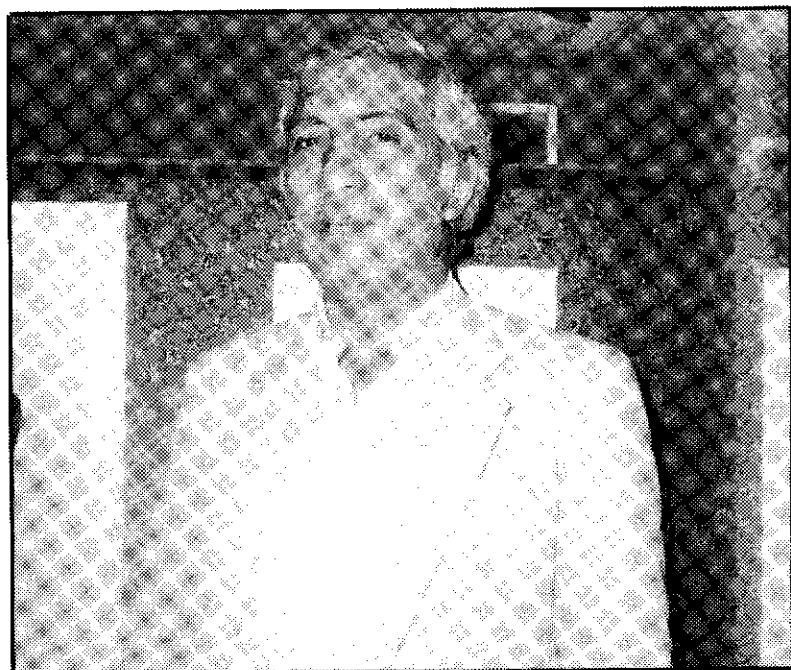
Mellan 1974 och 1979 arbetade han som representant för den kurdiska ungdomskommittén i Georgien. Kommittén hjälpte ca 200 studenter att bli antagna vid olika institutioner och universitet i Georgien.

Under den period han var aktiv i ungdomskommittén startade han en kurdisk teatergrupp i Tbilisi. Gruppen hann uppföra sju pjäser, samtidigt som den spelade in två grammofonskivor med kurdisk musik och folksånger. Skivorna distribuerades och såldes via det statliga bolaget Melodia.

1980 övergick han till att arbeta enbart med måleri. Han har målat omkring 100 tavlor, gjort skulpturer, deltagit i utsmyckningen av många av stadens byggnader samt arrangerat utställningar tillsammans med andra georgiska konstnärer.



"Komposition" av Shamil Nadirov Murazovitj.



Klassisk och modern kurdisk poesi

Av Ferhad Shakely

Poesin har alltid varit en av hörnstenarna i den kurdiska litteraturen. Genom att följa den kurdiska poesins historia med dess mångsidiga innehåll och uttryckssätt — och genom att följa dess expansions- och stagnationsperioder — får vi en intressant bild av litteraturens plats och villkor i ett förtryckt samhälle.

I denna artikel beskrivs denna komplicerade växelverkan mellan poesin och den historiska utvecklingen i Kurdistan fram till våra dagar.

Då den kurdiske poeten Ehmed -i Xani (1651-1707) skrev eposet Mem û Zin år 1694, lyckades han samtidigt beskriva olika aspekter av det politiska, ekonomiska, kulturella och sociala livet i det dåtida Kurdistan. Xani berättar inte bara en vacker kärlekshistoria. I eposet uttrycks också författarens politiska och filosofiska ideal, förutom beskrivningen av en viktig period av Kurdistans historia. Mem û Zin anses också vara ett verklig mästerverk.

Xani önskade att kurderna skulle ha "sin egen herre. En herre som besitter sin egen tron och bär sin egen krona. En som vet att värdesätta vetenskap, konst, poesi, böcker och en *diwan*". Xani föreställer sig också sin egen ideala roll som poet och tänkare och han säger:

"Då skulle jag hissa diktens flagga ända till himlen. Jag skulle återuppväcka Melayê Ceziri, väcka Eli Heriri till livet, ge Feqe Teyran en sådan glädje att han för alltid skulle vara förvånad" (1).

Xani var en föregångsman inom många områden, även vad gäller kurdisk litteraturhistoria. Då Xani nämner de kurdiska poeterna Melayê Ceziri, Eli Heriri och Feqe Teyran i sina dikter, var det den första hänvisningen till tidigare kurdisk litteratur överhuvudtaget som någon gjort, vare sig kurd eller icke-kurd. Omnämmandet var emellertid inte något mer än en ren hänvisning.

Litteraturhistoria — ett försök

En av svårigheterna som möter varje forskare av kurdisk litteratur är att det inte finns tillgång till någon fyllig, samlad beskrivning av den kurdiska litteraturhistorien, varken på kurdiska eller på något annat språk. Den skrivna kurdiska litteraturhistorien består av artiklar, häften och böcker, skrivna under de senaste 120 åren. Det som karaktäriserar materialet är främst följande:

a) Man ser tydligt att syftet är att nå ett bestämt mål och att man saknat före-

bilder. Som en följd av detta har materialet stora brister och är mycket osystematiskt, vilket ju ofta är utmärkande för de första trevande försöken till historieskrivning.

b) materialet omfattar bara en speciell del av den kurdiska litteraturen (poesi, prosa eller dramatik), liksom den begränsar sig till litteratur från vissa geografiska delar av Kurdistan. Det finns naturligtvis otaliga politiska och sociala faktorer som förklarar dessa brister, faktorer som ju fortfarande existerar, kanske till och med i högre utsträckning nu än tidigare.

De viktigaste verken i den kurdiska litteraturhistorien som utkommit hittills är följande:

— De litterära data som Mela Mehmud Bayezidi återberättade för den ryska konsuln August Jaba i Erzurum i slutet av 1850-talet, publicerade i bokform 1860 (2).

— Emin Feyzi: Encumen-î Edîban (Författarantologi), Istanbul 1920. En bok på 147 sidor som beskriver enstaka kurdiska poeters liv, med exempel på deras poesi.

— Refiq Hilmi: Şîr û edebiyatî Kurdî (Kurdisk poesi och litteratur) vol.1, Bagdad 1941 och vol.2, 1956. Även om denna boken först och främst kan betraktas som litteraturkritik, innehåller den också litteraturhistoriskt material om poeters liv och om olika litterära perioder i kurdisk poesi

— Elaüddin Seccadi: Mêjûy edebî kurdî (Kurdisk litteraturhistoria), Bagdad (1.uppl.) 1952, (2.uppl.) 1973, (3.uppl. = 1. utgåva) Sardasht (Iran) 1980. Detta är en av de viktigaste källorna för kurdisk litteratur. Den innehåller information om 24 poeter, och dessutom studier om Kurdistans historia, om eposet i den kurdiska litteraturhistorien, om kurdisk mytologi och kurdisk journalistik, och till sist en serie jämförande studier i kurdisk vs. gammal-egyptisk, -persisk, -kinesisk, indisk och -hebreisk litteratur.

— Dr. Izzaddin Mustafa Rasul: Realism i kurdisk litteratur, Beirut 1968. (Arabisk) Detta är en översättning av

författarens ryska doktorsavhandling, som innehåller litterära studier utifrån ett marxistiskt perspektiv.

— Sadiq Behaüddîn Amêdî: Hozanvanê Kurd (Kurdiska poeter), Bagdad 1980. Boken innehåller biografier om och poesi av nitton kurdiska poeter som skrev på dialekten nordkurmandji.

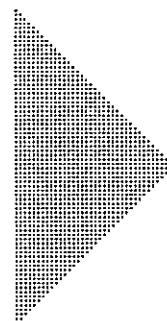
— Prof. Qenate Kurdoev: Tarixa Edebiyeta Kurdî (Kurdisk litteraturhistoria), vol.1, Stockholm 1983, vol.2, Stockholm 1986.

Poesins ursprung— ett forskningsproblem

Den som vill göra en mera omfattande studie över kurdisk litteratur, stöter också på andra hinder än avsaknaden av källor. Ett av de största problemen beror på Kurdistans uppdelning mellan länder som politiskt, socialt och kulturellt befinner sig på mycket olika nivåer. Dessutom är avsaknaden av ett enhetligt skriftspråk ett stort problem, i synnerhet beroende på de stora skillnaderna mellan de olika dialekterna.

En följd av den politiska uppdelningen av Kurdistan är att det kurdiska språket i dag skrivs med tre olika alfabetten, modifierat arabiskt-persiskt (i iranska och irakiska Kurdistan), latinskt (i turkiska och syriska Kurdistan) och kyrilliskt (i sovjetiska Kurdistan). Dessutom finns även kurdiska böcker skrivna med hebreiskt och armeniskt alfabet.

De dominerande folkens och stater-



nas språk och kultur har dessutom påverkat den kurdiska kulturen och denna påverkan har i stort sett varit negativ.

De flesta som skrivit om kurdisk litteratur, anser den kurdiska poesins grundare vara Baba Tahir Hamadani (935-1010). Påståendet är dock föremål för en livlig diskussion. Baba Tahir skrev nämligen på Luridialekten, som enligt europeiska lingvister ingår i den sydvästliga gruppen av de iranska språken (i likhet med t ex farsi), medan kurdiska ingår i den nordvästliga gruppen. Gränserna mellan de olika iranska språken och dialekterna är emellertid så komplicerade/oklara att forskarna ännu inte kunnat dra några säkra slutsatser vad gäller klassificeringen. Baba Tahir skrev fyrradiga dikter, s k ruba'iat. Poesin uttrycker en sufisk livssyn vari ingår existentiella spekulationer om de eviga frågorna.

Klassisk poesi, nordkurmanjiskolan

En korrekt framställning av den kurdiska poesins födelse måste sammankopplas med de många furstendömen som uppstod under 1500-talet. Då det safavidiska imperiet grundades i början av 1500-talet, som en religiöst-antagonistisk makt över det ottomanska riket, uppstod en ny situation och avgörande förändring i området. På ett tidigt stadium utlöstes fullt krig mellan de två imperierna. Höjdpunkten i den påföljande serien av konfrontationer och sammanstötningar var Chaldiran-kriget (kriget utbröt 23/8 1514), som slutade med att den safavidiska armén blev besegrad. Ottomanerna började omedelbart grunda flera kurdiska furstendömen samt att förstärka de furstendömen som redan existerade. Detta gjorde de för att trygga sina gränser och "skapa en mur av kött och blod" (3) mellan dem och deras fiende. Ett av de furstendömen som spelat störst roll i Kurdistans historia är Botan-furstendömet med Cezire som huvudstad. På dess starka ställning bland de kurdiska furstendömena, blev Botan ett viktigt centrum för kurdisk kultur. I detta kulturcentrum uppstod den första skolan inom klassisk kurdisk poesi, vars författare använde nordkurmandjidiakten.

Melayê Ceziri (1570-1640) var den främsta representanten för den klassiska nordkurmandji-skolan och han räknas även som en betydande poet inom klassisk orientalisk diktning. Hans diwan (diktsamling) är ett framstående exempel på en klassisk orientalisk diwan.

Ceziri var sufi och detta märks tydligt i hans poesi. Innehållsmässigt ligger Ce-



Ehmed-i Xani

ziris poesi inom ramen för den orientalska poesin med sin sufism och sin beskrivning av kärleken till kvinnan och Gud. Gränserna mellan de två formerna av kärlek är så diffus, att man frågar sig ofta om det är Guds kärlek eller den vackra Salma (som sägs ha varit fursten av Ceziris dotter eller syster) som har tänt elden i poetens hjärta. Förutom dessa teman möter vi i Ceziris dikter också en romantisk patriotism. De hyllningsdikter som Ceziri skrev till Botans furste är annorlunda än de som blev skrivna av hovpoeterna vid de mäktiga kungarnas palats.

Ceziris dikter är också fyllda av en känsla av stolthet inför Kurdistan och Kurdistan nämns också i flera av dikterna.

"Icke bara Tabris och Kurdistan skall tillhöra ditt välde. Låt hundra sådana som Khorasans kung lyda dig" (4a). Eller: "Jag är en blomma i Botans, paradisetts hage. Jag är en lysande ädelsten i Kurdistans natt" (4b).

Under tiden före Melaye Ceziri och även under hans levnad fanns det andra stora poeter som utövade starkt inflytande på språket och kulturen.

Ett exempel är Mela Ahmad-i Bateyi (1414-1495), som skrev den första Mawlud-name (dikt som handlar om Muhammeds födelse) på kurdiska och Feqe Teyran (1590-1660), som skrev eposet Sexi Senan (Shejik Senan) och Qewla Hespe Res (Sagan om den svarta hästen), samt flera andra dikter. Några av hans mest kända dikter är skrivna i

brevform, i hans korrespondens med Melayê Ceziri.

En av de största poeterna från andra hälften av 1600-talet var Ehmed-i Xani. Hans inflytande på den kurdiska poesin och kulturen är än i dag betydande. Han räknas som en förebild inom kurdisk poesi, kultur och nationalism.

Eposet Mem û Zin är ett förnämligt exempel på den klassiska orientalska eposet. Dessutom skrev Xani den första ordlistan i kurdisk historia: Nubara Bicukan (De första frukterna för barn), som är en arabisk — kurdisk ordbok på vers! Xani skrev också en lång diktessä om religion med titeln Eqida Iman (Trosartikeln) Den består av 73 baits (tvåradiga strofer). Han skrev även lyriska dikter (5).

Hawramani- och sydkurmanjiskolan

Två andra furstendömen blev viktiga centra för kurdisk kultur, nämligen Ardalan (huvudstad Sina i nuvarande iranska Kurdistan) och Baban (huvudstad Silemani i nuvarande irakiska Kurdistan).

I Ardalan-furstendömet nådde den kurdiska klassiska skolan sin yppersta form. Furstendömet kulturella inflytande var starkt även utanför rikets politiska gränser och poesiskolan blev mönsterbildande för diktare vida omkring.

Det litterära språket i Ardalan byggde

på hawrami, som är en gren av gorandialekten.

Många stora kurdiska poeter har skrivit sina verk på hawrami, t ex Xanay Qubadi (1700-59), Besarani (1641-1702?), Mewlewi (1806-82) och Ahmad Bag-i Komasi. Mewlewis diktning representerar höjdpunkten inom den klassiska skolan. Han räknas också som en av de tre största sufierna i kurdisk poesi (6).

I och med Ardalan-furstendömet fall i mitten av 1800-talet upphörde också dess kulturella inflytande. Även den klassiska litterära skolans inflytande minskade med tiden, för att senare helt upphöra.

Imotsats till den poetiska skolan i Ardalan, växte den klassiska skolan i Baban sig så stark att den överlevde furstendömet och den har fortfarande stor betydelse.

År 1784 lät den babanska pashan Ibrahim påbörja byggandet av staden Silemani och gjorde den till huvudstad i furstendömet i stället för Qelacholan, den tidigare huvudstaden. Med sina många skolor, moskéer, präster, lärare och vetenskapsmän blev Suleymani ett viktigt centrum för kurdisk kultur.

Skolan för klassisk kurdisk poesi på sydkurmandji-dialekten blev framgångsrik och den påverkade för en kort tid det kurdiska kulturlivet även utanför Babans gränser. Den litterära kurdiska dialekten som uppstod och utvecklades i Silemani, var en blandning av många olika grenar av sydkurmandjidialekten med ursprung i talspråket i Sharezur och Qerax-området. De kurdiska poeterna Nali (1797-1855 eller 1870), Salim (1800-66) och Kurdi (1803-49) var pion-

järer och ledare för denna skola.

Nalis poesi innehåller personliga upplevelser uttryckta på ett rikt, pittoreskt och lyriskt språk. En stor del av hans verk utgörs av dikter som han skrev till sin ungdoms älskade, Habiba från Qerax. Den tidigaste delen av hans författarskap är präglad av kärlekslängtan, drömmar och förhoppningar. Men med tiden och efter många bittra erfarenheter började han i stället att skriva om längtan efter hemlandet och efter en svunnen tid och hoppet förvandlades till hopplöshet.

Som medveten kurdisk patriot hade Nali stora förhoppningar om att Baban och Babans prinsar skulle kunna bevara Kurdistanens självständighet gentemot de ottomanska turkarnas och iraniernas aggression. Men då Baban-furstendömet till slut blev besegrat och ockuperat av turkarna grep honom modlösheten och han blev tvungen att flytta från Kurdistan. Han levde sedan i landsflykt i Damaskus, Istanbul och Mecka fram till sin död.

Nalis mest kända dikt skrev han till sin diktarkollega Salim, när han bodde i Damaskus. Här uttrycker han sina varma känslor för och längtan till sitt hemland. Han minns Kurdistanens floder, slätter och vackra natur, dess byar och städer. Till slut frågar han sig om det är möjligt för honom att vända tillbaka till hemlandet:

”För att förklara landsflyktens smärta, skilsmässans tärnande eld i mitt inre, / som smälter mitt hjärta och får mina ögon att tåras. / Är tiden nu mogen för att vända tillbaka. / Eller skall jag stanna här ända tills domedagen?” (7)

Nalis dikt och Salims svar, också på

vers och med samma rim och rytmstruktur som Nalis, är stora litterära mästerverk. Tillsammans ger de en omfattande och kompletterande bild av den svåra och mångfacetterade tid under vilken de levde och deltog i Kurdistanens historia. Nali sörjer över avståndet, landsflykten och känner längtan och smärta, medan Salim beskriver landets ruin och turkarnas förtryck och ockupation, deras barbari och grymhet. Han vänder sig till den budbringande vinden och råder den:

”För Guds skull, ge Nali budet att jag bönfaller honom / att aldrig komma till Suleymani under sådana förhållanden som nu.” (8) Suleymani stod under turkiskt styre. De rättmätiga härskarna, Babans kurdiska prinsar var störtade och hade mist sin tron. Men bara dessa kunde styra landet, menade Salim:

”Detta land kan inte styras utan sin herres hand. / Utan honom lär inte Nali närma sig vårt land” (9).

Den klassiska sydkurmandji-skolan frambringade också många andra poeter, som var och en påverkade det kurdiska språket och kulturen på sitt sätt: Haji Qader-Koyi (1817-97), Shex Reza (1836-1910), Wefai (1836-92), Edeb (1862-1917), Mehwi (1830-1909) och många andra.

Haji Qader-i Koyi förde Ehmed-i Xanis nationalistiska budskap vidare. Alla Hajis verk inordnar sig i de nationalistiska idéer han kämpade för. Han önskade väcka sitt folk, och få dem att befria sig från analfabetism och efterblivenhet, och från sådana förhållanden och uppfattningar som byggde på avsaknad av kunskap och på religiös fanatism. Han önskade i stället att de skulle vända sig till vetenskap och den moderna verkligheten för att befria landet och bygga ett oavhängigt Kurdistan.

Shex Reza Talabani är ett särfenomen i kurdisk litteratur. Ingen har, varken före eller senare, skrivit så vass och kritisk satir som han. Han var en mycket skarp samhällskritiker, som genom sina satiriska dikter avslöjade en rad samhälleliga orättvisor och missförhållanden. Shex Reza hade ett frodigt, starkt och verkningfullt språk. Bilderna han använde är skarpsynta intill minsta detalj, och träffar alltid mitt i prick (10).

Mehwi var en stor sufipoet, som tillsammans med Melayê Ceziri och Mew-



Mewlewi

lewi bildar höjdpunkten i sufipoesin i kurdisk litteratur. Både form- och innehållsmässigt är Mehwis poesi ett framstående exempel på orientalistisk klassicism, och hans verk blir till en mäktig grund för den klassiska kurdiska skolan.

En ny epok— stora förändringar

Slutet av 1800- och början av 1900-talet var en kaotisk uppbrottstid, som innebar många historiska förändringar för kurderna och andra folk i Mellersta östern, speciellt inom det ottomanska imperiet. Nationalistiska ideer hade utvecklats hos de förtryckta folken, samtidigt som förtrycket och chauvinismen från sultanen och de turkiska härskarna växte. Folken strävade efter att återuppliva sina nationella språk, sin kultur och historia, för att befria sig från det ottomanska oket och skapa egna nationella stater. Denna nationella väckelse medförde att många föreningar, organisationer och klubbar för kultur, för ungdomar, studenter och kvinnor bildades, och även en ökad utgivning av böcker, tidningar och tidskrifter kom till stånd. Detta är former för kampen som folken i det ottomanska imperiet, inklusive kurderna, utnyttjade i sin strävan efter nationellt oberoende.

Den första tidning som utkom på kurdiska hette *Kurdistan*. Det första numret publicerades den 22 april 1898 i Kairo. Ansvarig utgivare var Miqdad Medhat Badirxan, och efter honom hans bror Abdul Rahman Badirxan. Tidningen blev utgiven på flera olika ställen, i Kairo, Geneve, London och Folkstone. Tillsammans utkom 31 nummer under tiden 1898 till 1902 (11).

Inom den ottomanska administrationen och den ottomanska armén fanns



Mohammed Amin Zaki

det många kurdiska intellektuella, som hade Istanbul som centrum. Dessa utgjorde kärnan för de nationella och kulturella strömningarna bland det kurdiska folket. Senare blev denna elit också huvudrollsinnehavare och initiativtagare för den nationella väckelserörelsen och för utvecklingen av språket och kulturen i Sydkurdistan (nu Irak).

Folkens nationella framgång tvingade till slut sultan Abdul Hamid till reträtt, och han införde en konstitutionell reform 1908, där han gav de olika folken större politiska och kulturella rättigheter.

Efter detta började det komma ut många kurdiska tidningar och tidskrifter, tex *Rojî Kurd* (senare *Hetawî Kurd*), *Istanbul 1913*, *Yekbun*, *Istanbul 1913*, *Bangi Kurd*, *Bagdad 1914*, *Kurdistan*, *Sabilax* (nu *Mahabad*) och *Wurme* (senare *Razaiye*, nu *Wurme*) 1914, *Kurdistan*, *Alippo 1915*, *Jin*, *Istanbul 1918-1919* och *Kurdistan*, *Istanbul 1919*.

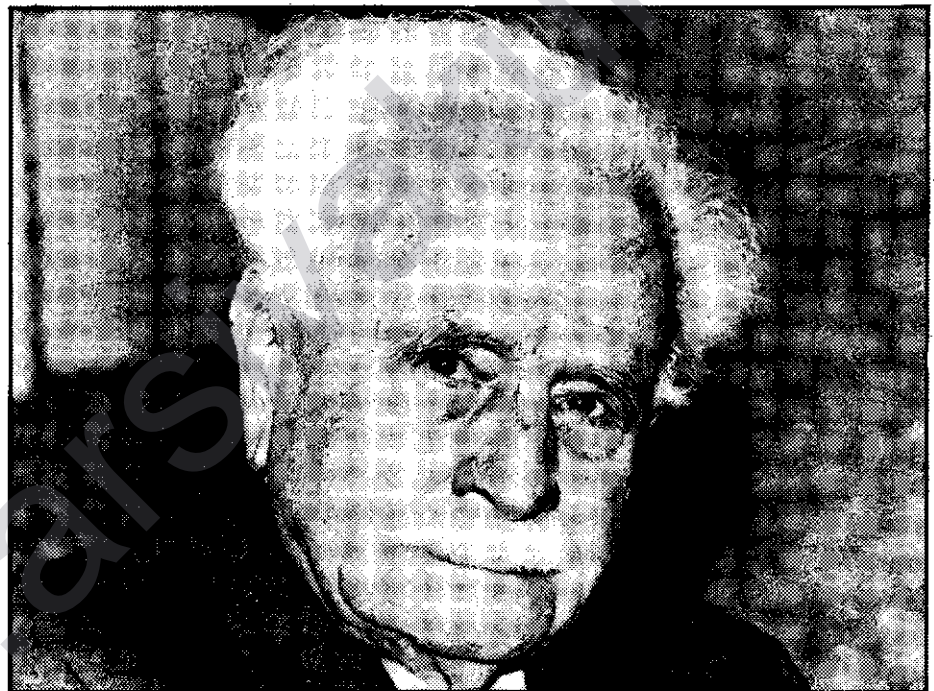
Nu inträffade en händelse som påver-

ritorialstrider mot grekerna, och Mustafa Kemal, som fick segrarmakternas stöd, grundade den nya staten Turkiet, som också innefattade halva Kurdistan. På Lausannekongressen blev Turkiets gränser ratificerade, och England och Frankrike tillskapade de två arabstaterna Irak och Syrien, samt Iran, som alla fick sin del av Kurdistan.

Löftena till Kurdernas politiska rättigheter blev fullständigt nonchalerade.

Uppdelningen av Kurdistan mellan fem länder (en mindre del hade också tillfallit Sovjetunionen, då gränserna blev fastställda mellan Turkiet och den sovjetiska delen av Armenien) medförde drastiska förändringar för det kurdiska folkets politiska, sociala, ekonomiska och kulturella liv.

Efter uppdelningen har Sydkurdistan i praktiken blivit centrum för kurdiskt språk och kultur. Alldeles i början av 1920-talet upprättade engelsmännen två stater inom sitt intresseområde i nuvarande Irak, en för araberna och en för



Taufiq Wahby

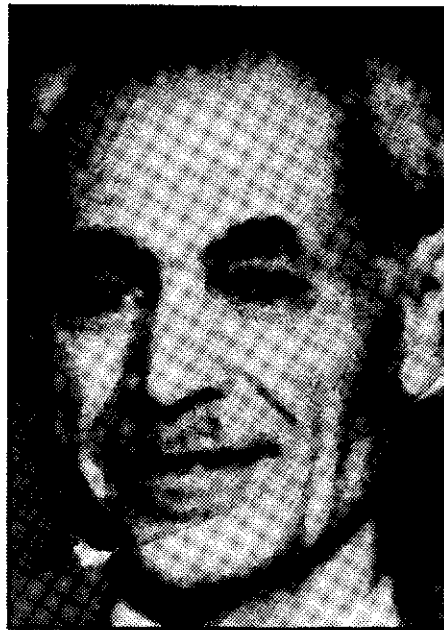
kade inte bara Kurdistan, utan en stor del av världen, nämligen det första världskriget. För Kurdistan blev emellertid skeendet efter krigets slut det allvarligaste. Då blev den synen på Kurdistan fastslagen som är kurdernas tragiska verklighet fortfarande. Efter de allierades seger och de ottomanska rikets fall blev det bestämt att riket skulle delas i mindre stater. Vid den första fredskongressen i Sévres år 1920 blev det föreslaget att en av staterna skulle vara kurdisk. Under tiden mellan Sévreskongressen och den sista kongressen i Lausanne år 1923 hände det emellertid mycket på den politiska arenan. Turkarna segrade i ter-

kurderna, Sydkurdistan, med den kurdiska kungen Sheik Mahmud Barzinji som överhuvud.

Den kurdiska staten blev ockuperad och ödelagd av engelsmännen, som överlämnade den till Irak på villkor att kurdernas nationella, kulturella och mänskliga rättigheter skulle bli respekterade. Den kurdiska intelligentian som hade verkat aktivt under det ottomanska riket, och under Istanbultiden hade deltagit i Kurdistans kulturella och politiska liv, slog sig efter det ottomanska rikets fall ned i Sydkurdistan. Det tog med sig flera års kunskaper och erfarenhet från tiden i Istanbul, där folk från alla



Cigerxwîn



Goran

delar av Kurdistan hade deltagit i striden. Dessa fick nu stor betydelse för det kulturella livet i Sydkurdistan, som tex Tawfiq Whaby (1891-1984), Piremerd (1867-1950) och Muhammed Amin Zaki (1880-1948).

Mot en modern poesi

Det var under dessa förhållanden som den moderna kurdiska poesin uppstod och började att blomstra. Den första kända poeten inom modern poesi var Nuri Shex Salih (1906-58). Förutom att han skrev modernistiska dikter, förde Nuri också fram modernismens idéer som litteraturkritiker.

Men samtidigt var Nuri också aktiv i det politiska livet, och hans politiska verksamhet tog efter en kort tid över författarrollen. Nuri fick därför inte den betydelse för kurdisk poesi som han annars kunde ha fått.

Den som verkligen revolutionerade den kurdiska poesin, och blev den poetiska modernismens ledare framför andra, var Goran (1904-1962). Goran införde stora och radikala ändringar i kurdisk poesi, som var belastad med flera hundra års främmande arvegods, speciellt arabiskt. Goran befriade poesin både språk-, form- och innehållsmässigt från dess arabiska inflytande, och gav den en originell kurdisk karaktär med ursprung i kurdisk folktro och kultur.

Kurdisk poesi av Goran skrevs, liksom de andra orientaliska folkens poesi, på arabiskt versmått (uruz). Men Goran började också att använda det ursprungliga kurdiska versmättet, som i huvudsak återfanns i gamla kurdiska folksånger o d. Goran förnyade också

språket, genom att han rensade bort ord och uttryck från arabiska och andra främmande språk.

Gorans modernistiska dikter kom till efter en period då han först hade skrivit traditionellt, som de gamla klassikerna.

Naturen, kvinnan, kärleken till Kurdistan och frihetsidealen är viktiga teman i Gorans dikter. Hans naturskildringar är enastående inom kurdisk poesi. Gorans moderna diktning visar dessutom, bl a just i naturskildringarna, att han väl kände till den europeiska modernismens företrädare.

Estetiskt, form- och innehållsmässigt kan Gorans diktning uppdelas i tre olika perioder, där nya teman spränger de tidigare formerna. Han började som tidigare nämnts, som en klassisk poet. Senare skrev han romantiska dikter, med kvinnan och naturen som dominerande teman. Ofta ser han här naturen i kvinnan och kvinnan i naturen, som tex i dikten 'Kvinnan och skönheten'. Först räknar han upp alla naturens sköna och goda sidor, och så säger han:

Allt detta är skönt och gott
kastar sitt ljus på vägen genom livet
men naturen utan min älskades
leende

är så fullständigt utan ljus (12)

Den tredje perioden i Gorans diktning är realistisk. Under denna period skrev han särskilt om folkens frihetsskamp, tog upp klasskampen och var arbetarnas försångare. Många av dessa dikter blev tonsatta under Gorans tid, och ingår fortfarande i repertoaren av politiska kampsånger.

Gorans ökade politiska engagemang under hans senare år påverkade de estetiska och konstnärliga sidorna av hans diktning. I hans senare dikter kan man därför tydligt se hur den estetiska di-

mensionen har blivit svagare, parallellt med att de politiska tendenserna ökat. (13)

Andra poeter från Goran-generationen

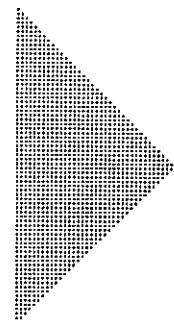
Samtidigt med Goran, från början av vårt århundrade tills framträdandet av en ny poesigeneration i början av 1970-talet, fanns det också flera poeter som var och en bidrog till utvecklingen av och framgången för kurdisk poesi. De var t ex Piremerd, Ahmad Muxtar Jaf, F. Bekes, Dildar, Zewer, Ahmad Herdi, Asiri, Osman Sabri, Jasme Jelil, Qani, Ali Bapir Agha, Bakhtiar Zewer och Axol. Förutom dessa är det tre poeter som bär ägnas särskild uppmärksamhet. Gemensamt för dem alla är att de bildar en naturlig fortsättning på den klassiska poesins form och uttryck, samtidigt som innehållet i deras poesi består av både romantiska och realistiska element. Dessa tre är Cigerxwîn (1903-1984), Hajar (f1920) och Hemin (1921-1986).

Cigerxwîn, som skrev sina dikter på nordkurmandji-dialekten, har haft ett mycket starkt inflytande på kulturen i det turkiska och syriska Kurdistan. Perioden från början av det 20:de århundradet fram till vår tid betecknas ofta som Cigerxwîn-perioden i kurdisk poesi (på nordkurmandji).

Cigerxwîn bevarade en stor del av arvet från de klassiska poeterna som Ceziiri och Xani i sin poesi. Innehållet i Cigerxwîns poesi är enkelt, revolutionärt och agiterande. Betoningen av det revolutionära budskapet i dikterna medförde emellertid ofta att de estetiska dimensionerna gick förlorade.

I detta hänseende kan Hajar på många sätt liknas med Cigerxwîn, medan den estetiska och konstnärliga sidan av Hemins poesi däremot är starkare än hos de två andra. Innehållet i Hemins dikter är också mer lyriskt, och inte så påverkat av politisk sloganpoesi. De tre poeterna har annars ett ganska parallellt livslopp, då de p g a sitt engagemang i den politiska frihetsskampen blev tvungna att tillbringa en stor del av sina liv i landsflykt (14).

Mellan Goran-generationen och den nya generationen från 70-talet finns



dessutom en generation av nu levande poeter. Någon av dem skrev också samtidigt med Goran. Denna generation har bara spelat en sekundär roll i kurdisk poesi. Delvis hamnade de i skuggan av Gorans storhet, och delvis ligger skulden till detta på de snabba kulturella förändringarna i Kurdistan, som frambringade en ny stark poetgeneration som raskt övertog arenan. Till denna mellangeneration hör bl a Kakey Fellah, Dilzar, A.H.B. Dilan, Kameran Mukri och Jamal Sharbajeri.

Två okända modernister

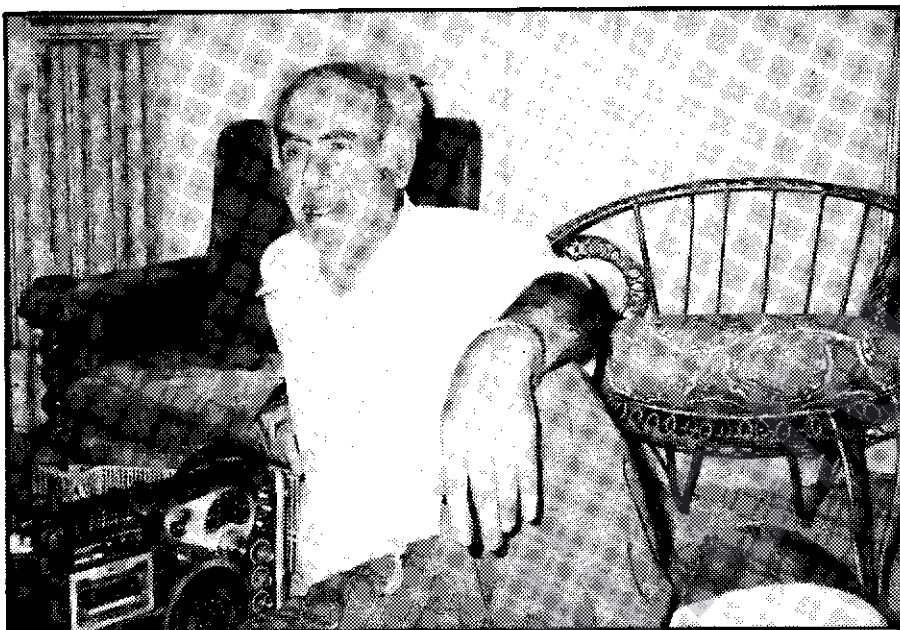
Förtrycket av kurderna var mycket hårdare i andra delar av Kurdistan än i den irakiska delen. Därför har det i de andra delarna av landet inte heller kommit fram sådana författare och sådan litteratur som kunnat påverka den kurdiska kulturen som helhet. De kulturella yttringar som har förekommit trots det starka förtrycket, har inte haft möjlighet att nå ut till en stor publik, och här därför ofta blivit förbigångna även om de varit av hög kvalitet. Två exempel på detta är poeterna Qedrican (1916-72) och Suware-y Elxani (1940-76).

Qedrican, som kom från syriska Kurdistan, var en avancerad modernist. Hans dikter var nyskapade både till form och innehåll. Men eftersom det inte fanns möjligheter att sprida hans poesi medan han ännu levde, förblev han okänd, och hans dikter fick inte den uppmärksamhet de förtjänade. Suware-y Elxani var en ung och talangfull poet från iranska Kurdistan. Han efterlämnade ett stort antal verk av hög kvalitet trots sin korta livstid. Likväl förblev också Suwares poesi okänd under hans livstid. Hans dikter innehåller förnämlig modernistisk poesi både till form och innehåll. Suware var inte bara poet, han skrev också romaner, noveller, lyriska noveller, prosadikter och skådespel. Dessutom översatte han 'Tusen och en natt' till kurdiska, och skrev flera litterära och kulturella verk.

Suware och Qedrican var alltså betydelsefulla modernister i den kurdiska litteraturen, men först nu, flera år efter deras död, har litteraturkritiker och andra upptäckt deras storhet, och den roll deras verk spelar i den kurdiska litteraturen.

En ny generation

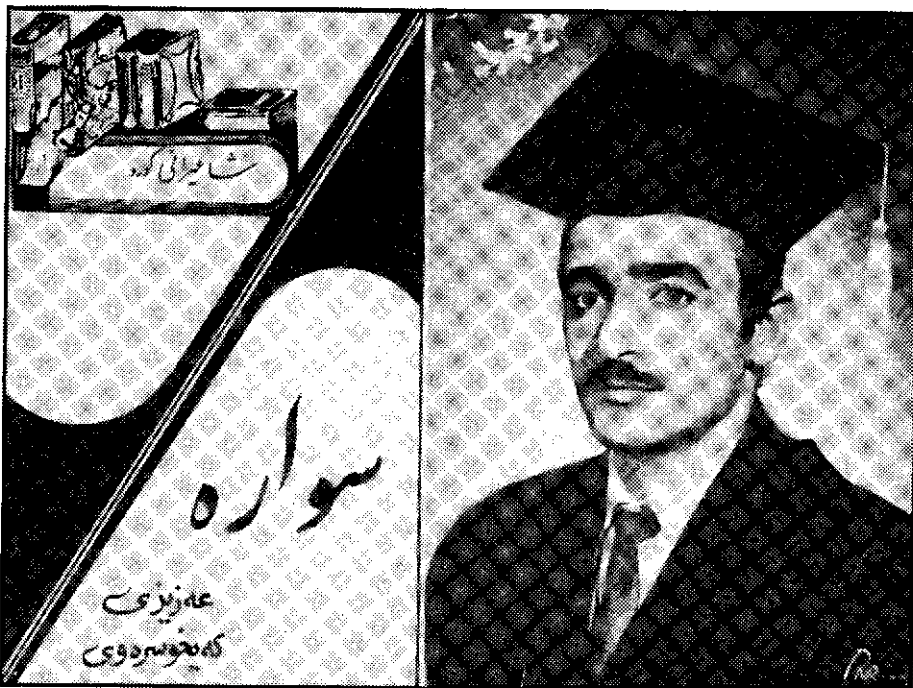
Efter statskuppen och republikens införande i Irak 1958, erhöll kurderna större politiska och demokratiska rättigheter. Detta medförde en stark kulturell blomstring. Kulturella och politiska



Hajar



Qani



Suware-y Elxani

organisationer och partier skapades och flera tidskrifter och tidningar, och hundratals böcker utkom. Men den gynnansamma situationen varade inte länge. De nya myndigheterna påbörjade en repressiv och chauvinistisk politik, som åter stängde dörren för kurdernas kulturella liv och för deras demokratiska och mänskliga rättigheter. Detta medförde att kurderna blev tvungna att ta till väpnad kamp mot statsmakten (Sепteberrevolutionen 1961-75, under Mustafa Barzani's ledning).

1960-talet medförde många tragedier; krig, angrepp på den kurdiska civilbefolkningen, bombning av kurdiska byar mm. I denna situation blev kulturlivet förlamat. De många olika regimerna som följde under denna tid, fortsatte förtrycket och förföljelsen av kurderna och deras kultur. Men samtidigt blev den kurdiska frihetsrörelsen efter många års kamp en så stark faktor, att man inte längre kunde bortse från den i irakisk eller internationell politik.

Kurdernas starka ställning framtvingade en överenskommelse mellan frihetsrörelsen och centralregeringen den 11 mars 1970. Detta blev inledning till en relativt fredlig period, som varade i fyra år. Vid sidan av de många andra förbätt-

ringar som kurderna uppnådde under denna period, blev det kurdiska språket officiellt undervisningsspråk i hela det irakiska Kurdistan. På nytt utkom ett tiotal tidskrifter, antalet tidningar på kurdiska ökade och kurderna upprättade en egen författarförening, en egen vetenskapsakademi och ett universitet i staden Suleymani.

Det nya kulturlivet förde också med sig ett starkt litterärt uppsving med en generation författare som har skapat — och fortfarande skapar — en ny epok i kurdisk litteratur.

Poeterna som verkade under denna perioden har tillfört den kurdiska poesin nytt blod, efter att den hade legat i dvala i nästan tio år (speciellt efter Goran's död).

Denna generation, också kallad post-Goran-generationen, har också gett poesin ett nytt innehåll: de söker sig ständigt djupare in i det kurdiska sinnet för att kunna hitta och uttrycka det säregna hos det kurdiska folkets nationella och universella situation. De har höjt sin röst och talat i allt hårdare ton mot fienden och ockupanterna. De återspeglar den medvetenhet och den uppsröpsanda som nu omfattar hela Kurdistan. De har en starkare medvetenhet om de negativa

konsekvenserna av ockupationen och uppdelningen av landet. Därför har kampen för att sudda ut de gränser som fienden och ockupanterna har dragit en mycket central plats i deras diktning. Deras röst är inte bara kurdisk, men "kurdistansk" och universell.

Kriget mellan den kurdiska frihetsrörelsen och centralregeringen bröt ut ånyo i mars 1974. Ett krig som slutade med frihetsrörelsens kapitulation i mars 1975, förorsakad av en omfattande politisk komplott. De två uppenbara motpolerna i denna komplott var Iran och Irak.

Halvannat år efter nederlaget startade kurderna den väpnade kampen i Syd-Kurdistan på nytt, senare också i andra delar av Kurdistan.

Alla dessa händelser har givit nya impulser till litteraturen.

Dessa speciella politiska och kulturella förhållanden som dagens yngre generation växte upp under, har varit avgörande för de trettiotal nya poeter som framträdde i början av 70-talet. De mest framgångsrika bland dem är Latif Halmat, Sherko Bekes, Abdulla Peshew, Ferhad Shakely, Anvar Qadir Mohammed och Fafeeq Sabir.

Dessa poeter skrev i första hand på frivers men bevarade ändå i stor utsträckning de kurdiska versmått. De senaste åren har emellertid några av dem (F Shakely och A Q Mohammed) också börjat att införa nya former i sin diktning, som prosadikten och en blandning av olika versmått.

Först nu, under den allra senaste tiden, har denna generation börjat finna sin egen litterära form.

Det har varit en generation i ständig utveckling och som man i framtiden förväntar sig mycket av.

Det finns numera inte längre något fritt kulturliv i andra delar av Kurdistan, men kulturen är fortfarande levande även där. Den svåra situationen har medfört att bara ett fåtal poeter har kunnat göra sina röster hörda.

Förtrycket och den politiska situationen i allmänhet medför också att det är nästan omöjligt att få en korrekt och fullständig bild av förhållandena i hela Kurdistan.

Översättning: Manne Aspén

Noter:

- 1) Rudenko, M.B. (red. & övers.): Mem û Zin; Moskva 1962, s.36.
- 2) Jaba, August: Camî'ye risaleyana u hikayetan bi Zimane Kurmancî; St. Petersburg, 1860, 250 sid.
- 3) Ahmad, dr. Kamal Mazhar: Meju; Bagdad 1983, fotnot s. 130.
- 4) a) Hejar, (red. & förklaring); Diwani Malay Ceziri; Teheran 1980, s. 511
b) ibid. s. 534.
- 5) Ferhad Shakely: Kurdish nationalism in Mem u Zin; Sweden 1983.
- 6) Svensk-Kurdisk Journal (2) 1985, s. 7.
- 7) Muderris, Mela Abdulkarim (and sons): Diwani

Nali; Bagdad 1976, s. 197.

8) Ibid., s. 201

9) Ibid.

10) C.J. Edmonds: A Kurdish Lamponist: Shaikh Riza Talebani, JRCAS, XXII (Jan. 1935).

11) Ahmad, dr. Kamal Mazhar: Tegayishtni Raste; Bagdad 1978, s. 217.

12) Goran: Samlade dikter, Bagdad 1980, s. 10.

13) En samling med Goran's dikter är översatt till svenska och utgiven våren 1986 av Kulturföreningen Sverige-Kurdistan. Översättare är Lars Bäckström, Ferhad Shakely och Bakhtiar Amin.

14) Cigerxwin tillbringade sina sista fem år i Sverige. Under denna tid vann han stor berömmelse

bland kurderna i hela Europa. Flera av hans diktsamlingar publicerades också i Sverige före hans död 22/10 1984.

Hajars landsflykt började efter Mahabad-republikens fall. Han levde ett fattigt och undanskymt liv under exilen. När den kurdiska ledaren Barzani återvände från Sovjetunionen 1958, blev Hajar en av hans närmaste män och det förblev han fram till Barzani's död. Sedan 1975 är Hajar bosatt utanför Teheran.

Hemin tillbringade tio år i landsflykt i irakiska Kurdistan och i Bagdad innan han kunde återvända till iranska Kurdistan efter den islamiska revolutionen. Hemin avled 18/4 1986.

Khazé

Novell av Ibrahim Ahmad

Mitt emot oss, på andra sidan gatan, låg ett gammalt förfallet hus. Det verkade vara resterna av en vacker byggnad som ägarna inte haft råd att rusta upp. Det gick inte en dag uten att en förbipasserande frågade: "Men varför i all sin dar river inte kommunen detta gräsliga hus? Det förstör ju helhetsintrycket av gatan!"

En morgon, just då jag skulle gå ut, såg jag hur några arbetare var i färd med att riva rucklet och jag skattade mig lycklig att detta förfallna hus som vi hade retat oss på, skulle försvinna. Man skulle kunna säga, att huset liknade ett människoansikte vars ena halva hade slitits bort av en projektil.

Några dagar senare, vid middagstid, fick jag på samma plats som huset legat, syn på en yllefilt i trasor, hoprullad och så smutsig och sönderriven att man inte kunde urskilja färgen på den. Jag skulle aldrig ha kommit på tanken att närma mig den stinkande filten om jag inte alldeles bredvid hade upptäckt en sprucken hink, en kantstött vattenkaraff av lera och en bucklig och rostig bågare. Några människor närmade sig hastigt. En av dem lyfte upp en flik av filten och ropade förvånad:

— Men det är ju Khazé!

Filten gjorde inte motstånd och inte ett ljud hördes.

— Kanske hon är död, sa mannen och la försiktigt tillbaka filten. Ett ansikte syntes och Herre min Gud, vilket ansikte. Jag använder ordet "ansikte" för att beskriva något som inte var stort mer än ett gapande hål. En sprucken, dov och skrovlig röst bönföll:

— För Guds skull, slå mig inte, jag står inte ut längre!

Jag närmade mig. Dagsljuset besvarade henne och hon höll handen för ögonen, ögon som liknade kanterna på ett sår som just höll på att läka. Anblicken av den olyckliga kvinnan gjorde mig upprörd och förde mig närmare mannen som ditintills varit helt okända för mig. Jag gick fram och frågade:

— Vem är hon? Vad har hänt?

Mannen som stod bredvid mig svarade förbluffad:

— Khazé? Va, har du inte hört talas om Khazé? Du kan då inte vara härifrån trakten!

Och som en elev tagen på bar gärning av sin lärare, svarade jag blygt på mannens förebråelse:

— Nej, jag har just flyttat hit. Det är

därför som jag inte har hört talas om henne.

Mannen verkade förtjust över att träffa en så djupt okunnig person och förklarade, synbarligen mycket stolt:

— Broder, detta monster som ingen människa kan se på nu utan att känna äckel och avsmak, var för tjugo år sedan en underbar kvinna, full av charm och behag. Hennes svarta ögon strålade av liv och denna utstrålning som tjusade alla hjärtan, var både outhärdlig och förvirrande... hennes glada skratt och mjuka gång hade förvandlat Miran Begs veranda till ett paradiset, till en källa som flödade av skönhet. De ungas, och de något mindre ungas, små sånger handlade om Khazés rosa kinder, svarta ögon och drottninglika hållning. Ungdomarna surrade som en bisvärm runt verandan i hopp om att få en hastig glimt av henne. Ingen av dem skulle nämligen ha vågat närma sig henne.

Mannen hejdade sig ett ögonblick för att samla tankarna och tillade suckande:

— Undrar du inte hur det kom sig, att Khazé, en stackars bondflicka, kunde komma till ett så förmöget hus och hur detta hus förvandlades till en vallfartsort för hennes unga beundrare?

Utän att vänta på svar fortsatte han, som om han pratade med sig själv:

— Khazé var en helt ung flicka på knappt fjorton år, vacker och behaglig, när hennes fattiga föräldrar sålde henne till en gamling i grannbyn. Trettio lira betalade han för att få gifta sig med henne. Khazé kunde lika gärna dö som att gifta sig men den mannen! Förgäves bönade och bad hon att få slippa, men ingenting hjälpte. Föräldrarna var obehagliga, de brydde sig mer om det ljuva klirret av gubbens guldpengar än om Khazés kvidanden. Hon fördes bort. Vart? Till helvetet! Varken natt eller dag hade hon en lugn stund. För att inte tala om svägerskas beskyllningar, makens gnällande, huggen och slagen från mannens fem barn, av vilka det yngsta var fyra år äldre än hon själv. Ganska snart förstod hon att det inte fanns någon annan utväg än att fly. Men var skulle hon finna en tillflyktsort? Återvända till fadern var det inte tal om. Var det inte han kanske, som hade knuffat ner henne i graven i hennes bästa ungdomår? Hon var tvungen att förskansa sig utom räckhåll för sin man. Hon såg ingen annan möjlighet än att be Bayiz Aga om

skydd. Hans makt var så stor att Khazés man inte ens kunde drömma om att kräva sin hustru tillbaka.

Agans hustru fattade genast tycke för Khazé. Hon beställde kläder till henne och betraktade henne som sin egen tjänsteflicka. Khazé levde några månader på detta sätt och det var då som N. blev utnämnd till områdets administratör. Han var en mycket god vän till Bayiz Aga. En dag såg han den vackra unga kvinnan vid Agans hustrus sida. Han frågade henne vem det var. Hon svarade med att berömma Khazé för honom och tillade:

— Hon är hustru till en gammal gubbe som hon rymt från.

N.Beg lät förstå att Khazé tilltalade honom. När han hade gått, kallade Agans hustru till sig Khazé och sa att N.Beg hade lagt märke till henne och att han ville ha henne som sin hustru. Khazé brast i gråt och bönföll:

— Ha förbarmande med mig! Jag har sökt skydd hos er... det vore orätt av er att kasta mig i armarna på den där late tölpen! Glöm inte att jag är en gift kvinna, att jag har familj...

— N.Beg är inte en person vem som helst, svarade kvinnan ursinnigt. Han är en hedersman och han vill ha dig för att passa upp bara honom. Du får lov att gå till honom antingen du vill eller ej. och om du krånglar, kastar han dig i fängelse eller, värre ändå, skickar dig till bordellen!

Den olyckliga flickan kastade sig för kvinnans fötter, kysste hennes händer, bönföll... Ingenting hjälpte. Kvinnan hade inget medlidande med henne. Khazé uppbringade sina sista krafter och sa då:

— Eftersom det nu är på detta sätt, låt mig få återvända till min man. Och må Gud välsigna ert hus.

Kvinnan blev då utom sig av ilska:

— Jag ska genast ge mig iväg och hämta din usling till man och flå honom levande inför dina ögon, förbannade hycklerska! Och ni där borta, bind den här tokan till händer och fötter och för henne i natt till N.Beg. En jättelik man klev in i rummet och förde bort den stackars Khazé, som nu var halvt avsvimmad.

Hemma hos N.Beg var det till en början ingen som tog någon notis om henne, utom en gammal kvinna som fladdrade likt en fjäril runt henne: ena stunden uppmuntrade kvinnan henne, an-

dra stunden skrämde hon henne. Den gamla kvinnan gav henne vackra kläder, smycken, presenter...

Så förlöt en månad. Allteftersom tiden gick, vände sig Khazé vid sitt nya hem. Hon blev god vän med den gamla kvinnan och hon fick också smak på lyx, på anseende. En natt väcktes hon plötsligt av ljudet från en mans steg. Det var N.Beg. Kanske ville hon det, kanske ville hon det inte, kanske kände hon sig hotad, kanske gick hon med på det, vem vet... men från den natten var Khazé N.Begs älskarinna. Så levde hon i ett och ett halvt år. Alla betydelsefulla personer i trakten behandlade henne visserligen med respekt, alla dörrar var öppna för henne och hon togs välvilligt emot i alla de bästa familjerna, alla var så vänliga mot henne... men hon insåg inte, fast hon var mycket klarsynt, att alla tyckte hon levde på en gödselhög i förfall och vanära.

Efter ett och ett halvt år erhöll N.Beg en ny tjänst. Han for sin väg efter att ha gett Khazé kläderna och smyckena hon bar och en liten summa pengar.

Khazés familj hade aldrig accepterat hennes uppförande. Man hade ingen-

ting kunnat göra så länge som N.Beg beskyddade den unga kvinnan, men så snart han hade övergivit henne var det fritt fram. Och en natt, helt utan förvarning, blev Khazé bortrövad av två av sina bröder. De släpade upp henne på den här kullen, kastade henne först mot en klippa, slog henne i huvudet med en stor sten och avslutade sitt vidriga uppdrag med flera dolkstötar mot hennes kropp. Sedan lämnade de henne till asätarna. Följande morgon fick en herde som var ute och vallade sina får, syn på kroppen. Han gick närmare, la handen på den stackars kvinnans hjärta och märkte att det fortfarande slog. Han bar henne till sin by och efter ett år av omvårdnad var man säker på att hon skulle överleva... bara för att bli till åtlöje och utsatt för barnens hån. Hon hade förvandlats från en fé till ett monster.

Det var först några år senare som hennes identitet avslöjades... Och det var förvisso inte tack vare hennes ansikte! Hon hade blivit tokig: hon pratade för sig själv, räknade upp namnen på alla som hon hade känt förr i tiden. Så berättade hon om sitt tidigare liv. Sedan dess går hon omkring och tigger på dagarna

och om natten söker hon skydd vid kanten av en mur. Det är nu fem år sedan hon valde att ha det här förfallna huset som sitt hem och hon tillbringar alla sina nätter här. Nu har man precis rivit huset och se, hur hon ligger hoprullad som en boll med allt som den Allsmäktige Guden givit henne i detta jordelivet. Ungarna häromkring plågar den stackarn något fruktansvärt.

En tår glänste i mannens öga då han hade avslutat sin berättelse. Den andre vände sig mot mig och sa:

— Måtte Gud ha förbarmande med henne, hon har redan sonat tillräckligt här på jorden.

I det ögonblicket, som om någon hade slagit henne, började Khazé skrika:

— Ge er iväg, ge er iväg! Slå mig inte mer! Era jävlar! Slå mig inte mer!

Omskakade skildes vi åt. Men det var bara en känsla av medlidande vi hade: ingen av oss ens tänkte på att på något vis lindra Khazés smärta eller minska hennes olycka.

(1943)

Översättning: Margareta Nordin-Brage

Ibrahim Ahmad

Ibrahim Ahmad föddes 1914 i Sulaymaniya. Efter juridikstudier i Bagdad leder han den kända tidskriften *Gelawêj* (Sirius, 1939-49) som på ett avgörande sätt medverkade till den kurdiska litteraturens uppsving. Han publicerar noveller och dikter i olika tidskrifter. Hans första novellsamling *Korawarî*, utkommer 1959 och 1973 utkommer *Jan-î Gal*, "Folkets lidande", som enligt många är den bästa roman som skrivits på kurdiska.

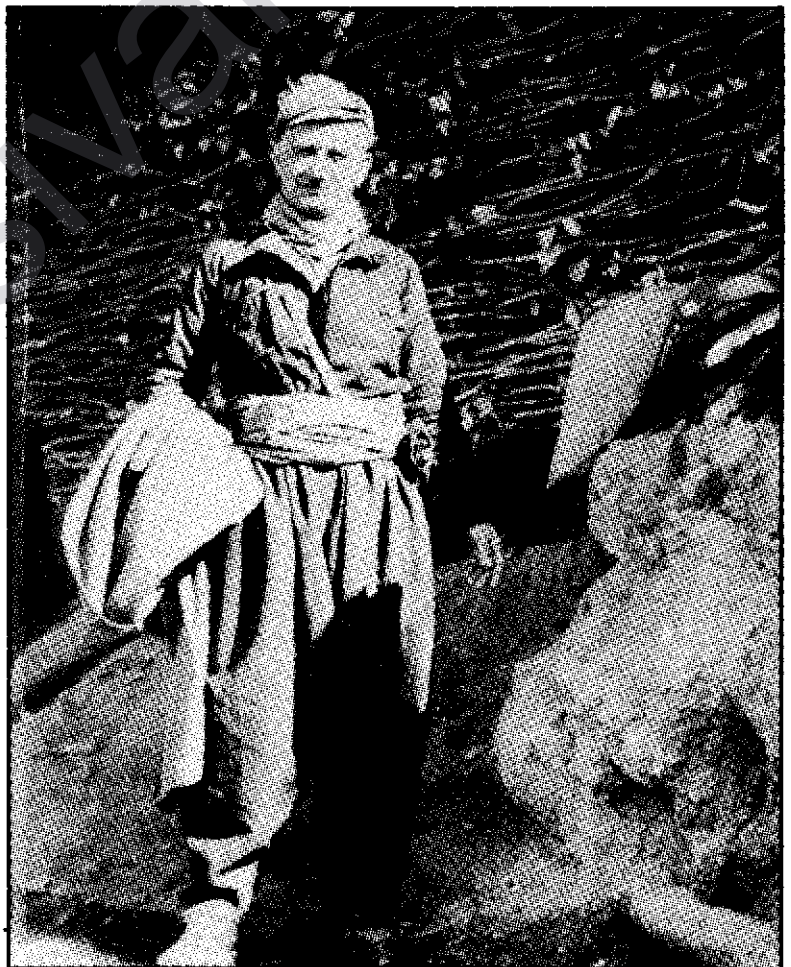
Vid sidan av sitt författarskap var Ibrahim Ahmad aktiv som politiker. Han representerade J.K.-partiet i irakiska Kurdistan 1943-46. År 1946 bildade Mustafa Barzani KDP i Irak och efter ett år upplöste Ibrahim Ahmed sin organisation och anslöt sig till Barzanis parti. 1959 valdes han till partiets generalsekreterare och utsågs till chefredaktör för partiets dagliga tidning *Khabat* (Kamp).

1964 splittrades KDP och Ahmed tog ledningen för en fraktion som stod i opposition mot Barzani och den kurdiska befrielseörelsen. Han blev tvungen att lämna Kurdistan och inledde ett samarbete med den iranska regimen under shahen. Samarbetet varade fram till 1966, då han övergick till ett liknande samarbete med den irakiska regimen — mot den kurdiska befrielseörelsen.

Fredsavtalet 1970 mellan det kurdiska folket med Barzani i spetsen och den ira-

kiska regimen var ett stort nederlag för Ahmed och hans grupp. Efter denna händelse lämnade han politiken för all-

tid, bosatte sig åter i Kurdistan som han dock 1975 lämnade för att bosätta sig i London.



Kurdiska projektet i Tensta – intervju med socialchef Ove Rådberg

1984 startade det sk kurdiska projektet i Stockholmsförorten Tensta-Rinkeby. Bakgrunden till projektet var ett initiativ från Kurdiska riksförbundet, som uppvaktat Socialstyrelsen och påpekat behovet av bl a familjepedagogisk verksamhet för de kurder som var bosatta i området. I samarbete med socialförvaltningen påbörjades en kartläggning av den kurdiska gruppens situation, en rapport publicerades 1984 och samma år kunde verksamheten starta. Projektet beräknades pågå i fyra år.

Projektledare blev Ferda Turan, men Svensk-Kurdisk Journal har här valt att intervjua socialchefen i området, Ove Rådberg, för att därigenom kunna visa på socialförvaltningens och kommunens syn på hur socialt arbete kan bedrivas bland flyktingar och invandrare. Kanske kan projektet tjäna som inspirationskälla och modell för andra kommuner som nyligen tagit emot eller avser att ta emot kurdiska flyktingar.

I Stockholmsförorterna Tensta-Rinkeby finns omkring 25 000 innevånare, därav ca 40 % utländska medborgare. Antalet kurder är svårt att uppskatta, eftersom registreringen sker nationsvis (turkar, irakier, iranier osv), inte efter språk eller etnisk tillhörighet.

Hur gick kartläggningen till och vad blev resultatet?

Genom att "knacka dörr" kunde vi spåra upp kurder bosatta i området och intervjuade totalt ca 135 kurdiska hushåll. Det är nästan omöjligt att göra en kartläggning som täcker alla kurder som bor i området, men vi anser att vi lyckats nå ca 80 % av alla kurdiska hushåll.

Kartläggningen visade att de nyanlända familjerna, liksom de tidigare inflyttade, kommer direkt från krigsdrabbade områden. Nästan alla bär spår av detta psykiskt, men också fysiskt i form av skottskador och sviter efter tortyr.

Kunskaperna om det nya samhället är också ofta bristfälliga, skillnaderna i kultur och värderingar betydande. Det finns också en misstänksamhet mot myndigheter och myndighetspersoner, vilken inte sällan leder till konflikter.

Efter kartläggningen konstaterade vi därför att projektet borde syfta till att fungera som brobyggare mellan den kurdiska kulturen och majoritetskulturen, att förbättra myndigheternas arbete för att bättre kunna svara mot kurdernas behov av samhällsservice och påverka den sociala planeringen. Vidare ville vi informera kurderna om det svenska samhället och stödja den kurdiska grup-

pens egna initiativ till att förbättra sin livssituation i det svenska samhället. Vi ville på så sätt stärka den kurdiska gruppens ställning i majoritetssamhället, ge hjälp till självhjälp, samtidigt som målet är att stärka den kurdiska kulturen och identiteten. Speciellt kurderna har ett stort behov av detta, eftersom de i praktiken saknar ett eget land.

Idag debatteras frågan om hur samhällets stöd till invandrare och flyktingar skall utformas, bl a förs det en diskussion i tidskriften "Invandrare och minoriteter". Behövs ytterligare samhällsstöd eller skall man i högre utsträckning förlita sig på invandrarnas egna initiativ?

Som jag redan påpekade är projektets syfte hjälp till självhjälp. Initiativet kom från början från kurderna själva, genom Kurdiska riksförbundet. Projektet syftar till att nå resultat på tre nivåer: skapa ökad lyhörddhet hos myndigheter och samhället för kurdernas behov, ge stöd till och förstärka kurdernas kultur och identitet som kurder och slutligen underlätta för de kurdiska flyktingarna att fungera som medborgare i det nya, svenska samhället.

Den grupp det här gäller är i nuläget i behov av ett stort samhällsstöd, men detta bör vara utformat så att det leder till att gruppen på sikt kan agera av egen kraft och därigenom förbättra sin ställning. Vi anser att projektet är ett uttryck för tanken att låta den aktuella gruppen bestämma verksamhetens mål och inriktning.

I debatten om hur socialt arbete skall bedrivas, förs idag fram åsikten att indi-

viden själv har ett betydligt större ansvar för sin situation och att samhället endast efter noggrann prövning bör gå in med stödåtgärder. Åsikten har i tiden råkat sammanfalla med en försämrad samhällsekonomi. Kommentar?

Vad gäller socialt arbete bland invandrare och flyktingar finns det hos de ansvariga myndigheterna, t ex Invandrarverket en positiv syn som utgår från målen för den av Riksdagen fastlagda statliga invandrapolitiken. I vårt arbete med dessa frågor utgår vi i övrigt från Socialtjänstelagen. Inom socialdistriktet tar vi avstånd från det arbetssätt som bedrivits bl a i Alby (en annan Stockholmsförort), i synnerhet om det där har fungerat på det sätt som beskrivits i pressen.

De "nyliberala" tankegångar som ligger bakom en del av dessa åsikter har ingen förankring hos oss, varken bland politiker eller tjänstemän.

Vad gäller ekonomin, tror jag att det är god kommunal ekonomi att satsa på projekt liknande vårt, som vi tror kommer att ha positiva effekter på sikt. De statliga bidrag som kommunerna får för flyktingmottagandet kan också delvis disponeras så att pengarna kan användas till den här typen av projekt. Mindre kommuner bör också kunna gå samman och därigenom finansiera delar av liknande verksamhet.

Den statliga invandrapolitikens valfrihetsmål har också börjat bli föremål för debatt. Är det mångkulturella samhället möjligt, befrämjas det av projekt liknande ert?

Det mångkulturella Sverige finns re-

dan, t ex härutanför på torget i Tensta. Vår projekt har bl a lett till att ett kurdiskt daghem startats inom distriktet (vilket ju fick den turkiska ambassaden att inlämna en protest till svenska regeringen...). På daghemmet finns även svenskspråkig personal och barnen får på så sätt träning i både kurdiska och svenska. Som jag tidigare sagt, tror vi att det är speciellt viktigt för en i sitt hemland så utsatt grupp som den kurdiska, att få bevara och utveckla sin egen kultur och sitt eget språk. Samtidigt skall de få möjligheter att leva på jämlika villkor med majoritetssamhällets inlevnadsare.

Hur ser framtiden ut för projektet och planerar ni liknande verksamhet för andra flyktinggrupper?

Vi hoppas att projektet skall kunna fortsätta i vissa andra former genom

bl a olika föreningar. Vissa delar av projektet har ju redan permanentats och många erfarenheter från det kommer vi att ha nytta av vid mottagandet av eventuella nya flyktinggrupper. Vi har tidigare haft två liknande projekt, ett för chilenska flyktingar och ett för zigenska invandrare. Nu har vi närmast planer att genomföra liknande verksamhet för eritreanska flyktingar.

I projektets verksamhetsberättelse för 1985 påpekas bl a: "Vi vill peka på vikten av att i socialtjänstens anda göra insatser för de flyktinggrupper som bor inom distriktet. Med tanke på de nyanlända flyktingarnas speciella svårigheter borde fasta resurser, motsvarande dem som satsas för grupper med missbruksproblem, avsättas för flyktinggrupperna."

Kurdiska projektet

Målsättning:

— att förbättra myndigheternas arbete för att bättre kunna motsvara kurdernas behov samt påverka den sociala planeringen

— att informera kurderna om det svenska samhället och stödja den kurdiska gruppens egna initiativ till att förbättra sin livssituation i det svenska samhället

Verksamhet:

Tidskrifter: Renasi — informationstidning på kurdiska, där bl a följande teman behandlats: Arbeta, hälso- och sjukvård, försäkringskassan, Val-85, bostad, utbildning, konsumentinformation Slagborren — information till myndigheter i Tensta/Rinkeby om projektet

Kurser: Hälsokurs för kvinnor, behandlar bl a anatomi, graviditet, förlossning, familjeplanering och kvinnosjukdomar

Att vara flyktingbarn — för per-

sonal vid barnstugorna

Att leva i Sverige — att leva med blanketter

Sömnadskurs kombinerad med svensk kurs för kvinnor

Sommarverksamhet: sommargårdsvistelse för kurdiska barn, sommarstugeuthyrning till kurdiska familjer, barn- och kvinnoläger

Rådgivning till kurder och myndigheter

Föreläsningar och studiebesök
Undersökningar och rapporter om kurdiska akademiker och arbetsmarknaden, kurdiska kvinnor och hälsovård, om familjerätt

Personal: 5 tjänster, därav 1 projektledare, 4 projektassistenter, 3 beredskapsarbetare (i samarbete med Länsarbetsnämndens sk Stockholmsprojekt)

Finansiering: Anslag från Socialstyrelsen och Invandrarverket, bidrag från Rädda Barnen och Röda Korset, bidrag från Stockholms socialförvaltning



Den som hamnar i sjön får inte vara rädd för regn

Noterat

Skrivarkurs för kurder

Nordens Folkhögskola Biskops-Arnö anordnar 11—16 augusti en skrivarkurs för kurder. Kursen vänder sig till kurder som vill arbeta aktivt med sitt modersmål och verka för att texter på kurdiska — inte minst för barn och ungdom — kommer till stånd. Alla som vill arbeta med det kurdiska språket är välkomna — hemspråklärare, familjepedagoger, föräldrar som vill stödja sina barns språkutveckling o s v.

Kursen omfattar bl a följande:

- Det kurdiska språket, skrivsätt, ord-förråd, grammatik
- Orientering om den kurdiska litteraturen och diktningen
- Arbete med kursdeltagarnas egna texter
- Om svensk/nordisk diktning med anknytning till Kurdistan
- Stöd till invandrarnas och exilförfattarnas kultur
- Om kurdiskt folkbildningsarbete i det "nya" landet

Lärare är Ferhad Shakely och Rezo Zilan. Dessutom medverkar Lars Bäckström (som tillsammans med Ferhad Shakely och Bakhtiar Amin bl a översatt dikter av Goran till svenska, se t ex Svensk-Kurdisk Journal nr 4/85 och detta nummer), ytterligare en kurdisk författare samt Birgitta Östlund, Biskops-Arnö.

Mera information om kursen lämnas av Birgitta Östlund, Biskops-Arnö folkhögskola, tel 0171/522 60 eller 523 65.

Ny adress?

Om Du är prenumerant och byter bostadsadress, bör Du meddela detta till Svensk-Kurdisk Journal snarast möjligt för att även i fortsättningen få tidningen utan förseningar. Använd gärna postens adressändringskort!

Rättelse

Förra numret av Svensk-Kurdisk Journal innehöll ett par sakfel. I artikeln om kurdistanrepubliken i Mahabad skulle ha stått att "redan den 22 januari 1946 kunde det kurdiska folket för första gången utropa en egen republik, Mahabadrepubliken". Påståendet, att den första kurdiska teatern skapades under republiken, var likaledes felaktigt. Kurdisk teater fanns redan tidigare.

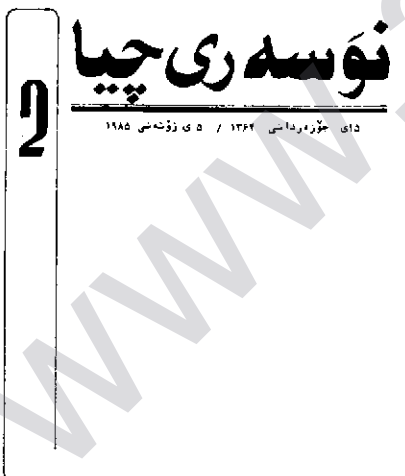
Nya tidskrifter

Under senare år blomstrar den kurdiska exilkulturen som aldrig förr. Många nya förlag har startats runt om i Europa. Varje år ger dessa ut ett flertal böcker. Genom förlagen får ett stort antal kurdiska författare möjligheter att publicera sina alster - diktsamlingar, romaner, barnböcker, litteraturhistoriska verk etc.

Även tidskrifter och tidningar ges ut i stort antal. De flesta har en kulturell inriktning. Men det är inte bara i Europa som denna utgivning pågår. I de befriade delarna av iranska och irakiska Kurdistan publicerar man tidningar och tidskrifter av olika slag, även om den tekniska kvaliteten är sämre, beroende på den brist på apparatur som det pågående kriget skapar.

I Europa men också i USA har det under senare år bildats solidaritetskommittéer för stöd åt det kurdiska folket. Dessa organisationer informerar om kurderna och Kurdistan. Några ger ut egna tidningar och tidskrifter (t ex Svensk-Kurdisk Journal och den norska Kurdistan-Nytt). Ett gemensamt drag för de exilkurdiska publikationerna är deras korta livslängd; efter två-tre nummer finns de inte längre. Bland orsakerna återfinns brist på pengar, redaktionellt material och personella resurser samt svårigheter att klara distributionen och att nå läsare utanför det egna geografiska området. När verksamheten stöds av någon myndighet eller institution med officiell prägel brukar situationen emellertid te sig ljusare.

Efter denna kommentar övergår vi nu till att presentera några tidskrifter som började ges ut under 1985 eller i år.



Nüserî Çiy (Bergens författare). Nr 1, 4 febr 1985. Nr 2, 5 juni 1985. Tidskriften har en litterär inriktning. Den trycks och publiceras i den del av iranska Kurdistan som har befriats. Chefredaktören heter Muhsin Shaswari Koçer. I de två nummer som hittills har nått oss med-

verkar många av författarna och poeter- na i irakiska och iranska Kurdistan. Innehållet är rikhaltigt och omväxlande. Det illustreras delvis av nidteckningar med udden mot politiken. Häftena är omfattande; första numret innehåller 166 sidor och det andra 150 sidor.



Gizing (Gryning). Nr 8, febr 1985. Nr 14, dec 1985. Även denna tidskrift har litterära förtecken. Den utges av Kurdistans författarförbunds kirkukgren. Förbundet har grundats av kurdiska författare och andra skriftställare som anslutit sig till de olika partier som för en väpnad kamp mot förtrycket i irakiska Kurdistan. Nr 8 innehåller bl a en studie om Edgar Allan Poe, fyra noveller, tre dikter och två barnberättelser, förutom teckningar och reportage. Nr 14 innehåller en studie om Cigerxwin, en intervju med Tjerneshvskij, två noveller, fem dikter samt översättningar av bl a Nazim Hikmet.



Pevy (Ord). Nr 1, mars 1986. En kulturellt orienterad tidskrift som ges ut av Kurdish Cultural Centre i London. Numret innehåller en lång studie om

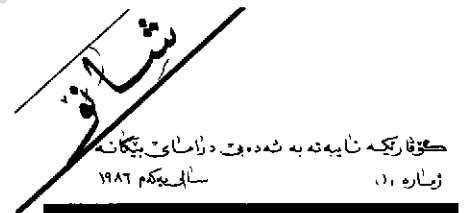
klassisk kurdisk litteratur, noveller och dikter.

ÇARÇIRA

Kovara Çandeyî ya Giştî Hejmar:1 Sibat 1986



Çarçira. Nr 1, mars 1986. En socialkulturell tidskrift, som ges ut av det kurdiska projektet i Spånga. Första numret innehåller artiklar om kurdistanrepubliken i Mahabad, kurdisk musik, en novell, två dikter och en del annat. Man har planerat en utgivningstakt på ett nummer varannan månad.



Shano (Teater). Nr 1, 1986. Ges ut av kurdiska konstgruppen i Sverige. Tidskriften ägnas uteslutande åt teatern. I planerna ingår att publicera pjäser och teaterstudier. Nr 1 bjuder på en studie om Jacques Prévert, "Den starkare" av August Strindberg, en pjäs av Karin Boye "Yin i burken" samt en studie om

Böcker 1986

M. Emin Bozarslan:
Jîn (Liv).
 Andra bandet. (utg).
 Deng Förlag, Uppsala.

Kurdo, Prof Qanatê:
Tarixa Edebyeta Kurdi
 (Kurdisk litteraturhistoria),
 vol 2.
 Roja Nû-förlaget, Stockholm.
 180 sidor.

Cigerxwîn:
Aştî (Fred).
 8:e diktsamlingen. Kurdistanförlaget,
 Stockholm. Ca 180 sidor

Nebez, Jemal:
Govari Niştiman
 (Tidskriften Niştiman,
 1943-44).
 Azad Förlag, Stockholm. Ca 300 sidor.

Nebez, Jemal:
Pêwendarêfî Kurdi
 (Kurdiska förbindelser).
 Azad Förlag, Stockholm. 80 sidor

Nebez, Jemal:
Kurdistan û Şorisekey
 (Kurdistan och dess revolution).
 Från tyska av Kurdo Ali.
 Azad Förlag, Stockholm. 415 sidor.

Heme:
Mêrdezime (Välnad).
 Roman. Azad Förlag, Stockholm.
 152 sidor.

Em Bixwînin:
 (Låt oss läsa).
 Kurdisk läsebok. Siv Nordell (proj led).
 SIL Statens institut för läromedels-
 information, Stockholm. 64 sidor

Teyran, Feqê
Şêx Sen'an
 (Schejk Sen'an).
 Roja Nû-förlaget, Stockholm. 144 sidor

Aref, Khabat:
Gela Kewtuwekan
 (Fallna löv),
 Diktsamling.
 Azad Förlag, Sverige. 22 sidor.

Cawislî, Samîye Şakir:
Beh(i)rey Dûr
 (Den avlägsna talangen).
 Diktsamling. Azad Förlag. 24 sidor.

Goran:
Tårar och konst.
Firmêsk û huner.
 Dikter. Översättning Lars Bäckström,
 Bakhtiar Amin och Ferhad Shakely.
 Azad Förlag. 86 sidor.

Shakely, Ferhad:
Kurdisk nationalism i Mem
û Zin av Ehmed-î Xani.
 HLS Högskolan för lärarutbildning
 i Stockholm. 70 sidor.

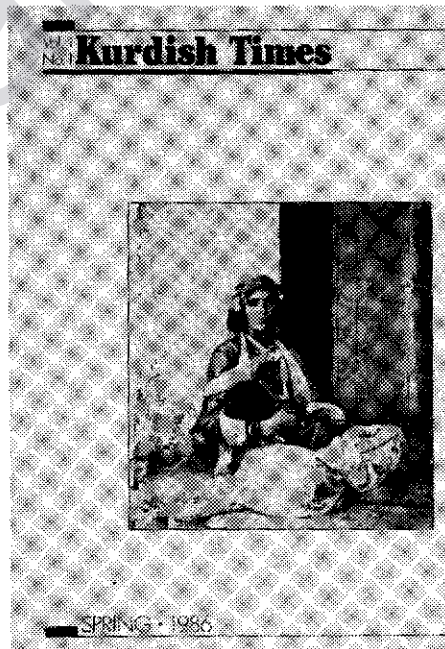
Sartres och Camus politiska pjäser. Allt material presenteras i kurdisk tappning.

utom en artikel på persiska. Tidningen är socialistisk och har en östvänlig prägel.

hög kvalitet, såväl innehållsmässigt som trycktekniskt. Utgivare är The Kurdish Program i New York. Tidskriftens redaktionsråd innehåller några kända namn, bl a Gerard Chaliand, Henny Harald Hansen, Ismet Cherif Vanly och Elie Wiesel. Tidskriften har som målsättning att erbjuda läsaren ett varierande perspektiv på kurdisk kultur och historia ur olika aspekter. En del av artiklarna är skrivna av kurder, som har fått lida för sitt ursprung. Andra är skrivna med mera distans till ämnet. Alla är informativa och relevanta. Tidskriften kan beställas från The Kurdish Program, Cultural Survival Inc, 1133 Avenue of the Americas, New York, N Y 10036.



Serdemi Nwê (Den nya tidsaldern). Nr 1, mars, nr 2, apr och 3, maj 1986. En politisk tidning med okänd utgivare. Den ges ut på både nord- och sydkurdiska och varje nummer innehåller dess-



Kurdish Times. Vol 1, no 1, spring 1986. En nystartad vetenskaplig tidskrift av

Rêgay Ashtî û Sosialism (Fredens och socialismens väg). Nr 1, okt 1985. Tidskriften ges ut av irakiska kommunistpartiet och är den kurdiska översättningen av den tidskrift som på respektive nations språk ges ut av de moskvatrogna kommunistpartierna i ett trettiotal olika länder. Det aktuella numret är det första på kurdiska.

Bokpresentationer

Kurdisk nationalism i Mem û Zin av Ehmed-î Xani

"Hercules arla stod upp en morgon i första sin ungdom..." Så inleds den dikt som var tänkt att bli det svenska nationaleposet, det svenska östersjöimperiets Eneid så som läget var vid mitten av 1600-talet. Stiernhielm "lärde sånggudinnan dikta på svenska" och han fick epitetet "den svenska skaldekonstens fader".

Jag kom att tänka på detta när jag läste Ferhad Shakelys skrift "Kurdisk nationalism i Mem û Zin av Ehmed-î Xani" (svensk översättning 1985 av Birgitta Melander, utgiven av Högskolan för Lärarutbildning i Stockholm). För det finns intressanta paralleller mellan Stiernhielm och hans Hercules å ena sidan och Ehmed-î Xani (1650-1707) och hans dikt Mem û Zin å den andra. Genom den dikten, utgiven vid mitten av 1690-talet, framstår Xani som den kurdiska skaldekonstens fader. Stiernhielm hade bara latinet att kämpa ned, Xani valde bort tre överhetsspråk, som han ändå behärskade: religionens språk som var arabiskan, turkiskan, det ottomanska kejsardömet språk, och persiskan, det safavidiska kejsardömet litteraturspråk. Han valde kurdiskan.

Dikten Mem û Zin är alltså ett vapen i en nationell kamp, och det vill Shakely visa med sin skrift. Från slaget vid Cildiran 1514, då Kurdistan delades mellan de ottomanska och safavidiska kejsardömena fram till den slutliga officiella delningen 1639, då gränserna fastställdes, den lidandesperioden utgör bakgrunden till Xanis diktning och förklarar hans intensiva kampanj för att återge kurderna en nation "med egen stat, tron och konung" som kunde befria kurderna från ockupationsmakterna: "Om vi hade en konung/ och Gud gav honom en krona / och han fick en tron,/ skulle ödet vara oss nådigt./ Om han hade en krona / skulle vi också säkert ha större värde./ Han skulle bekymra sig för oss föräldralösa,/ och han skulle dra oss ut ur de tarvligas händer."

Vi vet inte så mycket om Xani. Hans litterära produktion omfattar tre huvudverk, varav två framstår som didaktisk poesi och det tredje alltså är Mem û Zin, kurdernas nationalepos. Det är dels en kärleksberättelse om en kurdisk yngling och en kurdisk prinsessa, dels ett dokument om författares syn på tillvaron och på sig själv. Därför är Mem u Zin den viktigaste källan till kunskap om Xani. Han var klassiskt bildad och utgår i sin diktning från den klassiska

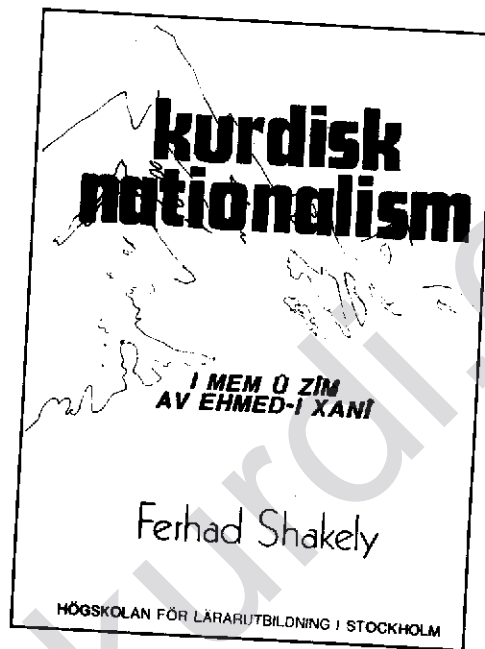
orientaliska poesin men ger den en enhetlig kurdisk prägel. På några viktiga punkter bryter han demonstrativt mot traditionen t ex genom att i dikten avstå från att hylla sin tids politiska ledare. Tvärtom riktar han skarp kritik mot dem och sätter i stället upp ett härskarideal som påverkats av bl a Platon: den gode och vise härskaren. "Om vi hade en herre /adel och med vaket sinne. /Om kunskap, konst, fulländning, hänsyn /poesi, gazal, böcker, diwan. /Om allt detta skulle vara av värde för honom /om dessa mynt skulle godtas av honom. /Skulle jag hissa diktens flagga /ända upp till himmelen. /Jag skulle återuppväcka Melaye Ceziri, /väcka Eli Heriri till liv, /ge Feqe Teyran en sådan glädje /att han skulle för alltid vara fylld av beundran." De tre författarnamnen representerar det värdefullaste av den kurdiska diktningen under 1500- och 1600-talen, en diktarskola som Xani anslöt sig till. För sin del lade han stor vikt vid att omsätta idéerna i praktiskt handlande. "Om du vill att ingen blir en farlig konkurrent, /lär dig (vetenskap) och gör praktisk handling till en vana" skriver han i "Nubar", den stora arabisk-kurdiska ordboken. Och handlingens yttersta syfte var folkets resning mot förtryckarna.

Detta är några lärdomar och synpunkter som jag plockat fram ur Ferhad Shakelys lilla avhandling om Ehmed-î Xani och hans stora dikt Mem û Zin, ett epos som gör ett älskvärt och samtidigt mycket exotiskt intryck i den här presentationen. Den svenska stormaktstidens

kärvhet och nymornande grandör i Hercules tycks här motsvaras av en starkt personlig, pratsam, bildrik och sensuell berättarstil. Stiernhielms dikt överförd på den nationella bakgrunden andas lugn självprövning. Xanis dikt är uppenbarligen mycket tydligare uttalat nationalistisk kampdikt, men inte reservationslöst. Kurdernas trängda läge — då som nu — bidrar till att skapa inre motsättningar som skjuter frigörelsen allt längre in i framtiden, på 1600-talet liksom på 1900-talet. De krav som Xani ställer är i tur och ordning: enighet, styrka, godhet, och programmet förefaller lika realistiskt som svårt att förverkliga. Samma sak tycks gälla programmet för det kurdiska språket, som Xani vill främja i sin diktning och ge ställning som självständigt nationellt språk.

Hur nära varandra författaren och hans dikt står ger följande citat uttryck för: "Även om denna frukt inte är färsk, /är den kurdisk, den återger vad den kan. /Även om detta barn inte är behagfullt, /är det en förstfödd, som jag tycker mycket om. /Även om denna frukt inte är smaklig, /är detta barn mig mycket kärt." Denna Xanis kärlek till sitt verk har alldeles uppenbart smittat Ferhad Shakely i hans syn på Xani, och den strömmar vidare till mig som läser skriften. Jag blir nyfiken på detta Kurdistan som inte finns men ändå finns, och jag känner mig berikad av mötet med en människa som lämnat ut sig själv i en lång, skön berättelse om kärlek.

Bengt Nordling



Luddmössan

Novell av M. Emin Bozarslan

Baran flög nästan fram, så glad var han. Sjungande kom han ridande på sin åsna. Hans äldre bror hade tagit med sig en luddmössa till honom från Musslätten.(1)

När Baran hade fått syn på mössan hade han kastat sig över den och tagit den på sig. Sedan hade han sprungit in i byn och visat den för sina kamrater. Fylld av stolthet hade han spatserat några extra vändor inne i byn. Han hade tänkt för sig själv:

"Alla byborna, kvinnor, män och barn ser mig nu och avundas mig min mössa."

Han antog att alla byns barn var avundsjuka på honom och hans glädje och stolthet bara växte. Han hade något som ingen annan hade och han var säker på att ingen bland byns barn kunde skaffa sig en sådan mössa. För att de skulle kunna göra det måste deras pappor eller äldre bröder vara gårdfarihandlare. De var de enda som färdades ända bort till Musslätten och i hela byn fanns ingen utom just hans bror som var gårdfarihandlare.

Lycklig red han på sin åsna mot staden, där han skulle sälja ved. Åsnan var fullastad. För pengarna skulle han köpa sig bland annat en fickspegel. Hans äldre bror hade givit honom tillstånd. Han ville ha spegeln för att han skulle kunna titta på mössan, när han hade den på huvudet. I går kväll när hans storebror kommit hem med mössan och Baran provade den hade han lånat sin brors fickspegel några gånger och tittat i den. Men hans bror var ju gårdfarihandlare och gick mellan Diyarbekir och Musslätten och därför ville Baran ha en egen spegel för att han jämt skulle kunna titta i den.

Baran tänkte: "När jag har sålt veden ska jag gå några vändor inne i stan och visa upp min mössa för barnen här också. De kommer säkert att bli avundsjuka."

Barnen skulle säkert bli mycket avundsjuka, för det fanns knappast någon annan mössa som var lika fin, värdefull och bra som hans. Färgen var vit som snö och ullens var så mjuk som kattens päls. Ullen var lika tjock som två fingrar är breda och när man kammade den reste den sig, så den blev två fingerbredder

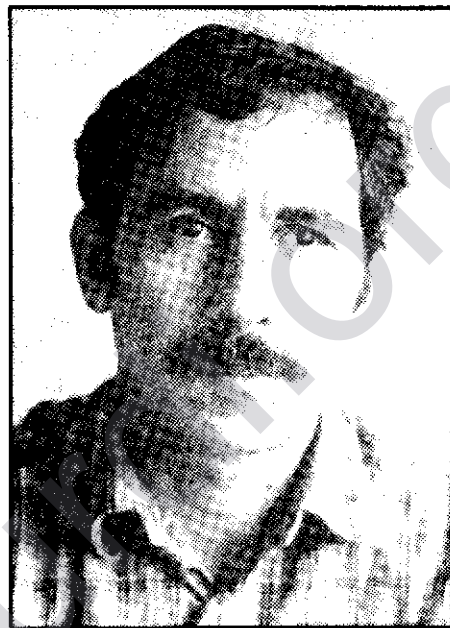
till. Mössan hade dessutom ett ansiktshål. När det regnade, snöade eller blåste kunde Baran rulla ner mössan ända under hakan och då syntes bara hans ögon och näsa.

Egentligen var dessa mössor vintermössor, men Baran bar mössan, trots att det var höst. Han var ju så glad åt den och ville gärna visa den i staden.

Baran kom till staden fullt av glädje och förväntan. Han red på sin åsna in mot centrum. Då hände något som fick glädjen att stocka sig i halsen på honom. Leendet stelnade på hans läppar och han såg sina förväntningar grusas. Något han aldrig räknat med hände: Gatuhunden (2) kom honom till mötes!

Gatuhunden var en tjallare. Redan som ung hade han börjat ange folk. Om han hörde att någon hade saker som tobak, tändare eller illegalt insmuglade kläder hemma, gick han raka vägen till gendarmeriet och angav honom. Första åren fick han betalt av myndigheterna för sitt angiveri. Men senare, när de insåg att han var nyttig, gjorde de honom till kvartersvakt. Men han var inte som de andra kvartersvaktarna. Ena gången hade han vaktuniform på sig och andra gången hade han gendarmuniform. Utöver angiveriet tog han också tillfället i akt att visitera och misshandla folk på gatorna. Han kunde göra vad han ville, av den anledningen att ingen stod över honom. Han var kungen som handlade efter behag. Vem han än misshandlade, tog mutor av eller visiterade var det ingen som ifrågasatte det. Stadsborna och till och med byborna hade resignerat inför hans förtryck och godtycke och det fanns ingen som vågade stämma honom. Någon gång hade några personer gått till kommandanten och klagat över

M Emin Bozarslan



M Emin Bozarslan föddes 1935 i norra Kurdistan i en bildad och nationellt sinnad familj. Sin utbildning fick han på traditionellt vis i religiösa skolor. Tidigt väcktes hans intresse för befrielsekampen och han började i sitt arbete som författare att kämpa för kurdiska språket och kulturen. Hans idéer hade stort inflytande på människorna i den trakt där han verkade och då han uppmuntrade till kamp för friheten fängslades han av den turkiska regimen. Resultatet blev ett flerårigt fängelsestraff och förvisning till sk inre exil utanför det kurdiska området. På förvisningsorten fortsatte han sitt arbete som journalist.

1968 utgav han en kurdisk abc-bok för barn i vilken han använde latinska bokstäver. Boken blev emellertid tagen i beslag och bränd. Bozarslan blev ånyo kastad i fängelse. Samma år publicerade han det mest kända kurdiska epöset: Ehmed-î Xanis Mem û Zin. Även detta "brott" renderade honom några månaders fängelse.

1978 fick han tillåtelse att lämna Turkiet och valde då att leva sitt liv som flykting i Sverige. Här har han fortsatt sin publicistiska verksamhet, vilket har resulterat i ett flertal böcker: en novellsamling, fem böcker med sagor för barn, två volymer (med sammanlagt tio nummer) av tidskriften Jîn (Liv). Numera bor Bozarslan i Uppsala. Den berättelse vi nu återger ingår i en novellsamling med titeln "Meyro", vilken redan finns utgiven i en kurdisk version och snart också kommer på svenska.

(1) Luddmössan från Musslätten (Kurdisk förbjuden kommun) är en eftertraktad mössa.

(2) Gatuhunden — skällsord, en lösdrivande hund som tigger och svansar för den som ger den mat.

(3) Shalvar är vida mansbyxor. Shalvar, shador och mössorna hör alla hemma i den kurdiska kulturen, men inte i den turkiska.

(4) Åsna, åsneföl är vanliga skällsord i Kurdistan, om man vill förolämpa eller nedvärdera någon.

hur kvartersvakten behandlade dem, men kommandanten hade kastat dem i fängelse och de hade blivit misshandlade av gendarmer, för att de gjort motstånd mot en statstjänsteman. Därefter vågade ingen klaga på honom.

Men stadsborna hämnades på ett annat sätt. De kallade honom Gatuhunden. Hans riktiga namn var Adam, men folk hade bytt ut det mot Gatuhunden. Hur detta namn dök upp, varifrån och när var det ingen som visste. Plötsligt kände folk bara till att kvartersvakten Adam blivit Gatuhunden. Efter det använde alla det namnet när de pratade om honom. Även barnen retade honom genom att använda öknamnet. När det såg honom på långt håll brukade de skraka:

— Gatuhunden... Gatuhunden... Gatuhunden!

Ibland skrek de också:

— Gatuhunden är en rövslickare, Gatuhunden är en hålrätta! Gatuhunden, det är hunden som springer efter bröd, det!

Gatuhunden kreverade nästan av ilska. Han gnisslade tänder och sprang efter barnen, men han fick inte tag i

dem. Barnen försvann spårlöst in i gränderna. När Gatuhunden såg att det var hopplöst att få tag på dem, hämnades han på barnen genom att svära åt dem. Sedan svor han också över deras mammor och pappor tills han tröttnade.

När mössor, kvinno-shador och shalvar (3) upptäcktes fick Gatuhunden till uppgift att riva sönder dessa plagg. Naturligtvis blev han ännu högfärdigare av denna uppgift. Han blev allt elakare och aggressivare. Mitt i staden rev han sönder männens shalvar och mössor och kvinnornas shador. Därför kunde kvinnorna inte gå ut på dagarna. Bara på kvällarna, genom sidogatorna och i sällskap med någon manlig släkting.

Baran visste att Gatuhunden hatade mössor. Han for ju alltid till staden för att sälja ved och han hade hört talas om Gatuhundens framfart och ibland hade han sett den med egna ögon. Ändå hade han inte haft en tanke på att han skulle kunna möta Gatuhunden. Hans glädje över mössan hade varit alldeles för stor.

När Baran såg Gatuhunden började hans knän darra. Det svartnade framför ögonen på honom. Hans ansikte bleknade och han visste inte vad han skulle

ta sig till. Han ville smita men Gatuhunden var så nära att han inte kunde komma undan. Även om han själv skulle kunna klara sig, skulle åsnan bli stående med vedlasset och den skulle komma bort. Villrådig stod han kvar.

Gatuhunden kom mot Baran med snabba steg och slog till honom med hela sin kraft. Baran snubblade och föll handlöst mot marken. Mössan flög av honom och Gatuhunden skrek:

— Ditt åsnefö! (4) Hur länge ska jag behöva hålla efter er! Vet du inte att staten har förbjudit användandet av mössor?

Gatuhunden tog upp mössan och drog sedan upp sin fickkniv. Han tog ena änden av mössan mellan sina knän, höll i den andra och skar mössan mitt itu. Han delade varje bit ännu engång och kastade bitarna framför Baran. Sedan spottade han på honom och gick sin väg.

Baran reste sig. Uppgiven, men med hat i ögonen, tittade han på mössbitarna och efter Gatuhunden.

Översättning: Welat

Kurdiskt barnboksprojekt

Kurdiska Kulturförlaget påbörjade för fem år sedan ett projekt med utgivning av svenska barnböcker i kurdisk översättning. Hittills har man hunnit med ett tjugotal, som i utförande och kvalitet inte skiljer sig från de svenska originalutgåvorna. Eftersom målgruppen omfattar alla kurdiska barn, har man fått läsare i ett flertal europeiska länder. Behovet av just barnböcker för kurdiska barn är nämligen enormt. För tillfället ger man ut böcker på både nord- och sydkurdiska (de fyra sista i nedanstående förteckning). Böckerna, liksom information om dessa, kan beställas från Kurdiska Kulturförlaget, Box 161 39, 103 23 Stockholm.

Gunilla Bergström
Alfons û cinawir
ALFONS OCH ODJURET

Astrid Lindgren & Ilon Wikland
Keça şerrût Lotta
LOTTA PÅ BRÅKMAKARGATAN

Astrid Lindgren & Ingrid Nyman
Pippi ya goredirêj
KÄNNER DU PIPPI LÅNGSTRUMP?

Astrid Lindgren & Ilon Wikland
Belê Lotta kare bajo
VISST KAN LOTTAN CYKLA

Gunilla Bergström
Ma tu tirsonek î Alfons Âberg?
ÄR DU FEG ALFONS ÅBERG?

Astrid Lindgren & Ilon Wikland
Binêre madîkan, berf dibare
TITTA, MADICKEN, DET SNÖAR

Lennart Frick & Jean Carlbrand
Ma gakûvî kûçikan dixwin?
ÄTER ÄLGAR HUNDAR?

Bengt Arne Runnerström
Arhuaco — Sierra Nevada
ARHUACO — SIERRA NEVADA

Gunilla Bergström
Şev baş Alfons Âberg
GOD NATT ALFONS ÅBERG

Petra Szabo
Emil, mîha nivçe
EMIL, DET HALVA FÅRET

Inger & Lasse Sandberg
Kino digot, li wê derê binêre
TITTA DÄR, SA PULVRET

Inger och Lasse Sandberg
Kino digot, alîkarî bikim
HJÄLPÅ TILL, SA PULVRET

Gunilla Bergström
Alfonsê şit
LISTIGT, ALFONS ÅBERG

Astrid Lindgren & Björn Berg
Gava Rindikê şûmiyan bike
NÄR LILLA IDA SKULLE GÖRA HYSS

Gunilla Bergström
Kî Alfons rizzar dike?
VEM RÄDDAR ALFONS ÅBERG?

Zacharias Topelius & Veronika Leo
Sampo lapecan
SAMPO LAPPELILL

Margareta Ekström & Petter Pettersson
Pisingê ku wenda bû
KATTEN SOM FÖRSVANN

Lennart Hellsing & Sven Otto S
Kundirê helez
DEN UNDERBARA PUMPAN

Inger & Lasse Sandberg
Bavo, were derve
PAPPA, KOM UT!

Astrid Lindgren & Björn Berg
Şûmiya Zîrek ya hejmar 325
EMILS HYSS NR 325

Veronica Leo
Odödlighetens klippa

Bodil Hagbrink
Hemma på vidda

Eva Boholm-Olsson & Phan Van Don
Tuan

Astrid Lindgren & Ilon Wikland
Draken med de röda ögonen

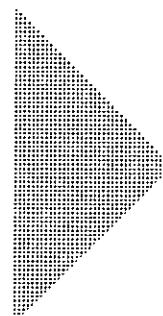
Gun Wennerström Öhrnell
Lilla kanin

De kurdiska barnen i Turkiet



I en dokumentär rapport från 1979 (utgiven av Committee for the Defence of the National Democratic Rights of the Kurdish People in Turkey, Meersburg, Västtyskland) har vi funnit nedanstående beskrivning av situationen för de kurdiska barnen i Turkiet. Skriften utgavs under det internationella barnåret och är tyvärr fortfarande lika skrämmande aktuell. Den presenterar ett litet utsnitt av situationen för de barn som tillhör Turkiets 10 miljoner personer stora kurdiska befolkning

Författarna påpekar att för dagens turkiska assimilationsanhängare torde rapporten inte innebära något annat än en statistisk faktasamling. För kurder, däremot, döttrar och söner till ett förslavat folk, men med den långa och ärorika historia, är den inte blott data. Den är ett vittnesbörd om de blödande sårerna i den kurdiska befolkningskroppen, i de kurdiska barnen — "våra blommor", som man kallar dem. Skriften är ett rop på hjälp; man välkomnar varje kommitté som vill resa till Turkiet för att kontrollera alla fakta på platsen, det må vara Amnesty International eller någon annan organisation; man förklarar sig beredd att samarbeta med den. "Barnen är i fara. De utsätts för assimilation och svält; för fattigdom och utplåning".



Kurder — ett urgammalt folk med sekel-långa traditioner och en heroisk bakgrund. Ett land rikt på olja, mineralfyndigheter och järnhaltig och icke järnhaltig malm — järn, koppar och krom.

Kurdistan — det kurdiska folkets hemland — med 22 miljoner invånare och en yta överstigande 530 000 km², ligger fortfarande under Turkiets, Irans, Iraks och Syriens herravälde.

Turkiska Kurdistan — en turkisk koloni

I dag bor det tio miljoner kurder i Turkiet — en fjärdedel av landets befolkning men på 30% av dess yta. De kurdiska provinserna flödar av såväl mineraler som energikällor och vatten. Men regeringen (liksom alla turkiska regeringar före den) utvecklar inte någon industri i området; inte heller investerar den i sådana system som krävs för folkhälsan och som därmed lägger grunden för en viss elementär levnadsnivå.

Den kurdiska befolkningen utsätts för assimilering, kolonisering och utrotning.

Låt oss presentera några fakta: — fastän rika på naturtillgångar, är de kurdiska provinserna de fattigaste i landet. Årsinkomsten för en familj i Istanbul uppgår i genomsnitt till 40 000 lira jämfört med 16 700 lira för en kurdisk familj — medan deras bebyggare utgör 19% av hela landets befolkning och området de bebodde omfattar mer än 30% av landets yta, får de kurdiska provinserna nöja sig med endast 5.3% av statens investeringar; endast 3.3% av alla traktorer, 4.7% av skördemaskinerna och 5.6% av transportmaskinerna kommer dem till del. 90% av de kurdiska byarna saknar elektricitet.

— genomsnittsåldern i Turkiet är 54 år; i städer som Izmir är den 62 år. Kurdernas genomsnittsålder är endast 45 år.

— det allmänna hälsotillståndet i Turkiet ligger på en extremt låg nivå; i de kurdiska provinserna är det värst; i de turkiska provinserna går det 2 964 invånare på en läkare — medan de kurdiska har en läkare per 9 217 invånare.

Den medicinska personalen i de kurdiska provinserna tenderar att minska i antal. Det finns bara 371 läkarstationer — och 252 av dem saknar läkare.

Mer än 100 000 kurder bor i enkla jordhålor.

Kurdistans blommor

Så kallar vårt folk sina barn. Dessa barn är precis som alla andra barn på vår jord; som era barn; deras ögon är antingen blå, bruna eller svarta. De behöver

mat, tak över huvudet och medicinsk vård.

Men så snart som ett kurdiskt barn föds angrips det av löss. Och skulle det överleva, kommer det säkert i kontakt med difteri, mässling, tyfus, lepra eller kolera — sedan länge glömda sjukdomar i den civiliserade världen; i vårt land — i Kurdistan, i Turkiet — är dessa sjukdomar som överallt uppdykande spöken.

Människan förväntas ge barnen det bästa hon kan. Och de kurdiska barnen begär så lite, men även detta förmenas dem.

Offentlig hälsovård

Turkiska staten sörjer inte för de kurdiska barnens hälsa. Att bli undersökt av en läkare är en sällsynhet, speciellt på vintern när snön isolerar byarna; och det är under denna årstid som barnen oftast blir sjuka, detta som ett resultat av bristfällig klädsel, undernäring och svält.

51% av de blivande mödrarna och 41% av dem som ammar lider av blodbrist, vilket har bestående effekt på foster och spädbarn.

Som ett resultat av olika sjukdomar är 20% av de kurdiska barnen — alltså vart femte — varaktigt handikappade; men i vissa regioner är siffran så hög som 45%.

Vårdinsatser för blivande mödrar och för barn under sex år finns inte ens upptagna på åtgärdslistan för hälsocentrallerna i de kurdiska provinserna.

Av en miljon nyfödda barn i Turkiet dör 150 000 strax efter födseln. Större delen svarar den kurdiska befolkningen för. Mer än 80% av de döda dibarnen led av botliga sjukdomar och de skulle ha överlevt om effektiva åtgärder hade satts in.

51% av alla dödsfall i Turkiet drabbar barn under fyra år. I dagens Turkiet och i synnerhet i de kurdiska provinserna florerar smittosamma, i Europa sedan länge glömda, sjukdomar. 200 fall av tyfus, 5 800 fall av smittsam gulsot, 55 800 fall av tuberkulos med 3 000 döda som resultat, 4 000 fall av lepra rapporterades 1979. 35 000 barn dör i mässling varje år. Malaria, spetälska och trakom är vida spridda i de kurdiska provinserna.

Turkiet kallas ofta "ett samhälle av sjuka och lytta". Undernäring och svält är ständiga följeslagare till livet i de kurdiska landsändarna. Det är svårt att få tag på mjöl, bröd eller bönor mot slutet av vintern; det är helt omöjligt att få mjölk eller färsk mat.

Turkisk lag förutsätter att en fabrik med fler än 300 arbetande kvinnor er-

bjuder daghem och lekskolor för barn under sex år.

Men det är bara en lag. Verkligheten ser helt annorlunda ut; det finns 132 statligt kontrollerade privata lekskolor för 16 000 barn under sex år. För att motsvara landets behov skulle daghem och lekskolor för 7 500 000 barn behöva byggas.

Det finns bara sex förskolor i Turkiet. Endast fem promille av barnen får plats på en sådan skola.

Bara 1.5% av de 500 000 handikappade barnen står under medicinsk kontroll.

Uppfostran och undervisning

I den turkiska republiken finns det en lag som föreskriver obligatorisk undervisning för barn äldre än fem år. Antalet skolbarn som går i första till femte klass är i hela landet fem miljoner. Men 1978 befann sig över 40% av barnen i skolpliktig ålder utanför skolsystemet. För de kurdiska provinserna är denna andel högre än 50%.

Offentliga data visar att det 1978 fanns 13 miljoner analfabeter i Turkiet.

Assimilering

De kurdiska barnen utsätts för en systematisk assimilering. Deras undervisning sker uteslutande på turkiska. Vad mera är: de kurdiska barnen blir straffade och bötfälda om de talar kurdiska.

Förbudet mot att tala kurdiska går stick i stäv med internationella överenskommelser och Förenta Nationernas deklaration om de mänskliga rättigheterna. Det är att göra våld på avtalen mot diskriminering i undervisningen, speciellt mot begränsningar i modersmålsundervisningen.

Utgivningen av tidningar, tidskrifter, grammofonskivor och kassetter på kurdiska förhindras också.

En systematisk och hård språklig och kulturella assimilering av kurdiska barn genomförs i Turkiet.

I stället för att uppföra vanliga skolor har man alltsedan 1960 byggt internatskolor för de kurdiska barnen; placerade där, fjärrade från sin skolmiljö, glömmes de sitt språk och sin kultur. Redan har man byggt 48 internatskolor och 55 nya planeras.

Den nationalchauvinistiska assimileringspolitik, som bedrivs av såväl regering som myndigheter i Turkiet, har nått därhän, att den inte ger utrymme åt barn med ett kurdiskt tankesätt. Varje dag innan undervisningen börjar måste alla barn tillsammans sjunga: "Jag är en



ärlig och flitig turk. Min kärlek till Turkiet är större än kärleken till mig själv. Jag skyddar dem som är svagare och visar respekt för de äldre”.

Barnarbetskraft

I dagens Turkiet används barnarbetare i stor utsträckning, och de utnyttjas hänsynslöst. Av samtliga 3 012 962 barn mellan 12 och 14 år i Turkiet 1975, var enligt officiella uppgifter 1 146 762, dvs 38 % av barnen, registrerade som lejd arbetskraft, trots det officiella förbudet att låta barn under 15 år arbeta. Enligt andra källor har mer än 1,5 miljoner barn anställning. Över 90 % av barnen arbetar på lantgårdar utan några som helst sociala försäkringar.

Exploateringen av barnarbetet är ändå mera omfattande i de kurdiska provinserna

Tusentals kurdiska småflickor i 6-7 årsåldern väver mattor med sina spinkiga fingrar. Pojkarna i deras ålder samlar in grödan samt sköter fåren, getterna och korna.

Arrendatorsystemet förekommer allmänt i de kurdiska provinserna; de jordlösa byinnehavarna hyr jordlotter och odlar dem tillsammans med barnen. Halva skörden tillfaller arrendatorn.

Lejd arbetskraft används i stor skala inom jordbruket. Kvinnorna får 80 % och barnen 50 % av den lön männen får för samma arbete.

Det är ett hårt och ansträngande arbete från gryning till kväll. I allmänhet föredrar de stora jordägarna barnarbetskraft, eftersom den är billigare. Barnen fraktas till åkrarna i gamla lastbilar som lätt kraschar och därvid skördar otaliga offer. Eftersom barnen på åkrarna är beroende av transporter, arbe-

tar de där tills de är fullständigt utmattade.

Det är fattigdomen som driver barnen att lämna skolan för att börja arbeta.

Städerna uppslukar barnen i ett hårt och ohälsosamt arbete. Men dessa arbetar för att hjälpa sina familjer. Barn passar barn, de tar emot syjobb och stickningsuppdrag i hemmet. Så snart som de fyller 13 år går de över till fabrikena, börjar arbeta som bärare, samlar tomglas och annat skrot; det hårda arbetet på kaféerna, restaurangerna och hotellen utförs i huvudsak av barn. Varje år går mer än 40 000 barn ut på arbetsmarknaden.

Barnen är så uselt avlönade att de knappast har råd med mer än ett varmt mål mat om dagen.

Det är den svåra situationen för barnen i Turkiet som driver dem in i miss-tröstan och kriminalitet. Enligt offentliga uppgifter har enbart i Istanbul 33 % av barnen varit inblandade i tjuvnadsbrott.

Våld, terror och utrotning

De kurdiska barnen i Turkiet är föremål för våld, terror och utrotning. De kurdiska barnen blir slagna och bötfälda för varje enskilt yttrande på kurdiska i skolan.

Bergsregionerna i Kurdistan ligger i ett seismiskt område. I alla andra länder har man byggt upp ett alarmsystem och husen är starka nog att stå emot jordbävningar. I Kurdistan bryr sig ingen om sådana saker. Där har det funnits oreparerade hus i mer än 15 år. De förstörda gatorna och landsvägarna har inte återställts. Familjerna har inte fått ersättning för skadorna; i stället har de fått slå

sig ner i andra delar av landet. De svälter. Och barnen lider mest.

Den kurdiska befolkningen inklusive barnen drabbas av militärpolisstyrkornas godtycke. Under sken av att leta efter olagligen importerat gods invaderar militärpolisen byarna och antingen arresterar männen eller driver dem upp i bergen.

Kvinnor och barn förs bort för tortyr. Tortyren resulterar ofta döden. Om rannsakingen inte leder till något resultat tar man olagligen med sig dyrbara föremål, även sådana av guld, utan att någonsin återlämna dem.

Befolkningen är så skrämdd av militärpolisen, att så snart som den är i antågande man lämnar byarna och flyr upp i bergen, där man stannar tills faran är över. Hela byar straffas av de militärpolisliära styrkorna efter deras eget gottfinnande.

De militärpolisliära styrkornas angrepp på de fredliga kurdiska byarna förblir inte okända för allmänheten i storstäderna. Allt som oftast kommer det rapporter om dem i de turkiska rikstidningarna.

Deras illdåd påminner den kurdiska befolkningen om de mardrömslika dagarna och nätterna på trettioalet, då man tog det kurdiska upproret som en förevändning för att massakrera tusentals oskyldiga kurder i Turkiet — män, kvinnor och barn.

De kurdiska barnen kämpar för sin äsidosatta nationsrättigheter.

Varken fattigdom, svält, sjukdomar, våld eller utrotning kan minska de kurdiska barnens nationalkänsla och politiska medvetenhet. De lär sig i hemlighet sitt modersmål; de lyssnar noga på sin nations historia, till berättelserna om sin kamp och de heroiska kurdiska upproren som obarmhärtigt kuvades av turkiska pashor och beys. Ättlingarna till våra kurdiska hjältar vaknar till nationellt medvetande och äger en klar politisk blick. Våra barn känner sig som en integrerad del av vår hjältomodiga historia även när de blir pryglade i skolan eller skickas till tortyr på polisstationerna. De är inte längre rädda och de svarar öppet emot militärpolisen och de turkiska förtryckarna. Så snart som de kurdiska barnen fyller tolv år börjar de hävda sina rättigheter. De läser tidningarna för sina familjer, de sprider information och startar upphetsade politiska diskussioner. Tillsammans med sina mödrar och fäder deltar de i massmöten mot ut-sugningen och förtrycket från de stora egendomsägarna; de sprider flygblad och håller uppsikt under massmöten och demonstrationer.

De kurdiska barnen följer sina föräldrar tätt i spåren — de kämpar för vår förtryckta nations rättigheter.

*Översättning från engelskan:
Rolf Hansson*

IN MEMORIAM

Hêmin (1921-1986)

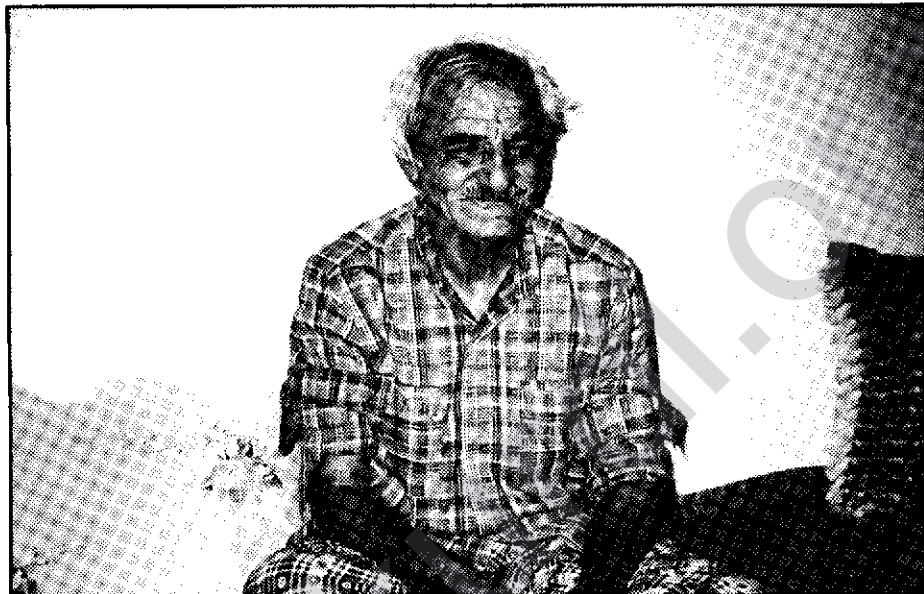
18/4 1986 var en fredag. Som vanligt var folket i iranska Kurdistan lediga, eftersom det var en helgdag. Man kunde vila sig, ta det lugnt och umgås med varandra. Men den här fredagen blev annorlunda. Tidigt på morgonen började tusentals människor ringa till varandra och sprida nyheten om att den folkkäre poeten Hemin hade avlidit. Nyheten nådde snabbt Teheran och andra städer i Iran. På kvällen fick kurderna i Europa kännedom om Hemins död.

Hemins död är en stor förlust för kurderna och för den kurdiska litteraturen. Hans dikter mötte ett mycket starkt gensvar hos folket i Kurdistan. När en diktsamling av honom publicerades, såldes 10 000 exemplar på en vecka. Inom loppet av 3-4 år trycktes 5-6 upplagor om vardera 10-15 000 exemplar.

Svensk-Kurdisk Journal har från en medarbetare i Mahabad i iranska Kurdistan mottagit ett brev i vilket det berättas i detalj om sorgeshögtiden i samband med Hemins bortgång:

"Mahabad 19/4 1986

Kanske har ni redan hört att Hemin avlidit fredagen 18/4 1986 kl 00.50 i en hjärtattack i staden Urmia. På morgonen kl 10.45 fördes hans stoft tillbaka till hans hemstad Sablakh (Mahabad) i en kolonn bestående av tiotals bilar. I Hemins systers hem på Wefayi-gatan utfördes därefter den traditionella tvagningen av kroppen, medan nu ett femtiotal bilar fyllda med sörjande människor



väntade utanför för att kunna fortsätta processionen till kyrkogården.

Klockan 12.30 hade hans stoft förts till Hadji Sayid Bayiz-moskén på Manguran-torget. Mohammed Amin Misri läste ur koranen till kl 15.35 medan tusentals människor strömmade till moskén från gator och gränder. 15.45 bars kistan enligt Mahabads traditioner av fyra män till Bidagh Sultan-kyrkogården i södra Mahabad. Kistan följdes av tusentals människor. Där begravdes Hemin kl 16.40 på Martyrernas kulle. Därefter utförde mulla Alladin (mulla i

Khaheqa-moskén) de traditionella ceremonierna i samband med begravningen. Sedan följde en rad tal och diktuppläsningar, först Khale Amin Barzandje som läste en dikt, därefter läste Ibrahim Afkhani ytterligare en dikt, varpå följde ett långt tal av författaren och novelisten Ahmad Qazi. Därefter talade ingenjör Faruq Kayxusravi om Hemins liv och hans roll i kurdisk litteratur. Till sist avslutade mulla Rashid Qaranizade ceremonin i sin egenskap av fredagsimam i Mahabad.

Mottagning av allmänhetens kondoleanser hålls idag och imorgon i Mahabad och i andra städer i Kurdistan. Mahabads radio och TV-station sänder även program från begravningen. Idag kommer tusentals människor till mottagningen för att framföra sin kondoleanser..."

H.S.

Jag är kurd

*Trots lidande, fattigdom och umbäranden
ska jag motstå tiden som går mig emot: jag är modig.*

*Änglalika ögon, marmorvita nackar väcker inte min kärlek,
jag är betagen av klippor, berg och toppar som förlorar sig i molnen.*

*Hur svårt jag än må drabbas av nöd, av elände och olyckor,
ska jag aldrig tjäna min fiende eller ge honom den minsta ro!*

*Jag trotsar slagen, kedjorna, tortyren,
och blir så min kropp sliten i bitar, ska jag skrika
av all min kraft: jag är kurd.*

Shilan awî 1942

Översättning via franskan av Lars Bäckström

